

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

**2002 YILI
KATILIM ÖNCESİ
EKONOMİK PROGRAMI**

**ANKARA
AĞUSTOS 2002**

**(Yüksek Planlama Kurulu'nun 14 Ağustos 2002 tarih ve 2002/76 sayılı
Kararıyla kabul edilmiştir)**

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. SON EKONOMİK GELİŞMELER	3
1.1. Büyüme ve İstihdam	3
1.2. Ödemeler Dengesi.....	4
1.3. Para ve Kur Politikası	6
1.4. Enflasyon.....	9
1.5. Kamu Maliyesi	10
2. MAKROEKONOMİK ÇERÇEVE	13
2.1. Büyüme ve İstihdam	14
2.2. Enflasyon.....	20
2.3. Para ve Kur Politikası	23
2.4. Ödemeler Dengesi.....	26
2.5. Öngörülerin Gerçekleşmesinde Ortaya Çıkabilecek Temel Riskler	28
3. KAMU MALİYESİ	31
3.1. Maliye Politikasının Amaçları	31
3.2. Kamu Borç Yönetimi.....	36
3.3. Kamu Maliyesi Riskleri.....	42
3.4. Duyarlılık Analizi.....	42
4. YAPISAL REFORMLAR	45
4.1. Piyasa Ekonomisinin ve Girişimciliğin Güçlendirilmesi.....	45
4.1.1. Özelleştirme	45
4.1.2. Rekabet Hukuku ve Politikaları	47
4.1.3. Düzenleyici Reformlar	48
4.1.4. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi	50
4.2. Mali Sektör.....	50
4.2.1. Bankacılık Sektörü.....	50
4.2.2. Sermaye Piyasası	58
4.3. İşgücü Piyasası	60
4.4. İdari Reform.....	63
4.5. Tarım ve Kırsal Gelişme	68
4.6. Diğer Reform Alanları	74
4.6.1. Eğitim.....	74
4.6.2. Bölgesel Gelişme	77
4.6.3. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma	78
4.6.4. Sağlık	80
4.6.5. Ulaştırma ve Telekomünikasyon	82
4.6.6. Çevre	84
4.6.7. Enerji.....	87
EK TABLOLAR	90

TABLOLAR

Tablo:1. 1-Büyüme Hızları ve Talep Unsurları	3
Tablo:1. 2-İşgücü Piyasasında Gelişmeler.....	4
Tablo:1. 3-Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret.....	5
Tablo:1. 4-Ödemeler Dengesi.....	6
Tablo:1. 5-2002 Yılı Parasal Hedefleri.....	7
Tablo:1. 6-Yıllar İtibarıyla Konsolide Bütçe Dengesi.....	11
Tablo:1. 7-Ocak-Haziran Dönemi İtibarıyla Konsolide Bütçe Dengesi.....	11
Tablo:1. 8-Genel Devlet Gelir ve Harcamaları.....	12
Tablo:2. 1-Sektörler İtibarıyla Katma Değer Gelişmeleri	18
Tablo:2. 2-Toplam Yatırım - Tasarruf Dengesi.....	19
Tablo:2. 3-Üretim Faktörleri Artışları	19
Tablo:2. 4-İşgücü Piyasasında Gelişmeler.....	20
Tablo:2. 5-Fiyat Hedef ve Öngörülerini	22
Tablo:2. 6-Ödemeler Dengesi Tahminleri.....	28
Tablo:2. 7-Dış Talep Yavaşlamasının Etkileri.....	29
Tablo:2. 8-Bölgesel Siyasi Gerilimler ve Olası Sıcak Çatışmaların Etkileri.....	29
Tablo:3. 1-Genel Devlet Gelir ve Harcamaları.....	35
Tablo:3. 2-İç Borç Stokunun Yapısı	37
Tablo:3. 3-Alacaklılara Göre İç Borç Stoku	38
Tablo:3. 4-Toplam Dış Borç Stokunun Yapısı	39
Tablo:3. 5-Toplam Brüt Borç Stoku	39
Tablo:3. 6-2002-2005 Döneminde Kamu Brüt Borç Stoku Tahmini	41
Tablo:3. 7-Büyüme Oranındaki Düşüşün Etkileri	43
Tablo:3. 8-Kur Artışının Etkileri	43
Tablo:3. 9-İç Borçlanma Faiz Oranındaki Artışın Etkileri	44
Tablo:4. 1-1985-2002 Dönemi Özelleştirme İşlemleri.....	46
Tablo:4. 2-1985-2002 Dönemi Özelleştirme Gelirleri ve Kullanımları	46
Tablo:4. 3-Özelleştirme Politika Taahhütleri Matriksi.....	47
Tablo:4. 4-Rekabet Kurumuna Başvurular ve Sonuçlandırılan Dosyalar	48
Tablo:4. 5-Bağımsız Düzenleyici Kurumlar.....	49
Tablo:4. 6-TMSF Bünyesine Devralınan Bankalar	53
Tablo:4. 7-İşgücü Piyasası Politika Taahhütleri Matriksi.....	62
Tablo:4. 8-İstatistik Altyapısı Politika Taahhütleri Matriksi.....	67
Tablo:4. 9-Tarım Politika Taahhütleri Matriksi.....	73
Tablo:4. 10-Eğitim Politika Taahhütleri Matriksi	77
Tablo:4. 11-Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma Politika Taahhütleri Matriksi	80

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Ortalama Gecelik Faiz Oranları	7
Şekil 1.2: Dolar ve Euronun Gelişimi	8
Şekil 1.3: Aylık Fiyat Gelişmeleri	9
Şekil 2.1: GSYİH Büyümesi	16
Şekil 2.2: GSYİH Büyümesine Katkılar.....	16

KUTULAR

Kutu 2.1:	Potansiyel Hasıla ve Hasıla Açığı Projeksiyonları	17
Kutu 2.2:	Toplam Faktör Verimliliği	21
Kutu 2.3:	Enflasyonun Nedenleri	23
Kutu 2.4:	Yeni Merkez Bankası Kanunu ve Bağımsızlık.....	25
Kutu 3.1:	Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun Getirdiği Başlıca Düzenlemeler	40
Kutu 4.1:	Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması İçin Aktarılan Kaynaklar	52
Kutu 4.2:	TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması İçin Aktarılan Kaynaklar	54

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AKTS	Avrupa Kredi Transfer Sistemi
BAĞ-KUR	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.
CEPT	Avrupa Posta ve Telekomünikasyon Yönetimleri Kongresi
CITES	Nesli Tehdit Altında Olan Türlerin Uluslararası Ticaretine Dair Sözleşme
ÇAYKUR	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇED	Çevre Etki Değerlendirme Mekanizması
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DGD	Dođerudan Gelir Desteği
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİTAŞ	Doğan Yedek Parça İmalat ve Teknik A.Ş.
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
EGSV	Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi
EKOSOK	Ekonomik ve Sosyal Konsey
ERC	Avrupa Radyokomünikasyon Komitesi
ERDEMİR	Eređli Demir ve Çelik Fabrikaları
ESA95	Avrupa Birliği Milli Hesaplar Sistemi
FSAL	Mali Sektör Uyum Kredisi
GFS	IMF Kamu Maliye İstatistikleri
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HACCP	Kritik Kontrol Noktaları Tehlike Analizi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
ILO/IPEC	ILO Uluslararası Çocuk İşçiliğin Önlenmesi Programı
IMF	Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSDEMİR	İskenderun Demir Çelik İşletmeleri
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KBİ	Karadeniz Bakır İşletmeleri
KDV	Katma Değer Vergisi
KEP	Katılım Öncesi Ekonomik Program
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
MEDA	Avrupa Birliği Akdeniz Programı
MYO	Meslek Yüksek Okulu
NUTS	İstatistiki Bölge Birimleri Nomenklatörü
OECD	Uluslararası Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
ORKÖY	Orman ve Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
OTP	Ortak Tarım Politikası
ÖSDP	Özelleştirme Sosyal Destek Projesi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PETKİM	Petrokimya Holding A.Ş.
PFPSAL	Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredisi
POAŞ	Petrol Ofisi A.Ş.
R&TTE	Radyo ve Telekomünikasyon İstasyon Gereç Direktifi
SEKA	Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş.
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TAKBİS	Tapu Kadastro Bilgi Sistemi
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEAŞ	Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş.
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
TEFE	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TEKEL	Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TELEKOM	Türk Telekom (Türkiye Telekomünikasyon A.Ş.)
TETTAŞ	Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş.
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
THY	Türk Hava Yolları
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TŞFAŞ	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜGSAŞ	Türkiye Gübre Sanayii A.Ş.
TÜPRAŞ	Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
UBÇSEP	Ulusal Biyoloji Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı
UMTS	Mobil Telsiz Haberleşme Sistemi
UNCITRAL	Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu

GİRİŞ

Avrupa Birliğine aday ülkelere yönelik olarak 2001 yılında başlatılan Katılım Öncesi Mali İzleme Süreci çerçevesinde, Türkiye ilk Katılım Öncesi Ekonomik Programını Ekim 2001 tarihinde AB Komisyonuna iletmıştır. Her yıl yenilenmesi öngörülen Katılım Öncesi Ekonomik Programın ikincisi, AB Komisyonunun bir önceki Katılım Öncesi Ekonomik Programa ilişkin değerlendirmeleri de dikkate alınarak, 2002-2005 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır¹. Bu Program Kopenhag ekonomik kriterlerinin sağlanması doğrultusunda uygulanacak ekonomi politikalarının çerçevesini ve AB'ye üyelik sürecinde yapısal uyum perspektifini ortaya koymaktadır.

Program, ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamını tesis etmeyi, enflasyonu, kamu açıklarının ve kamu borç stokunun Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (GSYİH) oranını AB ülkeleri ortalamalarına yaklaştırmayı, AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesini ve verimliliğe dayalı rekabet gücü artışı sağlanarak Türkiye ekonomisinin AB'ye uyum sürecini hızlandırmayı amaçlamaktadır. Program aynı zamanda Türkiye ve AB arasındaki gelişmişlik farkını azaltmaya yönelik bir perspektife dayanmaktadır. Öngörülen politikalar Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) ile uyum içerisindedir.

Uzun yıllardan beri süregelen yüksek kronik enflasyonun ve makroekonomik istikrarsızlığın ortadan kaldırılması, Türkiye'nin 1999 yılı sonundan itibaren uygulamakta olduğu ve Uluslararası Para Fonu tarafından stand-by anlaşmaları çerçevesinde desteklenen ekonomik programların da temel hedefi olmuştur. Bu kapsamda uygulanmakta olan ve 2002-2004 dönemini kapsayan ekonomik programda öngörülen politikalar da Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde gerekli dönüşümlerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde, bu hedefleri destekleyen çok yönlü bir ekonomi politikası uygulanacaktır. Maliye politikası, yüksek oranda kamu faiz dışı fazlası vermek suretiyle kamu açığı ve borç stokunun GSYİH'ya oranının Maastricht kriterlerine yakınsamasını hedeflerken, para politikası dalgalı döviz kuru rejimi uygulaması altında enflasyon hedeflemesine geçilmesini öngörmektedir. Gelirler politikası da para ve maliye politikaları hedefleriyle uyumlu bir şekilde katılımcı bir yaklaşımla belirlenecektir.

Bu çerçevede uygulanacak politikalarla Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde GSYİH büyümesinin potansiyel seviyeyi yakalayarak yıllık ortalama yüzde 4,7 oranında gerçekleşmesi ve enflasyon oranının yüzde 8 dolayına gerilemesi öngörülmektedir.

¹ 2002 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının koordinasyonunda, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, TC Merkez Bankası Başkanlığı, AB Genel Sekreterliği, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu Başkanlığı, Rekabet Kurumu Başkanlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Başkanlığı, Telekomünikasyon Kurumu Başkanlığı, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Başkanlığı ve YÖK Başkanlığının katkılarıyla hazırlanmıştır.

Programda önemli bir ağırlığa sahip olan yapısal reformlar, öngörülen ekonomik hedeflere ulaşılmasında ve makroekonomik istikrarın kalıcı bir şekilde sağlanmasında belirleyici bir rol oynayacaktır. Yapısal reformlar ile sürdürülebilir bir büyüme ortamı tesis edilerek ve piyasa kurallarına dayalı ve rekabet gücü yüksek bir ekonomik yapı oluşturularak Kopenhag kriterlerine uyum sağlanması hedeflenmektedir.

Bu kapsamda, özelleştirme yoluyla kamunun ekonomi içerisindeki rolünün azaltılması ve ekonomik etkinliğin artırılması, şeffaf ve etkin bir kamu yönetiminin oluşturulması, bankacılık sisteminin reel sektörün kaynak ihtiyacını etkin bir şekilde karşılayacak yapıya kavuşturulması, çeşitli alanlarda oluşturulan düzenleyici kurumlarla piyasa mekanizmasının güçlendirilmesi ve ekonomide özel sektörün rolünün daha da geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Kamu finansmanında sağlanacak iyileşme çerçevesinde eğitim, sağlık, Ar-Ge ve sosyal nitelikli harcamaların payı artırılarak toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesinde, gelir dağılımının iyileştirilmesinde, yoksullukla mücadelede ve bölgesel gelişmişlik farkının azaltılmasında aşama katedilmesi öngörülmektedir.

2002 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkiye ekonomisinin 2001 ve 2002 yılı gelişmeleri değerlendirilmektedir. İkinci bölüm, program döneminin temel makroekonomik hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için uygulanması öngörülen ekonomi politikalarını ortaya koymakta ve sunulan baz senaryo çerçevesinde başlıca makroekonomik öngörü ve tahminleri içermektedir. Bu bölümde aynı zamanda baz senaryonun gerçekleşmesinde karşılaşılabilecek risklere ve bu risklerin temel makroekonomik göstergelere olası etkilerine de yer verilmektedir. Üçüncü bölümde, sürdürülebilir bir mali yapının oluşturulması amacı doğrultusunda öngörülen politikalar ile program dönemi bütçe ve borç yönetimiyle ilgili hedef ve tahminler yer almaktadır. Bölümde ayrıca, mali riskler ve bu risklerin olası etkilerine ilişkin analizler de içerilmektedir. Son bölümde ise, sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşturulması, ekonominin rekabet gücünün artırılması ve serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi doğrultusunda uygulamaya konulması öngörülen yapısal reformlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

1. SON EKONOMİK GELİŞMELER

1.1. Büyüme ve İstihdam

Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşanan finansal krizler sonucunda ileriye yönelik olarak açıklanan kur rejiminin sürdürülebilirliğinin kalmaması nedeniyle dalgalı kura geçilmiştir. Ancak bankacılık sektörü, ödemeler sistemi ve kamu finansmanındaki güçlüklerin yanı sıra dünya konjonktüründeki gelişmeler nedeniyle ekonomideki belirsizliklerin artması 2001 yılında geleceğe yönelik beklentileri olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte, Türk lirasındaki aşırı reel kayıp ve yüksek reel faizlerin yol açtığı iç talep daralmasına bağlı olarak 2001 yılında GSYİH yüzde 7,4 oranında gerilemiştir.

Sektörler itibarıyla, 2001 yılında katma değer azalışı tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinde sırasıyla yüzde olarak 6,1, 7,5 ve 7,6 oranında gerçekleşmiştir. Net dış alem faktör gelirleri 2001 yılında önemli ölçüde gerilemiş ve GSMH’deki daralma GSYİH’nın iki puan üzerinde gerçekleşerek yüzde 9,4 olmuştur.

2001 yılında gerek tüketim gerekse yatırım harcamalarında hızlı bir daralma yaşanmıştır. Özel tüketim harcamaları yüzde 9, kamu tüketim harcamaları ise yüzde 8,6 oranında azalmıştır.

Sabit sermaye yatırımlarında 2001 yılında yüzde 31,7 oranında gerileme kaydedilmiştir. Özel sabit sermaye yatırımları, özellikle makine-teçhizat yatırımlarında gerçekleşen yüzde 49,6 oranındaki düşüşün etkisiyle yüzde 35,1 oranında azalmıştır. Kamu sabit sermaye yatırımları ise yüzde 22 oranında gerilemiştir.

Üretime ilişkin göstergeler 2002 yılının ilk çeyreğinde ekonomide canlanma eğilimini ortaya koymaktadır. Nitekim GSYİH söz konusu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,3 oranında artış kaydetmiştir. Bu dönemde dış alem faktör gelirlerinin yüzde 27,9 oranında azalması sonucunda GSMH büyümesi yüzde 0,7’de kalmıştır.

Tablo:1. 1-Büyüme Hızları ve Talep Unsurları

	(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişme)						
	Yıllık		Dönemler İtibarıyla				
	2000	2001	2001				2002
			I	II	III	IV	I
Tarım	3,9	-6,1	8,5	-2,9	-5,6	-13,6	-1,5
Sanayi	6,0	-7,5	0,8	-10,1	-8,9	-10,7	3,0
Hizmetler	8,9	-7,6	-2,4	-10,3	-7,4	-9,5	2,3
GSYİH	7,4	-7,4	-0,8	-9,6	-7,4	-10,4	2,3
GSMH	6,3	-9,4	-3,1	-12,1	-9,0	-12,3	0,7
Toplam Tüketim	6,3	-8,9	-2,4	-10,9	-10,2	-11,2	-1,6
Kamu	7,1	-8,6	-1,3	-6,6	-15,0	-8,9	2,4
Özel	6,2	-9,0	-2,5	-11,5	-9,7	-11,7	-2,0
Sabit Sermaye Yatırımları	16,9	-31,7	-13,1	-32,1	-37,3	-38,7	-24,8
Kamu	19,6	-22,0	-5,8	-32,0	-23,4	-18,8	-17,7
Özel	16,0	-35,1	-14,4	-32,1	-41,5	-50,2	-26,3
Toplam Yurtiçi Talep	9,8	-18,4	-9,5	-23,9	-17,6	-21,4	-0,6

Sanayi üretiminde Mart ayındaki yüksek oranlı artış Nisan ve Mayıs aylarında da devam etmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) aylık sanayi üretim endeksi verilerine göre, 2002 yılının Ocak-Mayıs döneminde sanayi üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7,2 oranında artış göstermiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 2000 yılında yüzde 6,6 olan işsizlik oranı, 2001 yılında yüzde 8,5'e ulaşmıştır. İşsizlik ve eksik istihdamla birlikte atıl işgücü oranı 2000 yılında yüzde 13,6 iken, 2001 yılında yüzde 14,5'e yükselmiştir. 2002 yılının ilk çeyreğinde ise işsizlik oranı yüzde 11,8'e, atıl işgücü oranı ise yüzde 17,7'ye ulaşmıştır.

Ekonomik daralma, 2001 yılında sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdam azalışına neden olurken, tarım sektörü istihdamı artmıştır. 2001 yılında tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı yüzde 32,6, sanayinin payı yüzde 18,9 ve hizmetlerin payı yüzde 48,5 olmuştur.

Özellikle, sanayi bölgelerinin yoğun olması nedeniyle kentlerde ağırlığını hissettiren işten çıkarmalar, kentsel işsizlik oranının artmasına neden olmuş ve atıl işgücü oranı 2001 yılında yüzde 18'e yükselmiştir. Kırsal kesimde bu oran yüzde 10,2 seviyesindedir.

Tablo:1. 2-İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	Yıllık		Dönemler İtibarıyla				
	2000	2001	2001				2002
			I	II	III	IV	I
Çalışma Çağı Nüfusu (Bin Kişi)	44.765	45.702	45.354	45.582	45.820	46.058	46.298
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	49,2	48,7	46,4	49,8	51,9	47,9	45,2
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	20.579	20.367	19.222	21.127	21.875	19.742	18.467
İstihdam (Yüzde Değişme)	-3,9	-1,0	1,1	-0,9	0,7	-2,2	-3,9
İşsizlik Oranı (Yüzde)	6,6	8,5	8,6	6,9	8,0	10,6	11,8

Kamu sektöründe toplu sözleşme kapsamındaki işçi ücretleri (net) 2001 yılında bir önceki yıla göre nominal olarak yüzde 36,6 artış göstermiş, ancak reel olarak yüzde 11,5 oranında azalmıştır. Memur maaşları ise, aynı yılda nominal olarak yüzde 48,6 oranında artmış, reel olarak ise yüzde 3,3 oranında azalmıştır. Asgari ücret (net) 2001 yılında yüzde 33 oranında artırılmıştır. Bu artış oranına göre, asgari ücrette 2001 yılında reel olarak yüzde 13,9 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Kamu kesiminde 2003 ve 2004 yıllarını kapsayacak yeni toplu iş sözleşmeleri 2002 yılının ikinci yarısı ile 2003 yılının ilk çeyreğinde yapılacaktır.

1.2. Ödemeler Dengesi

Cari İşlemler Dengesi

1996-2000 döneminde yılda ortalama yüzde 4,6 oranında artan ihracat, 2001 yılında yüzde 12,8 oranında artarak 31,3 milyar dolara ulaşmıştır. 2001 yılında ihracat fiyatları yüzde 2,5 oranında gerilemiş ve böylece reel ihracat artışı yüzde 15,7 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ihracatta gözlenen bu hızlı artışta Türk lirasındaki reel değer kaybı, birim ücret endeksinin dolar bazında yüzde 30,9 oranında gerilemesi ve iç talebin daralması etkili olmuştur. Ancak, finansman güçlükleri, döviz kurunda büyük

oranlı dalgalanma ve ihracat pazarlarındaki sınırlı büyüme ihracattaki artışın beklenenin altında kalmasına neden olmuştur. 2002 yılı Ocak-Mayıs döneminde ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,5 oranında artarak 13,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında yüzde 34 oranında artan ithalat (altın hariç), 2001 yılında yüzde 25,9 oranında gerileyerek 40,4 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. İthalattaki yüksek oranlı düşüşte iç talepteki daralma ve Türk lirasının reel değer kaybı etkili olmuştur. İthalat 2002 yılının Ocak-Mayıs döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 1 oranında artarak 17,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında AB ülkelerine yapılan ihracat yüzde 11,1 oranında artış göstermiştir. AB ülkelerinden yapılan ithalat toplam ithalattaki daralmaya paralel olarak yüzde 31,3 oranında azalmıştır. 2002 yılının ilk beş ayında ise AB ile olan dış ticaret hacmi, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,1 oranında gerilemiştir.

Tablo:1. 3-Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

	(Milyon Dolar)				
	Yıllık		Ocak-Mayıs		Yüzde Değişme
	2000	2001	2001	2002	
MAL İHRACATI	27.775	31.340	12.799	13.245	3,5
OECD Ülkeleri	19.006	20.623	8.671	8.570	-1,2
AB Ülkeleri	14.511	16.118	6.693	6.704	0,2
OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	7.874	9.783	3.734	4.192	12,3
Türkiye Serbest Bölgeleri	895	934	394	483	22,7
MAL İTHALATI*	54.503	40.410	17.136	17.314	1,0
OECD Ülkeleri	35.682	26.007	10.627	11.411	7,4
AB Ülkeleri	26.611	18.280	7.733	7.883	1,9
OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	18.325	15.089	6.647	6.155	-7,4
Türkiye Serbest Bölgeleri	496	303	98	229	132,8

* Altın hariç

Dış ticaret açığı 2000 yılındaki 22,4 milyar dolarlık seviyesinden 2001 yılında 4,5 milyar dolara gerilemiştir.

2001 yılında turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 5,9 oranında artarak 8,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İşçi gelirleri ise yüzde 38,9 oranında azalarak 2,8 milyar dolara gerilemiştir. Diğer taraftan faiz giderleri yüzde 13,3 oranında artarak 7,1 milyar dolara yükselmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda, cari işlemler dengesi 2001 yılında 3,4 milyar dolar (GSYİH'nın yüzde 2,3'ü oranında) fazla vermiştir. 2002 yılı Ocak-Mayıs döneminde cari işlemler dengesi bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,4 milyar dolar gerileyerek 544 milyon dolarlık fazladan 884 milyon dolar açığa dönüşmüştür.

Tablo:1. 4-Ödemeler Dengesi

	(Milyon Dolar)			
	Yıllık		Ocak-Mayıs	
	2000	2001	2001	2002
İhracat (Fob)	31.667	35.258	14.251	15.335
İthalat (Fob)	-54.042	-39.748	-16.479	-17.202
DIŞ TİCARET DENGESİ	-22.375	-4.490	-2.228	-1.867
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	22.320	17.936	7.102	4.853
Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	-14.989	-13.853	-6.037	-5.219
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	-9.819	3.396	544	-884
SERMAYE HAREKETLERİ (1)	9.610	-14.198	-6.597	882
Doğrudan Yatırımlar (Net)	112	2.769	1.612	131
Portföy Yatırımları	1.022	-4.515	-3.562	-151
Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	4.276	-1.131	-1.333	1.008
Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	4.200	-11.321	-3.314	-106
REZERV HAREKETLERİ	2.997	12.924	6.577	1.422

(1) Rezerv Hariç.

Sermaye Hareketleri Hesabı

Mali krizlerin yarattığı güven bunalımının etkisiyle 2001 yılında rezerv hariç sermaye hareketleri yaklaşık 14,2 milyar dolar açık vermiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında net 2,8 milyar dolar tutarında giriş, portföy yatırımlarında 4,5 milyar dolar, kısa vadeli sermaye hareketlerinde 11,3 milyar dolar, uzun vadeli sermaye hareketlerinde ise 1,1 milyar dolar çıkış gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde resmi rezervler 12,9 milyar dolar azalmıştır.

Sermaye hareketleri (rezerv hariç) 2002 yılı Ocak-Mayıs döneminde 882 milyon dolar fazla vermiştir. Söz konusu dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve uzun vadeli sermaye hareketlerinde sırasıyla 131 ve 1.008 milyon dolarlık net girişler gerçekleşirken, portföy ve kısa vadeli sermaye hareketlerinde sırasıyla 151 ve 106 milyon dolarlık çıkışlar olmuştur.

1.3. Para ve Kur Politikası

Para Politikası

Döviz kuru rejiminin değişmesi ve kurun nominal çapa olarak kullanımına son verilmesi, para politikası stratejisinin 2001 yılında yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Bu amaçla, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve dalgalı kur rejimi çerçevesinde, Türk lirasının değerindeki hızlı düşüşün enflasyonist etkilerini sınırlandırmak amacıyla para politikasının daha aktif olarak kullanılması benimsenmiştir. Bu çerçevede, net iç varlıklar için tavan, net uluslararası rezerv değişimi için taban değerler getirilmiş ve bunlar performans kriteri olarak belirlenmiştir. Döviz kuru çapasının ortadan kalkması nedeniyle, para tabanı ara hedef ve nominal çapa olarak belirlenerek, ekonomik birimlerin enflasyon beklentilerinin oluşturulmasında bir kriter sağlanması amaçlanmıştır. Kriz ortamı ve finansal piyasalardaki hızlı yapısal değişimlerin para talebi ve para tabanı tahminleri konusunda belirsizlikler oluşturması nedeniyle, programın nominal çapası olarak belirlenen para tabanına gösterge niteliğinde dönemsel tavanlar getirilmiştir. 2001 yılında para tabanı, öngörülen enflasyon ve büyüme oranı çerçevesinde artırılmış ve kısa vadeli faizlerin enflasyonist baskıları gidermek için aktif olarak kullanılması benimsenmiştir.

AB normları ve dünyadaki merkez bankacılığı uygulamaları esas alınmak suretiyle Merkez Bankası Kanununda değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda, fiyat istikrarı Merkez Bankasının öncelikli hedefi haline gelirken, Bankanın enflasyon hedeflemesinde özerk bir para politikası uygulaması mümkün kılınmıştır. 2001 yılı Kasım ayında sona eren geçiş sürecinin ardından TCMB'nin Hazineye doğrudan borç vermesi uygulamasına tamamıyla son verilmiştir. Böylece, TCMB'nin koşullar uygun olduğunda enflasyon hedeflemesi politikasına geçmesi yönünde gerekli olan hukuki altyapı tamamlanmıştır.

Parasal hedefler, 2002 yılı sonu için yüzde 35 oranında belirlenen enflasyon hedefiyle uyumlu olarak tespit edilmiştir.

Tablo:1. 5-2002 Yılı Parasal Hedefleri

	Parasal Taban (Trilyon TL)	Net İç Varlıklar (NİV) (Trilyon TL) 3/	Net Uluslararası Rezervler (NUR) (Milyon Dolar) 4/
28 Şubat 2002 1/ <i>Gerçekleşme</i>	8.250 7.823	26.100 24.318	-6.500 -4.907
30 Nisan 2002 1/ <i>Gerçekleşme</i>	8.900 8.680	27.700 25.197	-7.200 -4.926
30 Haziran 2002 1/ <i>Gerçekleşme</i>	9.250 9.009	28.739 26.374	-7.800 -5.755
30 Eylül 2002 2/	10.600	31.139	-8.500
31 Aralık 2002 2/	10.850	33.139	-9.700

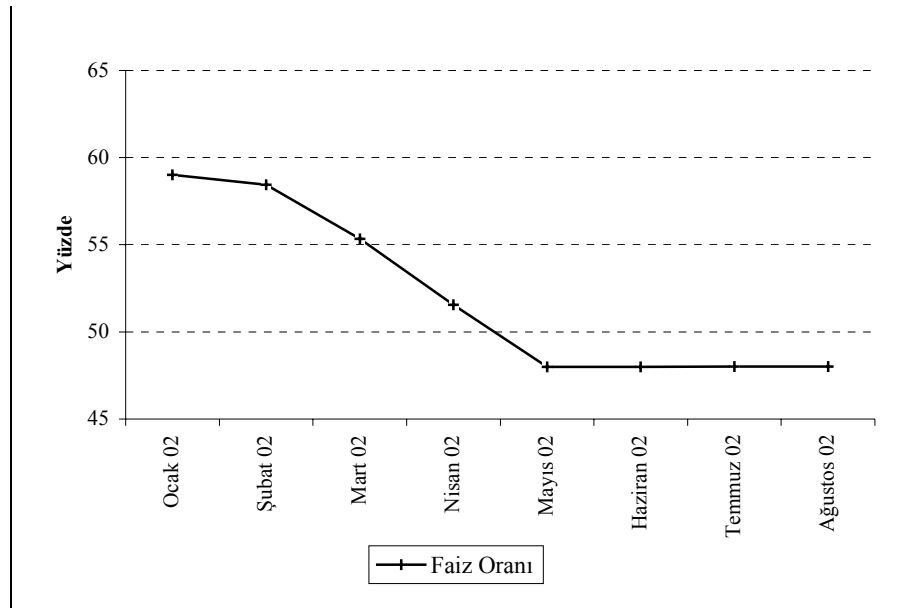
1/ Para Tabanı ve Net Uluslararası Rezervler performans kriterleri için üst limitler.

2/ Para Tabanı ve Net İç Varlıklar için endikatif üst limit.

3/ Net İç Varlıklar üst limiti endikatif hedeftir. Söz konusu büyüklük zorunlu karşılıklar ve/veya zorunlu karşılık oranlarına bağlı olarak tanımının değişmesi sonucu değişebilir.

4/ Net Uluslararası Rezervler, Merkez Bankası Net Uluslararası Rezervlerinden Hazinesinin IMF'ye olan yükümlülükleri ve Hazinesinin vadesi bir yıldan az olan yabancı para cinsinden borçlanmalarının çıkartılarak bulunmaktadır.

Şekil: 1.1 Ortalama Gecelik Faiz Oranları

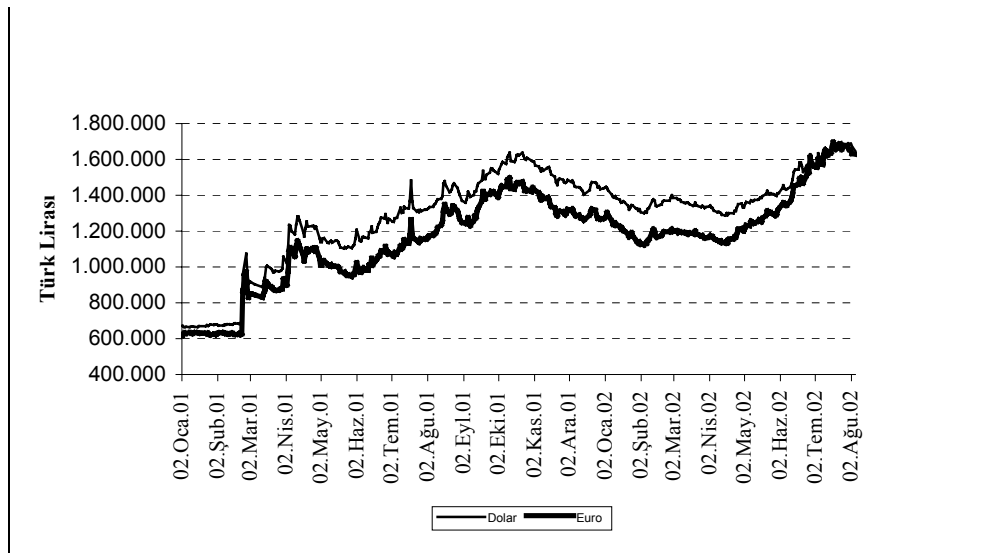
Merkez Bankası, parasal göstergelerin, gerektiğinde değişiklikler yapılmakla birlikte 2002 yılı boyunca kontrol altında tutulacağını açıklamıştır. 2002 yılının ilk yarısında net uluslararası rezervler ve para tabanı performans kriteri olarak, net iç varlıklar ise gösterge değer olarak izlenmiştir. Şubat, Nisan ve Haziran sonları itibarıyla hedeflenen sınırlar içinde kalındığı gözlenmektedir.

2002 yılı Ocak-Mayıs döneminde finansal piyasalarda istikrar açısından olumlu gelişmeler yaşanmıştır. TCMB enflasyonu kontrol etme hedefi çerçevesinde kısa vadeli faiz oranlarını gelişmeler doğrultusunda bir araç olarak kullanmış ve faiz oranlarını tedrici olarak düşürmüştür. Mayıs ayından sonra piyasalarda meydana gelen dalgalanmaların ekonomiye etkisini sınırlı tutmak amacıyla TCMB gelişmeleri yakından takip etmektedir.

Kur Politikası

2000 yılı başında uygulamaya konulan program uyarınca, kur politikası 1 dolar + 0,77 euro kur sepeti baz alınarak ileriye yönelik olarak açıklanan kur uygulaması sürdürülürken, 2001 yılı Şubat ayında yaşanan kriz sonrasında bu sistem terkedilerek dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte, Türk lirası reel olarak hızla değer kaybetmiş ve döviz kurlarında önemli dalgalanmalar gözlenmiştir. ABD'de yaşanan 11 Eylül olaylarının da etkisiyle döviz kurları nominal anlamda en yüksek değerlerine 2001 yılının Ekim ayında ulaşmıştır. 2002 yılı makroekonomik politikalarının belirginleşmesi ve uluslararası kuruluşların ek mali desteği nedeniyle ekonomik beklentiler olumluya dönmüş ve bunun sonucu olarak Türk lirası Kasım ayından itibaren reel olarak değer kazanırken belirsizliklerin etkisiyle 2002 yılı Mayıs ayından sonra reel olarak değer kaybetmeye başlamıştır.

Şekil: 1.2 Dolar ve Euronun Gelişimi

Merkez Bankası, dalgalı kur rejimi çerçevesinde, döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları altında belirlenmesi politikasını sürdürmektedir. Ancak, Merkez Bankası ani ve geçici dalgalanmalarda döviz kurlarına müdahale edeceğini ve bu

müdahalelerin amacının döviz kurunun uzun dönem denge değerini etkilemeksizin geçici şokların önlenmesine yönelik olduğunu açıklamıştır. 2001 yılı içinde sağlanan ek dış kaynağın bütçe finansmanında kullanılması nedeniyle piyasaya çıkan fazla likiditeyi çekmek amacıyla, Merkez Bankası önceden kamuoyuna açıklanan program çerçevesinde döviz satış ihaleleri gerçekleştirmiştir. Döviz satış ihalelerine 2001 yılı Aralık ayında son verilmiştir.

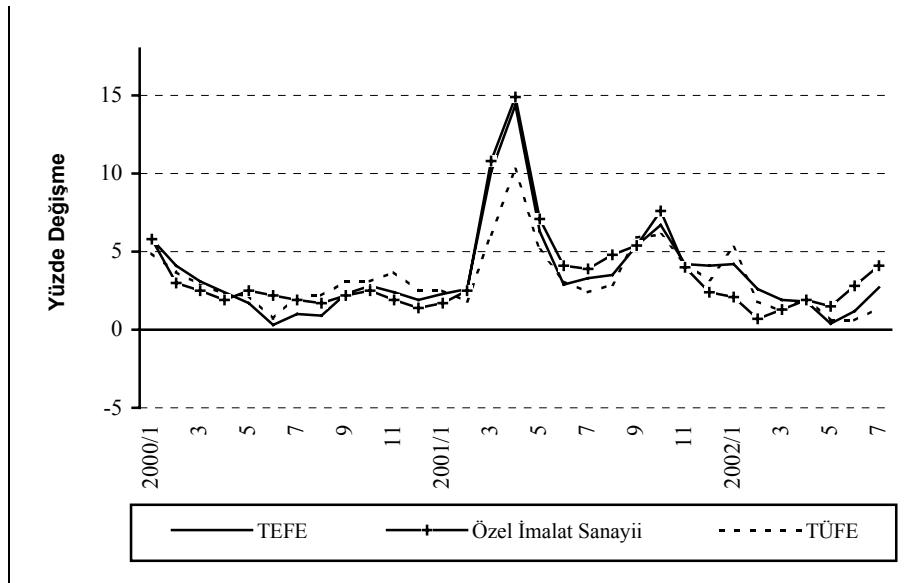
Ödemeler dengesinde beklenenin ötesinde sağlanan olumlu performans ve giderek belirginleşen ters para ikamesi 2002 yılı ilk aylarında döviz arz fazlası oluşturmuştur. Merkez Bankası, hem bu nedenle hem de orta ve uzun vadede daha güçlü rezerv pozisyonuna sahip olmanın, uygulanan programa ilişkin piyasa güveninin artmasına katkı sağlayacağını dikkate alarak 2002 yılı Nisan ayından itibaren döviz alım ihaleleri yöntemiyle rezerv seviyesini artırmaya karar vermiştir. Döviz alım ihaleleri ile piyasaya çıkan likidite dört hafta vadeli Türk lirası depo alım ihaleleri ile sterilize edilmiştir.

Son dönemde döviz piyasalarında gözlenen gelişmeler sonucunda, 2002 yılı Temmuz ayından itibaren, döviz alım ihalelerine geçici bir süre için ara verilmiştir. Öte yandan, dört hafta vadeli Türk lirası depo ihalelerine ise devam edilmektedir.

1.4. Enflasyon

2001 yılı sonunda oniki aylık fiyat artış hızları TEFE’de yüzde 88,6, TÜFE’de ise yüzde 68,5 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon oranlarının bir önceki yıla göre önemli ölçüde yükselmesinin temel nedenleri, 2001 Şubat ayı sonunda yaşanan krizden sonra dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte piyasalarda beklenen güven ortamının sağlanamaması, belirsizliğin uzun süre devam etmesi ve bunların döviz kuru ve faiz oranlarına yansımaları ve yıl boyunca devam eden yüksek oranlı kamu fiyat ayarlamalarıdır.

Şekil: 1.3 Aylık Fiyat Gelişmeleri

2001 yılı Ekim ayında IMF ile ek finansman imkanı içeren yeni bir anlaşma yapılacağına gündeme gelmesi piyasaları rahatlatmış ve Kasım-Aralık döneminde Türk lirası yabancı paralar karşısında değer kazanmaya başlarken, faiz oranları ve fiyat artış hızları azalma eğilimine girmiştir. Enflasyon oranlarında kaydedilen düşme 2002 yılının ilk yedi ayında da devam etmiş, özellikle piyasa tarafından çekirdek enflasyon olarak algılanan özel imalat sanayii fiyat artış hızında, Temmuz ayındaki bir miktar yükselmeye rağmen, önemli oranda düşüş gerçekleşmiştir. 2002 yılının ilk yedi ayında TEFE, özel imalat sanayii fiyatları ve TÜFE’de artış hızları sırasıyla yüzde olarak 15,5, 15,2 ve 13,6 oranında gerçekleşmiştir.

Enflasyondaki düşme eğiliminin devam etmesinin nedenleri; yurt içi talepteki yetersizliğin yılın ilk yarısında sürmesi, Merkez Bankasının para politikasını kararlı bir şekilde uygulayarak parasal genişlemeyi sınırlandırması, kamu kesiminde maaş ve ücret ayarlamalarının program hedefleri doğrultusunda yapılması ve Kasım 2001-Mayıs 2002 döneminde Türk lirasının güçlenmesi ve istikrarlı bir seyir izlemesi nedeniyle ithalat girdi maliyetlerinin düşmesidir.

Konsolide bütçe performansının hedefler doğrultusunda gerçekleşmeye devam etmesi, Haziran 2002 tarihine kadar Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) faiz oranlarının düşmesi, döviz kurundaki gelişmeler ve Merkez Bankasınca uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi de dikkate alındığında 2002 yılı sonu enflasyon hedeflerine ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Yılın ilk yedi ayındaki gelişmeler ve Merkez Bankasının eğilim anketlerine göre enflasyonist beklentilerdeki düşmeler bu öngörüye destekler niteliktedir.

1.5. Kamu Maliyesi

2001 yılı bütçesi, kamu faiz dışı fazlasının artırılması ve kamu borç stokunun sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması hedeflenerek hazırlanmıştır. Bu amaçla 2000 yılı sonunda ve 2001 yılı içinde uygulanan ekonomik programlar doğrultusunda gelir artırıcı ve harcama disiplinini sağlayıcı tedbirler alınmıştır.

Bu kapsamda, personel alımının sınırlandırılması, bazı harcama kalemlerinin enflasyon oranının altında artırılarak faiz dışı harcamalarda reel olarak bir gerileme sağlanması gibi daraltıcı önlemler alınmıştır.

Diğer taraftan, 2000 yılında uygulamaya konulan gelir artırıcı tedbirlere 2001 yılında da devam edilmiş, bu çerçevede motorlu taşıtlar vergisi, taşıt alım vergisi ve KDV oranlarının yükseltilmesi, gelir vergisi dilimlerinin hedeflenen enflasyona göre artırılması, gelir vergisi mükelleflerine yönelik hayat standardı esasının tekrar uygulamaya konulması, Akaryakıt Tüketim Vergisinin her ay gerçekleşen TEFE oranında artırılması, vergi kaçığının önlenmesi amacıyla vergi kimlik numarası kullanımının yaygınlaştırılması gibi önlemlere başvurulmuştur. Bu önlemler sonucunda, 2001 yılında GSYİH’nın yüzde 3,5’i düzeyinde gelir artışı sağlanmıştır.

İzlenen bu politikalar sonucunda, 2001 yılında GSYİH’ya oran olarak, bütçe gelirleri ve bütçe harcamaları sırasıyla yüzde 28,6 ve yüzde 44,3 oranında gerçekleşirken, bütçe açığı yüzde 15,7, faiz dışı fazla ise yüzde 6,9 olmuştur.

Tablo:1. 6-Yıllar İtibarıyla Konsolide Bütçe Dengesi

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)		
	1999	2000	2001
Harcamalar	36,3	37,7	44,3
Faiz Dışı Harcamalar	22,4	21,3	21,7
Cari Harcamalar	11,8	10,9	11,2
Personel	8,9	8,0	8,4
Diğer Cari	2,9	2,9	2,8
Yatırım	2,0	2,2	2,3
Transfer	22,4	24,6	30,8
Faiz Dışı Transfer	8,6	8,2	8,2
Faiz Ödemeleri	13,8	16,4	22,6
Gelirler	24,3	26,7	28,6
Genel Bütçe	24,0	26,4	28,2
Vergi Gelirleri	19,1	21,3	21,9
Vergi Dışı Normal Gelirler	2,4	2,8	4,1
Özel Gelir ve Fonlar	2,5	2,4	2,2
Katma Bütçe	0,3	0,2	0,4
Faiz Dışı Fazla	1,9	5,4	6,9
Bütçe Açığı	-12,0	-11,0	-15,7

2002 yılının Ocak-Haziran döneminde, 53,7 katrilyon liralık harcama yapılırken, 35,8 katrilyon liralık gelir elde edilmiş ve bütçe açığı 17,9 katrilyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, harcamalarda bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 73'lük, gelirlerde ise yüzde 56,2'lik bir artışı ifade etmektedir. Özellikle iç borç faiz ödemelerindeki yüksek oranlı artış, toplam harcamaların yükselişinde önemli ölçüde belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, Ocak-Haziran döneminde 10,6 katrilyon liraya ulaşan faiz dışı fazla, programlananın üzerinde bir iyileşme göstermektedir.

Tablo:1. 7-Ocak-Haziran Dönemi İtibarıyla Konsolide Bütçe Dengesi

	(Yüzde Artış)		
	2000	2001	2002
Harcamalar	89,8	31,1	73,0
Faiz Dışı Harcamalar	50,4	43,8	65,0
Cari Harcamalar	54,1	40,2	64,1
Personel	50,4	40,2	65,8
Diğer Cari	75,7	40,5	55,5
Yatırım	50,5	62,7	59,2
Transfer	106,9	27,2	76,8
Faiz Dışı Transfer	46,0	45,7	67,0
Faiz Ödemeleri	141,4	20,8	80,8
Gelirler	106,6	47,7	56,2
Vergi Gelirleri	108,0	34,5	53,9
Vergi Dışı Normal Gelirler	160,6	187,5	57,3
Özel Gelir ve Fonlar	65,6	13,4	74,5
Faiz Dışı Fazla	1 003,4	56,1	38,7
Bütçe Açığı	64,2	-0,4	120,6

Konsolide bütçe, mahalli idareler, fonlar, sosyal güvenlik kuruluşları ve döner sermayelerden oluşan genel devlet dengesi, bu idarelerin gelir ve giderlerinin konsolidasyonu ile elde edilmektedir. Genel devlet gelir ve harcamalarına ilişkin büyüklükler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo:1. 8-Genel Devlet Gelir ve Harcamaları

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)		
	1999	2000	2001
Vergiler	23,1	25,4	26,6
Vasıtasız	10,1	10,0	10,5
Vasıtalı	12,5	15,0	15,7
Servet	0,4	0,4	0,4
Vergi Dışı Normal Gelirler	4,7	4,8	5,0
Faktör Gelirleri	2,9	3,2	3,7
Sosyal Fonlar	5,1	5,4	5,9
Toplam	35,7	38,8	41,2
Özelleştirme Gelirleri	0,1	1,5	0,9
Toplam Gelir	35,8	40,4	42,1
Cari Harcamalar	17,8	16,9	17,5
Yatırım Harcamaları	4,5	4,7	4,3
Sabit Sermaye	4,5	4,7	4,2
Stok Değişmesi	0,0	0,0	0,0
Transfer Harcamaları	26,8	29,1	35,5
Cari Transferler (Net)	25,6	27,5	34,3
Sermaye Transferleri	1,2	1,6	1,1
Stok Değişim Fonu	0,0	0,0	0,0
Toplam Harcama	49,0	50,7	57,2
Borçlanma Gereği	13,2	10,3	15,1

2. MAKROEKONOMİK ÇERÇEVE

Makroekonomik Politikanın Temel Amaçları

2002-2005 döneminde Türkiye'nin makroekonomik politikalarının temel amaçları; ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamı tesis etmek, enflasyonu ve kamu açıklarının ve kamu borç stokunun GSYİH'ya oranını AB ülkeleri ortalamalarına yaklaştırmak, AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek ve rekabet edebilirliği artırarak ekonominin AB'ye uyum sürecini hızlandırmaktır. Ekonomi politikası aynı zamanda Türkiye ve AB arasındaki gelişmişlik farkını azaltmaya yönelik bir perspektife dayanmaktadır.

Bu temel amaçlar çerçevesinde;

- maliye politikası, kamu açıklarını kalıcı bir biçimde azaltacak ve kamu borç stokunun sürdürülebilir bir yapıda gelişmesini sağlayacak şekilde yürütülecek,
- para politikası enflasyonla mücadeleyi hedefleyecek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandıracak çerçevede uygulanacak,
- dalgalı döviz kuru rejimine devam edilecek ve döviz kuru ekonomideki temel dinamikler tarafından belirlenecek,
- gelirler politikası fiyat istikrarını sağlama hedefleriyle tutarlı ve verimlilikle ilişkili olarak yürütülecek,
- makroekonomik istikrarı sürekli kılacak, piyasa mekanizmasını güçlendirecek ve ekonominin krizlere karşı kırılganlığını azaltarak etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlayacak yapısal reformlara devam edilecektir.

Maliye Politikası

2002-2005 döneminde uygulanacak maliye politikasının temel amacı, her yıl önemli bir oranda faiz dışı bütçe fazlası vererek kamu borç stokunu sürdürülebilir bir düzeye indirmek ve kamu açıklarını kalıcı bir biçimde azaltmaktır. Bu çerçevede, kamu harcama, gelir ve borçlanma politikaları tutarlı ve etkin bir biçimde uygulanacak, vergi oranları artırılmaksızın vergi tabanının genişletilmesi suretiyle vergi gelirleri artırılacak ve kamu harcamalarında etkinlik ve tasarruf sağlanacaktır. Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde izlenecek maliye politikası ve projeksiyonlar detaylı bir şekilde Bölüm 3'de verilmiştir.

Para ve Kur Politikası

2002-2005 döneminde Merkez Bankası para politikasını fiyat istikrarını sağlamaya yönelik olarak belirleyecektir. Bu amaçla, kısa dönem faiz oranının politika aracı olarak kullanılacağı enflasyon hedeflemesine geçilecektir.

Merkez Bankası tarafından 2001 yılı Şubat ayından itibaren uygulanmaya başlanan dalgalı kur rejimi sürdürülecektir. Döviz kuru piyasada arz ve talebe göre belirlenecek, ancak Merkez Bankası döviz kurunun uzun dönem seviyesini etkilemeden, sadece aşırı dalgalanmaları engellemek için müdahalede bulunabilecektir.

Gelirler Politikası

Uygulanmakta olan ekonomik program çerçevesinde ücret politikasında, geriye dönük endekslemeden vazgeçilerek öngörülen fiyat artışı ile üretkenlik ve karlılığa dayanan bir ücret ve maaş belirlenmesi sistemine geçilmesi hedeflenmektedir.

Kamu ücret politikasında 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ileriye dönük endeksleme politikasına devam edilecektir. Hükümet, özel sektörün de bu politikayı izlemesi doğrultusunda işveren ve işçi sendikaları arasındaki uzlaşmanın temini için Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK) ve benzeri zeminleri kullanacaktır.

Yapısal Reform Politikaları

Yapısal reformlar, enflasyonist beklentilerin azaltılarak enflasyondaki katılığın ortadan kaldırılmasını, ekonomide rekabetin artırılmasını, kaynakların daha etkin kullanılmasını, piyasa mekanizmasının güçlendirilmesini ve özel sektörün ekonomideki belirleyiciliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, kamu maliyesi, bankacılık, tarım ve altyapı hizmetleri alanlarındaki reformlar hızlandırılarak sürdürülecektir.

Dışsal Faktörler

2000 yılı sonundan itibaren dünya ekonomisi büyümesi belirgin bir şekilde yavaşlamış, dünya ticaret hacmi artışı önemli ölçüde düşmüş ve bazı temel malların fiyatları gerilemiştir. 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında yavaşlamanın daha da derinleşerek devam edeceğine yönelik beklentiler artmış, ancak 2002 yılının ilk yarısından itibaren toparlanma işaretleri görülmeye başlanmıştır. Buna rağmen dünya ekonomisinin geleceğine ilişkin belirsizlikler sürmektedir.

Katılım Öncesi Ekonomik Programın makroekonomik analiz ve öngörülerinde kullanılan dünya ekonomisine ilişkin varsayımlar, Avrupa Birliği Komisyonu, IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşların en son tahminleri ile tutarlı bir çerçeveye dayanmaktadır.

Bu kapsamda, ihracatımızda yüzde 50'den fazla paya sahip olan AB ülkelerinde 2002 yılında yüzde 1,5 civarında beklenen büyümenin, 2003 yılında yüzde 2,9'a çıkacağı ve 2004 ve 2005 yıllarında potansiyel düzey olan yüzde 2,5 oranında gerçekleşeceği varsayılmıştır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerin ithalat talebi artış hızı 2002 yılında yüzde 6,4, 2003 yılında yüzde 7,7, 2004 ve 2005 yıllarında ise yüzde 8,6 olarak alınmıştır.

Euro/dolar paritesi için AB Komisyonu tahminleri kullanılmış ve bu çerçevede 2002-2005 döneminde paritenin 0,87 olacağı varsayılmıştır.

2002 yılında yüzde 5,0 oranında azalması beklenen petrol fiyatlarının, 2003-2005 döneminde de yılda ortalama yüzde 4,0 oranında gerileyeceği varsayılmıştır.

2.1. Büyüme ve İstihdam

Kamu maliyesinde yaşanan sorunlar ve süregelen yüksek enflasyon son on yılda Türkiye'nin ekonomik performansını olumsuz etkilemiş, büyüme hızının potansiyelin altında kalmasına ve önemli dalgalanmalar göstermesine neden olmuştur. 2002-2005 dönemi makroekonomik politikalarının önemli amaçlarından birisi,

büyümenin önünde engel oluşturan yapısal sorunları ortadan kaldırarak sürdürülebilir bir büyüme ortamının sağlanmasıdır.

Ekonomik program, kamu maliyesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasını ve yüksek oranlı faiz dışı fazla yaratılarak borç stokunun azaltılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda sürdürülmekte olan maliye politikası ve 2002 yılında dünya ekonomisi büyümesinin yavaşlaması ekonomik canlanmayı sınırlamaktadır. 2003-2005 döneminde uygulanmaya devam edilecek olan sıkı maliye politikasının daraltıcı etkisi, yapısal reformlar sonucunda kaynakların daha etkin kullanılmasının olanaklı hale gelmesi ile birlikte özel sektör tarafından telafi edilebilecektir.

Büyümenin Talep Bileşenleri

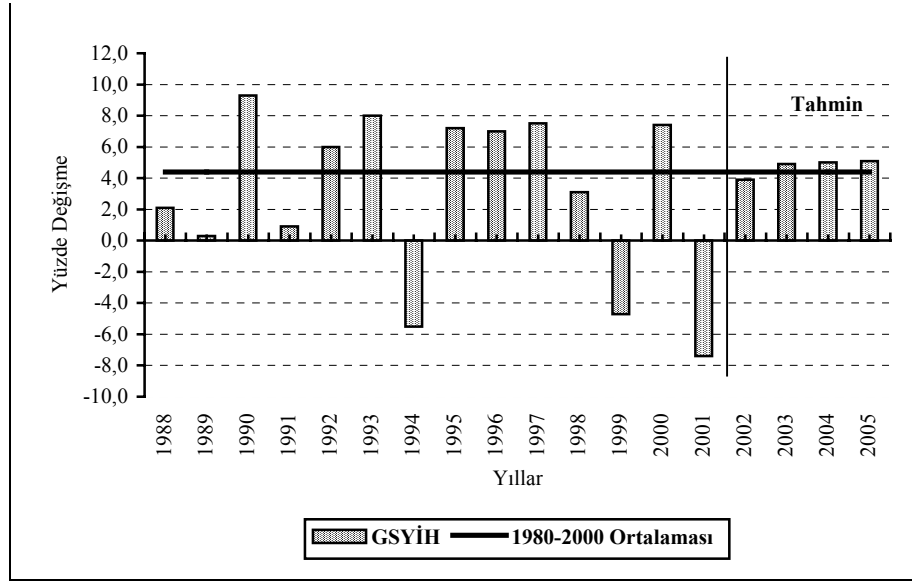
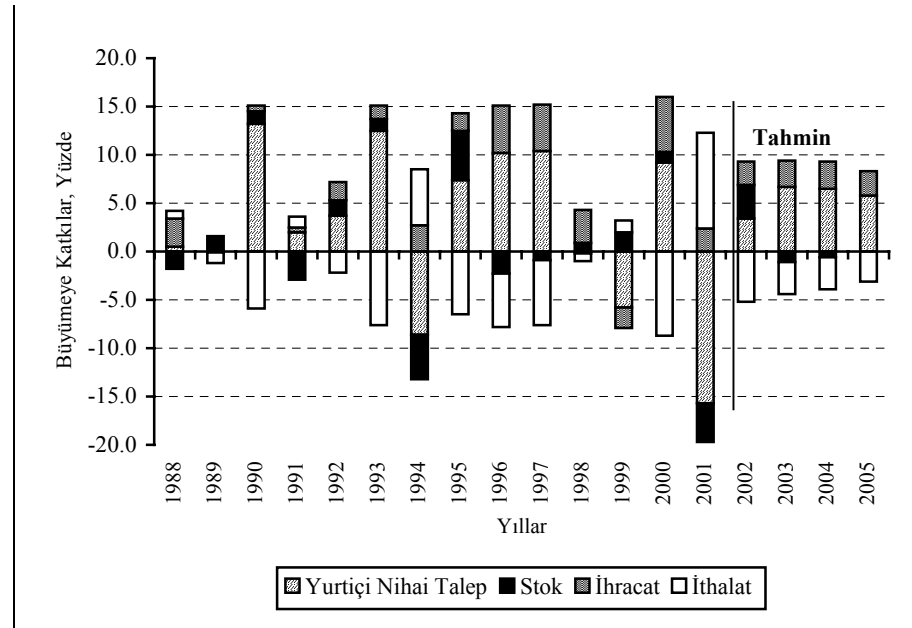
2001 yılında yaşanan ekonomik daralmanın ardından, 2002 yılının ilk yarısında ekonomik aktivitede kısmi canlanma işaretleri gözlenmeye başlanmıştır. 2002 yılında ekonomik aktivite, iç talebin sıkı para ve maliye politikalarının baskısı altında olduğu bir ortamda gerçekleşecektir. Ekonomik canlanmayı sınırlandıran bu faktörlere karşın, 2001 yılında sağlanan fiyat avantajına bağlı olarak, 2002 yılına yansıyan ihracat artışı ve stok artışının büyümenin ana bileşenleri olması beklenmektedir. Ertelemiş tüketim talebinin harekete geçmesinin de etkisiyle, özel tüketim harcamalarında bir canlanma beklenmekte, özel yatırımların ise ancak yılın sonuna doğru artma eğilimine gireceği tahmin edilmektedir.

Yürütülmekte olan bankacılık reformu çerçevesinde şirket borçlarının yeniden yapılandırılması çalışmalarının ve yılın ikinci yarısında reel sektöre açılan banka kredilerinde beklenen artışın yıl sonuna doğru büyümeye olumlu katkı yapacağı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda, 2002 yılında GSYİH'nin yüzde 3,9, GSMH'nin ise yüzde 3 oranında artması beklenmektedir.

2002 yılında büyümenin harcamalar yoluyla bileşenlerine bakıldığında, özel tüketimin yüzde 4, kamu tüketiminin yüzde 3,2, özel sabit sermaye yatırımların yüzde 4 artacağı, kamu sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 3,5 düşeceği, böylece yurtiçi nihai talebin yüzde 3,4 artacağı tahmin edilmektedir. Mal ve hizmet ihracatının 2002 yılında yüzde 6,2, mal ve hizmet ithalatının ise yüzde 15,8 artması beklenmektedir.

Orta vadede, yürütülen yapısal reformlarla ekonomide rekabetin artırılması ve kaynakların daha etkin kullanılması amaçlanmaktadır. Bankacılık reformları, uygulanan maliye politikaları ve kamu reformları sonucunda tasarrufların artması, finansal hizmetlerde kalitenin yükselmesi ve özel yatırımlara yönlendirilebilecek kaynakların artması beklenmektedir.

2003-2005 döneminde yılda ortalama GSMH'nin yüzde 5,2, GSYİH'nin ise yüzde 5 oranında artması beklenmektedir. Talep bileşenleri itibarıyla, büyümenin temel olarak yatırım ve ihracat artışından kaynaklanacağı tahmin edilmektedir. Bu dönemde, toplam sabit sermaye yatırımlarının yılda ortalama yüzde 14,2, özel yatırımların yüzde 15,6, kamu yatırımlarının ise yüzde 10,7 oranında artması beklenmektedir. Mal ve hizmet ihracatının yılda ortalama yüzde 6,6, mal ve hizmet ithalatının ise yüzde 8,4 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, özel tüketim harcamalarının yılda ortalama yüzde 3,8, kamu tüketim harcamalarının ise yüzde 5,6 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 2.1: GSYİH Büyümesi**Şekil 2.2: GSYİH Büyümesine Katkılar****Potansiyel Hasıla**

Yapısal reformların başarıyla uygulanmasına paralel olarak, son on yılda çeşitli nedenlerle potansiyelin altında seyreden ortalama GSYİH büyümesinin, 2003 yılından itibaren potansiyel seviyeye yaklaşması beklenmektedir. Gerçekleşen hasılının potansiyel hasıladan farkı olarak tanımlanan hasıla açığı, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleriyle birlikte hızla negatif düzeylere gerilemiştir. 2002 yılının ilk çeyreğinden itibaren hasıla açığının azalmaya başlaması beklenmekle birlikte, çok hızlı bir

ekonomik iyileşme öngörülmemektedir. Hasılanın, potansiyele ancak 2004 yılının ikinci yarısında ulaşması ve 2005 yılı sonuna kadar bu düzeyi koruması beklenmektedir. Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde uygulanması öngörülen sıkı maliye ve para politikalarına bağlı olarak iç talebin kontrollü artması öngörüldüğünden, bu dönemde, büyümenin enflasyonist bir etkisinin olmayacağı tahmin edilmektedir.

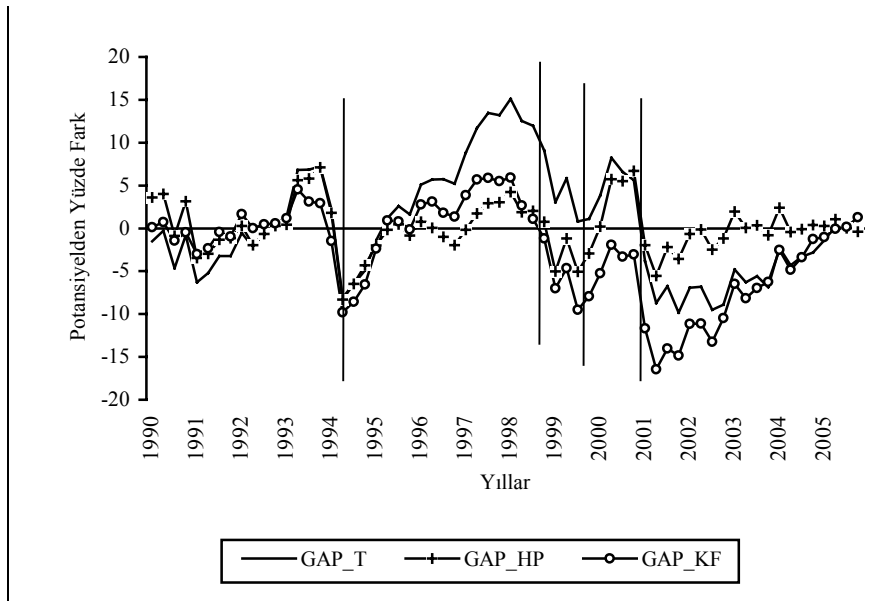
Kutu: 2.1- Potansiyel Hasıla ve Hasıla Açığı Projeksiyonları

Gerçekleşen hasılanın potansiyel hasıladan farkı olarak tanımlanan hasıla açığı, ekonominin devresel hareketlerin hangi aşamasında olduğunun önemli göstergelerinden biridir. Potansiyel hasıla ve hasıla açığı, ölçülemeyen değişkenler olmaları nedeniyle, hesaplama yöntemine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu çalışmada potansiyel hasıla ve hasıla açığı 3 ayrı yönteme göre hesaplanmıştır:

1. Doğrusal Metod
2. Hodrick-Prescott Metodu
3. Gözlenemeyen Bileşenler Metodu (Kalman Filtresi)

1990-2005 dönemi için hesaplanan hasıla açıkları aşağıda gösterilmektedir.

Şekil : Hasıla Açığı

GAP_HP: Hasıla Açığı (Hodrick-Prescott), GAP_T: Hasıla Açığı (Doğrusal Metod),
GAP_KF: Hasıla Açığı (Kalman Filtresi)

Hasıla açığı serileri genel olarak birbirleriyle uyumlu hareket etmekle birlikte, az sayıda noktada farklar anlamlı düzeylere ulaşmakta, hatta ekonominin fazla kapasite ile çalışıp çalışmadığına dair çelişkili izlenimler verebilmektedir. Bununla beraber, seriler 1994 krizi, 1998 Rusya krizi, 17 Ağustos 1999 depremi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri gibi sınama noktalarında beklenen işaret ve eğilimi göstermektedir. Hesaplanan hasıla açığı serilerinin geçmiş gelişmelerle uyumlu davranış sergilemesi, ekonomik gösterge olarak dikkate alınmalarında fayda olabileceğine işaret etmektedir.

Sektörel Büyüme

GSYİH'nin sektörel kompozisyonunun tahmininde, küreselleşme, Avrupa piyasalarıyla entegrasyon, teknolojik gelişme ve bilgi ekonomisine geçiş süreci gibi faktörler göz önünde tutulmuştur.

Sektörel kompozisyona bakıldığında, tarımın GSYİH içindeki payının 2002-2005 döneminde azalmaya devam etmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, tarım katma değerinin program döneminde yıllık ortalama yüzde 1,8 civarında büyümesi ve toplam katma değer içindeki payının 2001 yılındaki yüzde 13,7 seviyesinden dönem sonunda yüzde 12,2 seviyesine gerilemesi öngörülmektedir. 2002-2005 döneminde, GSYİH'nin yılda ortalama artış oranının yüzde 4,7, sanayi ve hizmetler sektörlerinin ortalama büyümelerinin ise GSYİH artışının bir miktar üzerinde olması öngörülmektedir. Böylece, 2001 yılında sırasıyla yüzde 28,3 ve yüzde 58 olan sanayi ve hizmetler sektörlerinin GSYİH içindeki paylarının 2005 yılında sırasıyla yüzde 29,1 ve yüzde 58,8 seviyelerine çıkması beklenmektedir.

Tablo:2. 1-Sektörler İtibarıyla Katma Değer Gelişmeleri

	(1987 Fiyatlarıyla)						
	Gerçekleşme			Tahmin			
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Büyüme Oranları (Yüzde)							
Tarım	-4,6	3,8	-6,1	3,2	1,9	1,0	1,0
Sanayi	-5,0	5,6	-7,5	5,2	5,3	5,5	5,7
Hizmetler	-5,1	9,4	-7,7	3,4	5,4	5,7	5,8
GSYİH	-5,0	7,5	-7,4	3,9	4,9	5,0	5,1
GSYİH İçindeki Paylar (Yüzde)							
Tarım	14,0	13,5	13,7	13,6	13,2	12,7	12,2
Sanayi	28,8	28,3	28,3	28,7	28,8	28,9	29,1
Hizmetler	57,2	58,2	58,0	57,7	58,0	58,4	58,8
GSYİH	100	100	100	100	100	100	100

Yatırım-Tasarruf Dengesi

2002-2005 döneminde, iç borçlanmadaki yavaşlamaya ve kamu borç yönetiminde sağlanacak iyileşmeye bağlı olarak, faiz oranlarının gerilemesi ve özel yatırımlara yönelik finansman imkanlarının genişlemesi yatırımlarda artışa yol açacaktır. Ayrıca, AB ile ilişkilerin gelişmesine paralel olarak ekonomide beklentilerin olumlu yönde etkilenmesi ve AB ekonomisine entegrasyon çerçevesinde pazar olanaklarının genişlemesi, gerek yerli gerekse yabancı yatırımlarda artışa neden olabilecektir.

Kamu yatırımlarının GSYİH içindeki payının, eğitim, sağlık ve teknoloji alanlarında öngörülen yatırım artışlarına bağlı olarak, 2001 yılındaki yüzde 5,2 düzeyinden 2005 yılında yüzde 5,6 düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Kamu yatırımlarındaki bu ılımlı artış, altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve genç bir nüfus yapısına sahip olan ülkemizde işgücünün niteliğini yükseltme ve toplam faktör verimliliğini artırma perspektifine dayanmaktadır. 2001 yılında yüzde 11,7'ye gerileyen özel sektör yatırımlarının GSYİH içindeki payının ise, yatırım ortamının iyileşmesine bağlı olarak giderek artacağı ve 2005 yılında yüzde 16,8'e çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede toplam yatırımların GSYİH içindeki payının 2001'deki yüzde 15,7 düzeyinden 2005'te yüzde 22,5'e çıkacağı beklenmektedir.

1994 yılından bu yana kamu harcamaları içinde çok yüksek bir paya sahip olan faiz giderlerinin, 2002-2005 döneminde azalması sonucunda kamu harcanabilir gelirin ve kamu tasarrufunun artması beklenmektedir. Böylece kamu yatırım-tasarruf açığının gerilemesi öngörülmektedir.

Kamu harcanabilir gelirin GSYİH içindeki payının artmasına bağlı olarak, özel harcanabilir gelirin ve dolayısıyla özel tasarrufların GSYİH içindeki payının azalması beklenmektedir.

Bu gelişmeler çerçevesinde, 2002-2005 döneminde enflasyondaki düşüş sürecinin ekonomik yapıya getirdiği etkinlikle birlikte yurtiçi tasarruflarda önemli bir artış beklenmekte olup, bu artışın da toplam yatırımların finansmanına katkıda bulunması hedeflenmektedir. Uygulanmakta olan sıkı para ve maliye politikalarıyla toplam yatırım-tasarruf açığının kontrol altında tutulması ve bu açığın, ekonomide güvenin yeniden tesis edilmesine paralel olarak artacak sermaye girişleriyle herhangi bir güçlükle karşılaşılmeden finanse edilmesi beklenmektedir.

Tablo:2. 2-Toplam Yatırım - Tasarruf Dengesi

(GSYİH'ya Oran, Yüzde)

	Gerçekleşme			Tahmin			
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam Yatırımlar	21,8	23,9	15,7	19,3	20,4	21,5	22,5
-Kamu	5,4	5,8	5,2	5,1	5,3	5,4	5,6
-Özel	15,1	15,9	11,7	12,7	14,5	16,1	16,8
-Stok Değişmesi	1,4	2,1	-1,3	1,6	0,6	0,1	0,0
Toplam Tasarruflar	21,8	23,9	15,7	19,3	20,4	21,5	22,5
Yurtiçi Tasarruf	18,4	16,6	17,9	17,6	18,8	19,7	20,1
Dış Tasarruf (1)	3,4	7,3	-2,2	1,8	1,7	1,9	2,4

(1) DİE tarafından açıklanan harcamalar yoluyla GSYİH baz alınmış ve yatırım- tasarruf dengesi bu çerçevede hesaplanmıştır. Tabloda verilen kamu yatırımları genel devletin yanında KİT yatırımlarını da kapsamaktadır.

Büyümenin Kaynakları

2002-2005 döneminde, sermaye stoku ve işgücü gibi geleneksel üretim faktörlerinin yanında toplam faktör verimliliğinin de (TFV) büyümeye önemli katkıda bulunması beklenmektedir. Program döneminde sermaye stokunun yılda ortalama yüzde 2,9 oranında artış göstermesi ve büyümeye katkısının ise yüzde 42,8 olması öngörülmektedir.

Tablo:2. 3-Üretim Faktörleri Artışları

(Yüzde)

Dönem	Hasıla Artışı	Sermaye Stoku Artışı	İstihdam Artışı	TFV Artışı
1980-2000	3,9	5,7	1,7	0,6
2001	-7,4	1,3	-1,0	-5,6
2002	3,9	2,2(*)	0,0	0,9
2003	4,9	2,9	3,9	1,5
2004	5,0	3,4	3,2	1,7
2005	5,1	3,2	3,6	1,8

(*): Kapasite kullanım oranları için yapılan düzeltme dikkate alındığında sermaye stoku artışı yüzde 6,4 olmaktadır.

2002-2005 döneminde yatırımlarda öngörülen artışın yeni istihdam olanakları yaratması, ancak yüksek nüfus artışıyla beraber işgücüne katılma oranının da aynı dönemde artmasıyla, işsizlik oranındaki gerilemenin sınırlı kalması beklenmektedir. 2001 yılında yüzde 48,7 olan ve 2002 yılı ilk çeyreğinde yüzde 45,2'ye gerileyen işgücüne katılma oranının 2005 yılında yüzde 49,5'e yükselmesi beklenmektedir. Program döneminde istihdam artışının yılda ortalama yüzde 2,5 olacağı ve işsizlik oranının da 2001 yılındaki yüzde 8,5 seviyesinden 2005 yılında yüzde 7,7 düzeyine gerileyeceği tahmin edilmektedir. İstihdam artışının, büyümeye katkısının ise yüzde 26,4 olması beklenmektedir.

Tablo:2. 4-İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	Gerçekleşme	Tahmin			
	2001	2002	2003	2004	2005
Çalışma Çağı Nüfusu (Bin Kişi)	45.702	46.659	47.619	48.575	49.530
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	48,7	48,0	48,6	49,0	49,5
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	20.367	20.380	21.176	21.850	22.633
İstihdam (Yüzde Değişme)	-1,0	0,0	3,9	3,2	3,6
İşsizlik Oranı (Yüzde)	8,5	9,0	8,5	8,2	7,7

2002-2005 döneminde, TFV'nin yılda ortalama yüzde 1,5 civarında artış göstermesi ve ekonomik büyümeye yüzde 30 civarında katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çerçevede, Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde Türkiye ekonomisi için öngörülen yılda ortalama yüzde 5 civarındaki büyüme oranının gerçekleştirilebilmesi mümkün görülmektedir.

2.2. Enflasyon

2002-2005 döneminin temel hedeflerinden biri enflasyon oranının kalıcı bir şekilde düşürülerek, AB ülkelerinde gerçekleşen seviyelere yaklaştırılmasıdır. Bu amaçla, enflasyon hedeflemesi politikasına geçilmesinin önkoşullarını sağlamak için Mayıs 2001 tarihinde Merkez Bankası Kanununda gerekli düzenlemeler yapılarak fiyat istikrarının sağlanması Bankanın temel görevi olarak belirlenmiştir. Bu yapı, AB kriterleri ile tamamen tutarlı olup, Merkez Bankası Kanununu ilgili AB müktesabatına yaklaştırmaktadır.

Merkez Bankası resmi enflasyon hedeflemesi için gerekli teknik çalışmaları yürütmekte olup, uygun şartların oluşmasını takiben 2002 yılı içinde enflasyon hedeflemesine geçecektir. Geçiş döneminde parasal taban ve kısa vadeli faiz oranları politika araçları olarak kullanılmaya devam edilecektir. Merkez Bankası kısa vadeli faiz oranlarını enflasyonun gelecekte alacağı değere göre belirlemektedir. Bu kapsamda, kısa vadeli faiz oranları, beklenti anketleri, enflasyon tahminleri, kamu ve özel sektörün fiyatlandırma davranışları, döviz kuru ve ödemeler dengesi gelişmeleri, istihdam ve birim işgücü maliyetleri, maliye ve para politikası göstergeleri değerlendirilerek tespit edilmektedir.

Kutu: 2.2- Toplam Faktör Verimliliği

Toplam faktör verimliliği üretimin sermaye stoku ve istihdam gibi geleneksel üretim faktörleri tarafından açıklanamayan kısmı olarak tanımlanabilir. TFV sürdürülebilir ekonomik büyüme için önemli bir bileşen olarak görülmektedir. TFV'nin önemli açıklayıcı değişkenleri arasında eğitim harcamaları, araştırma ve geliştirme harcamaları, doğrudan yabancı yatırımlar, dışa açıklık, kurumsal ve fiziki alt yapı yatırımları sayılabilir.

Türkiye ekonomisinde, 1980-2000 döneminde TFV'nin büyümeye katkısı yüzde 13 civarında gerçekleşmiştir. Bu değer bir çok ülke ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Ancak, bu farklılaşmada kriz yıllarında TFV'nin yüksek oranlarda düşüş göstermesi belirleyici olmaktadır. Kriz yılları hariç tutulduğunda TFV'nin katkısı yüzde 26'ya ulaşmaktadır. Aynı dönem itibarıyla, kriz yılları hariç istihdam ve sermaye stokunun katkıları ise sırasıyla yüzde 17,4 ve yüzde 56,3 olmaktadır. 1990-2000 döneminde ise TFV'nin büyümeye katkısı yüzde 35'e ulaşırken istihdam ve sermaye stokunun katkıları sırasıyla yüzde 12,5 ve yüzde 52,2 olmaktadır.

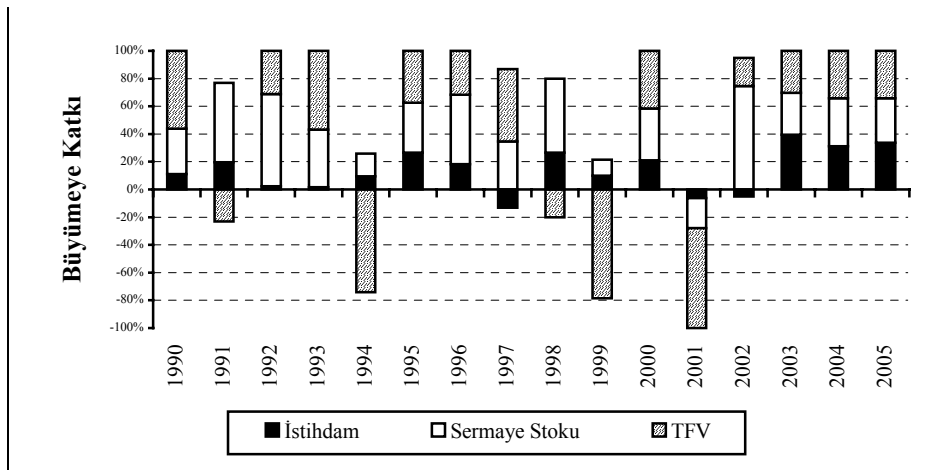
Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde ise sermaye stoku, istihdam ve TFV'nin büyümeye katkılarının sırasıyla, yüzde 42,8, 26,4 ve 30,8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Tablo: Büyümenin Kaynakları

Dönem	Sermaye Birikiminin Katkısı (Yüzde)	İstihdam Artışının Katkısı (Yüzde)	TFV Artışının Katkısı (Yüzde)
1980-2000 (1)	56,3	17,4	26,3
1990-2000 (1)	52,2	12,5	35,3
2001	-21,8	-6,2	-72,0
2002(2)	83,2	-5,8	22,7
2003	30,3	39,4	30,3
2004	34,7	31,2	34,1
2005	32,1	33,8	34,2
2002-2005	42,8	26,4	30,8

(1) Kriz Yılları Hariç.

(2) 2001 yılında kriz nedeniyle kapasite kullanım oranlarında ciddi düşüşler olmuş ve dolayısıyla 2002 yılı sermaye stokunun büyümeye katkısı hesaplanırken kapasite kullanım oranlarının yeniden artması dikkate alınarak sermaye stoku artış rakamında düzeltme yapılmıştır.

Şekil: Üretim Faktörlerinin Büyümeye Katkıları

Enflasyon hedeflemesine geçilmesi ve uygulamada başarıya ulaşılması için dalgalı kur rejimi çerçevesinde döviz kurlarında istikrarın oluşması ve böylece kur ile enflasyon arasındaki bağı zayıflaması (nitekim 2001 yılında dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesiyle birlikte döviz kuru değişimlerinin enflasyona yansımada oranında zayıflama gözlenmiştir), mali disiplinin sürdürülmesi, bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, kamu kesiminde etkinlik ve verimliliği artırıcı yapısal reformların tamamlanması, finansal derinleşmenin sağlanması, ücret ve fiyat belirleme süreçlerinde geriye dönük endeksleme alışkanlığının kırılması, mal ve faktör piyasalarında sağlanacak esneklikle birlikte görece fiyat yapısında oluşabilecek sorunların aşılması gerekmektedir. Sıkı maliye politikasının sürdürülmesi ve programlanan yapısal reformların gerçekleştirilmesi, bir taraftan enflasyonun düşürülme maliyetini azaltırken, diğer taraftan enflasyon beklentilerinin hedeflere yaklaşmasını sağlayarak para politikasının etkinliğini destekleyecektir. Sistemin başarısı için para ve maliye politikaları arasındaki uyum önem arz etmektedir.

Enflasyonla mücadele kapsamında 2000 yılından itibaren kamu kesimi maaş ve ücretlerini hedef alınan enflasyon oranına göre belirleme politikası önümüzdeki dönemde de sürdürülecektir. Özel sektörde de benzer bir sürecin yaşanması için Hükümet uzlaştırıcı bir yol izleyecektir. Gelirler politikasında ileriye dönük endeksleme alışkanlığının yaygınlaştırılması Merkez Bankası politikalarını da destekleyici nitelikte olacaktır.

Diğer taraftan, yapısal reformlar enflasyonun kalıcı olarak aşağı çekilmesi, enflasyonist beklentilerin azaltılması ve böylece enflasyondaki katılığın ortadan kaldırılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, kamu harcama reformu, bütçe dışı fonların kapatılması, kamu ihale kanunundaki değişiklikler gibi yasal düzenlemelerle mali disiplin sağlanarak kamunun ekonomideki ağırlığının azaltılması ve böylece piyasa koşullarının egemen hale gelmesi amaçlanmaktadır. Bunların yanı sıra, enerji ve telekomünikasyon alanında çıkarılan kanunlar ve oluşturulan düzenleyici kurumlar, şeker ve tütün piyasası kanunları, ekonomide bu alanlarda oluşan oligopolistik yapının ortadan kaldırılarak rekabetin güçlendirilmesi ve piyasa koşullarına geçilmesi yönünde atılan önemli adımlardır.

Bu politikalar çerçevesinde belirlenen 2002-2005 dönemine ilişkin yıl sonu TÜFE, TEFE ve yıllık ortalama GSYİH deflatörü artış hızı hedef ve öngörülleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo:2. 5-Fiyat Hedef ve Öngörülleri

	(12 Aylık Yüzde Değişme)			
	2002	2003	2004	2005
TÜFE (1)	35,0	20,0	12,0	8,0
TEFE (2)	31,0	16,2	12,0	8,0
GSYİH Deflatörü (3)	51,1	26,9	13,6	9,4

(1) 2002-2004 dönemi için yıl sonu hedefi, 2005 için tahmin.

(2) Yıl sonu tahmini

(3) Yıllık ortalama tahmin

Kutu: 2.3- Enflasyonun Nedenleri

Enflasyon oranı son otuz yıllık dönemde sürekli olarak yüksek seviyelerde ve dalgalı bir seyir izlemiştir. 1970'li yıllardan itibaren enflasyon oranı her on yılda bir üst platoya yükselmiştir. Ortalama enflasyon oranının 1970'li yıllardaki yüzde 34 seviyesinden, 1980'li yıllarda yüzde 43'e, 1990'lı yıllarda ise yüzde 74'e yükselmesi aslında enflasyonun kronikleştiğini göstermektedir.

Enflasyonun kronik nitelik kazanmasının başlıca nedenleri, ücret ve fiyatların belirlenmesinde geçmiş enflasyon oranının esas alınması ve hükümetlerce uygulanan politikaların enflasyonist beklentileri artırmasıdır.

Türkiye'de enflasyonun kaynakları dönemler itibarıyla değişmekle birlikte enflasyonist süreç kalıcı hale gelmiştir. Kronik enflasyonun, kamu açıkları ve bu açıkların finansmanından kaynaklanan talep yönlü ve ücret, faiz ve kurlardaki gelişmeler sonucunda oluşan maliyet yönlü nedenleri dışında, hızlı nüfus artışı, kentleşme ve piyasaların yapısından kaynaklanan nedenleri de bulunmaktadır.

1990'lı yılların ikinci yarısına kadar kamu açıkları ve bu açıkların özellikle iç borçlanma ile finansmanı enflasyonun en önemli kaynağını oluşturmuştur. İlk olarak, kamu harcamalarındaki artışın yarattığı yurt içi talep genişlemesi özellikle ticarete konu olmayan mal fiyatlarını artırarak enflasyonist baskılar yaratmıştır. İkinci olarak, iç borçlanma senetlerinin para benzeri bir ödeme aracı haline gelmesi fiyatlar üzerinde para arzının artırılmasına yakın bir etki oluşturmasına neden olmuştur. Üçüncü olarak, hızla artan kamu açıklarının finansmanında büyük ölçüde başvurulmuş iç borçlanmanın sığ mali piyasalardan yapılması nedeniyle kısa vadeli ve yüksek faizli olması mali piyasalarda mevduat ve kredi faizlerine de yansımış ve enflasyon üzerinde maliyet yönlü baskı oluşturmuştur. Bu süreçte, mal ve faktör piyasalarında fiyatlar geriye dönük olarak endekslenmiş ve enflasyonist süreç kendi kendini besleyen bir yapıya dönüşmüştür.

1990'lı yılların ikinci yarısında Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyonist süreçte beklentiler ve enflasyonun kalıcı niteliği ön plana çıkmaktadır. Kronik enflasyonist süreçte, enflasyonu yaratan makroekonomik faktörlerde değişme olsa dahi, fiyatlarda oluşan atalet kısa dönemde devam etmektedir. Hükümetlerin izledikleri genişlemeci maliye, para politikaları ile fiyatlandırma politikalarındaki tutarsızlıklar, siyasi istikrarsızlığın mali piyasalara getirdiği belirsizlik ortamı, istikrarsız büyüme, oligopolistik piyasa yapısı, işgücü piyasalarındaki katılıklar, iletişim gecikmesi genel fiyat seviyesindeki ataletin nedenlerini oluşturmaktadır.

Söz konusu dönemde kaydedilen yüksek oranlı enflasyonun ikinci önemli kaynağı, Türk lirasında yüksek değer kayıplarına yol açan döviz kuru dalgalanmalarıdır. Döviz kurundaki bu aşırı kırılğan yapı doğrudan fiyatlara yansımıştır.

Türkiye'de son yıllarda yaşanan enflasyonun üçüncü önemli kaynağı kamu kesimi fiyat ayarlamalarıdır. Fiyatı kamu kesimi tarafından belirlenen malların TEFE'deki ağırlığı yüzde 23,17, TÜFE'deki ağırlığı ise yüzde 20,72'dir. Bu nedenle, kamu açıklarının finansmanı için kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerde yapılan fiyat ayarlamaları genel fiyat seviyesini doğrudan etkilemektedir. 2000'li yıllara kadar, kamunun bazı ürünlerde (tütün, şeker, çay, vb.) tekel konumunda olması ve bunun yanı sıra destekleme fiyat politikaları enflasyonist sürece önemli katkıda bulunmuştur. Elektrik fiyatlarının belirlenmesinde kamunun tekel konumu halen sürmekte olup, döviz kuru ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar da fiyatlara yansıtılmaktadır. Akaryakıt ürünleri fiyatlarında vergi payı çok yüksektir. Su ve doğal gaz tüketici fiyatları yerel yönetimlerce belirlenmekte ve genellikle ilave bir gelir kaynağı aracı olarak kullanılmaktadır. Enerji ve diğer KİT ürünleri fiyatlarında yapılan ayarlamalar girdi maliyetlerini artırarak enflasyonist baskı yaratmaktadır. Diğer taraftan, bu fiyat ayarlamaları özel sektörün fiyatlandırma davranışlarını da etkilemektedir.

2.3. Para ve Kur Politikası

Mayıs 2001 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan para politikası, yaşanan olağanüstü ekonomik şokların etkileri de dikkate alınarak, iki aşamalı olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede, net iç varlıklar, para tabanı ve net uluslararası rezervler gibi temel bilanço büyüklükleri için, krizin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği 2001 yılında belirsizlikleri azaltmak üzere hedef değerler tespit edilmiştir. Bu geçiş sürecinin ardından, enflasyon hedeflemesinin uygulamaya konulması planlanmıştır. Bu uygulamada, TCMB tarafından kullanılacak temel politika aracı kısa vadeli faiz

oranları olacaktır. Kısa vadeli faiz oranları, enflasyonun gelecekte alacağı değerleri etkileyen unsurlardaki gelişmeler değerlendirilerek belirlenecektir.

Merkez Bankasının 2002 yılı başında belirlediği para ve kur politikasının operasyonel çerçevesinde;

- kısa vadeli faiz oranlarının dalgalanmasının dar bir aralıkta tutulmasını teminen, aktif bir açık piyasa işlemleri politikası yoluyla likidite yönetimi yapılması,
- TCMB'nin bankalararası para piyasası ve döviz-efektif piyasalardaki aracı rolünden 2002 yılı Aralık ayına kadar tedricen çekilmesi,
- bankalararası para piyasasından çekilirken, son borç verme mercii fonksiyonu nedeniyle, TCMB'nin geç likidite penceresi uygulaması yoluyla bankaları limitsiz olarak fonlayabilmesi,
- İMKB bünyesinde yer alan vadeli döviz piyasasının yanısıra faiz üzerine vadeli işlemlere yönelik bir piyasa kurulması çalışmalarının başlatılması,
- bankalararası Türk lirası referans faiz oranı oluşturulması için çalışmaların sürdürülmesi,

esas alınmıştır.

Merkez Bankası, uygulamaya koyacağını ilan ettiği bu düzenlemeler yoluyla, gerek döviz gerekse Türk lirası likidite gelişmelerinde piyasanın kendi dinamiklerini daha ön plana çıkartacağı, buna mukabil gerektiğinde piyasaları son borç verme mercii sıfatıyla limitsiz olarak destekleyeceği bir yapıyı oluşturmayı amaçlamaktadır. Böylece, hem para politikası uygulamaları hem de şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından TCMB gelişmiş ülke merkez bankalarına yakınlaşmıştır.

Merkez Bankası tarafından orta vadede uygulanacak para politikası, dalgalı kur rejimi çerçevesinde fiyat istikrarını sağlamayı ve korumayı amaçlayan enflasyon hedeflemesi olacaktır. TCMB, gelişmiş ülke merkez bankaları uygulamalarında olduğu gibi, son borç verme mercii çizgisine çekilip, fiyat ve işlemlerin, piyasaların kendi dinamikleri çerçevesinde belirlenmesi için gereken yapısal düzenlemeleri devam ettireceğini ilan etmiştir. Merkez Bankası, para politikasını enflasyonun gelecekte alacağı değere göre oluşturacağına yönelik bir perspektif vermiş olmasına karşın döviz kurundaki gelişmelerin fiyatlar genel düzeyi üzerindeki güçlü etkisi ve ekonomide geriye dönük endekslemenin varlığı, Bankanın ekonomideki gelişmeleri yakından takip ederek politika araçlarını etkin bir şekilde kullanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Dalgalı kur rejimi uygulanan para politikasında ve enflasyonun kalıcı olarak düşürülmesinde temel unsur olarak görülmektedir. Bu şekilde döviz kuru politikası, kurum piyasa dinamiklerine bırakıldığı bir ortamda uygulanacaktır. Bu çerçevede, TCMB tarafından gerçekleştirilecek müdahaleler ani ve geçici dalgalanmaların bertaraf edilmesi için yapılacak olup müdahalelerin döviz kurunun uzun dönem denge düzeyini etkilememesine dikkat edilecektir. Uygulanacak bu rejimde, etkin ve derin bir döviz üzerine vadeli işlemler piyasasının varlığı piyasalara orta vadeli bir perspektif sağlamak açısından önem arz etmektedir.

Kutu : 2.4 - Yeni Merkez Bankası Kanunu ve Bağımsızlık

1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun yürürlüğe girdiği 1970 yılından bugüne kadar geçen dönemde ekonomik koşullar önemli ölçüde değişmiştir. Merkez bankacılığı konusunda başta AB normları olmak üzere dünyada meydana gelen gelişmeler çerçevesinde Banka Kanununda, zaman içinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

2001 yılı Mayıs ayında yürürlüğe giren 4651 sayılı Kanunla, AB normları ve dünyada merkez bankacılığı alanındaki son gelişmeler dikkate alınarak 1211 sayılı Kanunun on dört maddesinde değişiklik yapılmış, yedi maddesi yürürlükten kaldırılmış ve yeni bir madde eklenmiştir. Yasal değişikliğin temel amacı, Merkez Bankasının para politikası uygulaması konusundaki bağımsızlığının güçlendirilmesidir.

Yeni Merkez Bankası Yasası ile getirilen temel değişiklikler şu şekilde özetlenebilir:

Araç Bağımsızlığı: Bir bağımsızlık ölçütü olarak, Bankanın temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu ve Bankanın para politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında tek yetkili ve sorumlu olduğu hükme bağlanmıştır. Banka araç bağımsızlığını kazanırken, enflasyon hedefini Hükümetle birlikte belirleme görev ve yetkisiyle donatılmıştır.

Hesap Verebilirlik ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi: Bankaya fiyat istikrarını sağlamanın temel amaç olarak verilmesinin ve Bankanın bu amacın gerçekleştirilmesi için para politikalarının belirlenmesi ile uygulanmasında tek yetkili ve sorumlu kılınmasının zorunlu bir sonucu olarak, kamuoyuna karşı hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin de en üst düzeyde gerçekleştirilmesi benimsenmiştir.

Bu çerçevede Banka Başkanı tarafından, Banka faaliyetleri ile uygulanmış ve uygulanacak olan para politikaları hakkında her yıl Nisan ve Ekim aylarında Bakanlar Kuruluna rapor sunulması öngörülmüştür. Ayrıca, yılda iki kez TBMM Plan Bütçe Komisyonunun para politikaları uygulamaları ile ilgili olarak bilgilendirilmesi benimsenmiştir.

Şeffaflığın gerçekleştirilmesi ve kamuoyu denetiminin artırılması için, Bankanın para politikası hedefleri ve uygulamalarına ilişkin olarak dönemsel raporlar hazırlayarak kamuoyuna duyurması, belirlenen hedeflere ilan edilen sürelerde ulaşılmaması ya da ulaşılamama olasılığının ortaya çıkması hallerinde nedenlerinin ve alınması gereken önlemlerin Hükümete yazılı olarak bildirilmesi ve kamuoyuna açıklanması hükmü eklenmiştir.

Bankanın işlem ve hesaplarının bağımsız denetim kuruluşları tarafından denetlenmesi yeni Kanunla kararlaştırılmıştır.

Para Politikası Kurulu: Fiyat istikrarının gerçekleştirilmesinde etkinlik sağlanması amacıyla, dünyadaki uygulamalar da göz önüne alınarak Para Politikası Kurulu oluşturulmuştur. Para Politikası Kurulu, Başkanın başkanlığı altında, başkan yardımcıları, banka meclisince üyeleri arasından seçilecek bir üye ve Başkanın önerisi üzerine müşterek kararla atanacak bir üyeden oluşmaktadır. Kurulun bir üyesinin müşterek kararla atanması öngörülerek, Hükümet politikalarıyla bağlantı sağlanmıştır. Hazine Müsteşarı veya belirleyeceği müsteşar yardımcısı toplantılara oy hakkı olmaksızın katılabilmektedir.

Kamu Kesimine Kredi Açılmaması: Bağımsızlığın sağlanması kapsamında Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarına avans verilmesi ve kredi açılması yasaklanmıştır. Bu suretle, karşılıksız para basılması engellenmiş olmaktadır. Bununla da yetinilmeyerek, dolaylı olarak aynı sonucu doğuran, Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarının ihraç ettiği borçlanma araçlarının birincil piyasadan satın alınması yasak kapsamına alınmıştır.

Kutu : 2.4 - Yeni Merkez Bankası Kanunu ve Bağımsızlık (Devamı)

Son Borç Verme Mercii: Nihai kredi mercii sıfatıyla ödeme sisteminde aksamalara sebep olabilecek geçici likidite sıkışıklıklarının ve mali piyasaların etkin bir şekilde çalışmasını engelleyebilecek teknik kaynaklı ödeme sorunlarını gidermek amacıyla, Merkez Bankasına sisteme, teminat karşılığında gün içi veya gün sonu kredi sağlama imkanı getirilmiştir.

Mali Sistemin ve Ödeme Sisteminin Gözetimi: Mali sistemde istikrarı sağlama görev ve yetkisi kapsamında Bankaya, mali sistemin alt yapısının güçlendirilmesi ve mali sistemin taşıdığı risklerin belirlenmesi amacıyla, sistemi izleme ve değerlendirmeler yapma, mali sistemdeki risklerin sektörün geneline yayılmasını önlemek için gerekli tedbirleri alma yetkileri verilmiştir. Bu nedenle, bankalar, özel finans kurumları ve diğer mali kurumlardan düzenli ve doğru bilgi akışının sağlanması konusunda Bankaya görev verilmiştir.

Banka, makroekonomik dengelerin sağlanması açısından, teknolojik gelişmelerden de yararlanarak etkin ve güvenilir bir ödeme sistemi kurmak ve sürdürmekle görevlendirilmiştir. Bankaya, kendisinin kurduğu ya da diğer kuruluşlarca kurulup işletilen sistemlerin sorunsuz ve kesintisiz çalışabilmesine yönelik müdahalelerde bulunma, gerektiğinde düzenlemelerini yapma, gözetim ve denetimi konusunda görev ve yetki verilmiştir.

Görev Süreleri ve Güvencesi: Başkanın görev süresine paralel olarak, başkan yardımcılarının görev süreleri üç yıldan beş yıla çıkarılmıştır. Ayrıca, başkanda olduğu gibi başkan yardımcılarının sürelerinin bitiminden evvel değiştirilmelerinin mümkün olmadığı hükmü getirilerek, görev güvencesi sağlanmıştır. Benzer şekilde, başkanın önerisi ile müşterek kararlar atanan Para Politikası Kurulu üyesinin görev süresi de beş yıl olarak belirlenmiştir.

Bilgi İsteme ve Risklerin Toplanması: Bankanın, istatistiki bilgilerin toplanmasında, kamu kurum ve kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, diğer ülkelerin istatistiki bilgi toplamaya yetkili makamları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapması benimsenmiştir. Fiyat istikrarına yönelik bir para politikasının gerektirdiği analitik ve istatistiksel yeterliliğin artırılması için, Banka, mali sistemle ilgili tüm istatistiki bilgiler ile ekonomideki gelişmelerin izlenmesinde gerekli görülecek diğer istatistiki bilgileri toplama yetkisine sahip kılınmıştır.

2.4. Ödemeler Dengesi

Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin 1989 yılında kaldırılmasıyla finansal serbestleşme süreci tamamlanmıştır. Ayrıca, 1996 yılında gümrük birliğine katılım ile birlikte Türkiye AB'ye entegrasyon sürecinde önemli mesafe katetmiştir.

Dış ticaretin ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında, AB ülkelerinin gerek ihracat gerekse ithalat açısından Türkiye için en önemli ülke grubunu oluşturduğu gözlenmektedir. 2001 yılında, Türkiye ihracatının yüzde 52'sini, ithalatının ise yüzde 44'ünü AB ülkeleriyle gerçekleştirmiştir. Geçmiş verilere bakıldığında da, AB ülkelerinin Türkiye'nin dış ticareti içerisinde benzer bir ağırlığı taşıdığı görülmektedir. Bu nedenle, ihracat tahminleri açısından AB büyümesi Türkiye için önemli değişkenlerden biridir.

2002-2005 döneminde başta AB ülkeleri olmak üzere OECD ülkelerinin büyüme tahminleri ve dünya ticaret hacminde beklenen gelişmeler doğrultusunda ihracatın artış eğilimini sürdürmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, 2002 yılında 33,3 milyar dolar olması beklenen ihracatın, 2005 yılında 43,5 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye’de gelir esnekliğinin yüksek olması nedeniyle, 2001 yılında yaşanan ekonomik daralmaya bağlı olarak ciddi oranda gerileyen ithalatın, 2002 yılında kısmi bir toparlanma eğilimine girerek 44,8 milyar dolar olması beklenmektedir. İthalatın yurtiçi talebin canlanmasına paralel bir artış eğilimine girerek, 2005 yılında 59,3 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye, gerek altyapı gerekse coğrafi konum bakımından yüksek turizm potansiyeline sahip bir ülkedir. Ancak, potansiyelin altında seyreden turizm gelirlerinin kapasitenin etkin kullanımı ve yaygın tanıtım çalışmalarıyla 2002-2005 döneminde artırılması öngörülmektedir. Bu çerçevede 2002 yılında 7,6 milyar dolar olarak öngörülen turizm gelirlerinin, 2005 yılında 9,4 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 1990-2001 döneminde, turizm gelirleri yıllık ortalama artışının yüzde 9,6 olduğu göz önüne alındığında, 2002-2005 dönemi için yüzde 3,9, 2003-2005 dönemi için ise yüzde 7,7 olarak öngörülen turizm gelirleri artış hızları ulaşılabılır görülmektedir.

2001 yılında ciddi bir düşüş kaydeden işçi gelirlerinin, ekonomik istikrarın yeniden tesis edilmesi ve Türk lirasının reel olarak değer kazanmasıyla birlikte toparlanma eğilimine girmesi ve 2002 yılındaki 2,6 milyar dolar seviyesinden 2005 yılında 4,1 milyar dolara yükselmesi öngörülmektedir.

Buna göre, 2002 yılında 1,5 milyar dolar olması beklenen cari işlemler açığının 2003-2005 döneminde 1,8 milyar dolar civarında seyretmesi beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle, cari işlemler açığının GSYİH içindeki payının program döneminde yüzde 1 civarında olacağı tahmin edilmektedir.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler ve ekonomik belirsizlikler nedeniyle önemli miktarda sermaye çıkışları yaşanmıştır. 2002-2005 döneminde, ekonomide istikrarın sağlanması, yapısal reformlarda önemli ilerleme kaydedilmesi ile birlikte Türk ekonomisine duyulan güvenin artması ve buna bağlı olarak net sermaye girişi gerçekleşmesi beklenmektedir.

Sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği 1989 yılından sonra, Türkiye dünya doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından diğer yükselen piyasalara göre çok düşük bir pay almıştır. 1990-2001 döneminde Türkiye’ye gelen toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımları 13,3 milyar dolar düzeyinde kalmış ve dünya doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payı yüzde 1 düzeyinin altında gerçekleşmiştir.

Sermaye girişlerinin ağırlıklı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından oluşmasını sağlamak amacıyla, yatırım ortamının iyileştirilmesi doğrultusunda önemli adımlar atılmaktadır. Bununla birlikte, geçmiş performans düşüklüğü nedeniyle, 2002-2005 dönemi projeksiyonlarında doğrudan yabancı sermaye yatırımları öngörülerinde muhafazakar davranılmış ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dönem sonunda 1,9 milyar dolara ulaşması öngörülmüştür.

Tablo:2. 6-Ödemeler Dengesi Tahminleri

	(Milyar Dolar)							
	Gerçekleşme			Tahmin				
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
Mal İhracatı (Fob)	29,3	31,7	35,3	37,4	41,1	44,9	48,9	
İhracat	26,6	27,8	31,3	33,3	36,5	39,9	43,5	
Diğer	2,7	3,9	3,9	4,2	4,6	5,0	5,4	
Mal İthalatı (Fob)	39,8	54,0	39,7	44,2	49,0	54,0	58,9	
İthalat (Cif)	40,7	54,5	40,4	44,8	49,6	54,6	59,3	
Diğer	-0,9	-0,5	-0,7	-0,6	-0,6	-0,6	-0,4	
Ticaret Dengesi	-10,4	-22,4	-4,5	-6,7	-8,0	-9,1	-10,1	
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	18,7	22,3	17,9	16,1	19,2	21,5	23,1	
Turizm	5,2	7,6	8,1	7,6	8,3	8,8	9,4	
Diğer	13,5	14,7	9,8	8,5	10,9	12,7	13,6	
Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	14,8	15,0	13,9	14,4	17,4	19,1	20,1	
Faiz	5,5	6,3	7,1	7,0	9,1	10,1	10,2	
Diğer	9,4	8,7	6,7	7,3	8,3	9,0	9,9	
Diğer Mal ve Hizmet Dengesi	3,9	7,3	4,1	1,7	1,7	2,4	3,0	
Toplam Mal ve Hizmet Dengesi	-6,5	-15,0	-0,4	-5,0	-6,2	-6,7	-7,1	
İşçi Gelirleri (Özel)	4,5	4,6	2,8	2,6	3,4	3,8	4,1	
Diğer Transferler	0,6	0,7	1,0	0,9	1,0	1,0	1,1	
Cari İşlemler Dengesi	-1,4	-9,8	3,4	-1,5	-1,9	-1,8	-1,8	
Sermaye Hareketleri (Rezerv Hariç)	4,9	9,6	-14,2	-2,2	2,8	5,8	7,4	
Doğrudan Yatırımlar (Net)	0,1	0,1	2,8	0,7	1,3	1,6	1,9	
Portföy Yatırımları (Net)	3,4	1,0	-4,5	-0,9	0,1	3,7	3,7	
Diğer Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	0,3	4,3	-1,1	-1,8	-0,8	-1,6	-0,4	
Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	1,0	4,2	-11,3	-0,1	2,1	2,1	2,1	
Net Hata ve Noksan	1,6	-2,8	-2,1	-1,3	0,0	0,0	0,0	
Genel Denge	5,2	-3,0	-12,9	-4,9	0,9	4,0	5,6	
Rezerv Hareketleri	-5,2	3,0	12,9	4,9	-0,9	-4,0	-5,6	
IMF	0,4	3,4	10,2	7,9	0,6	-0,8	-8,0	
Resmi Rezervler	-5,6	-0,4	2,7	-3,0	-1,5	-3,2	2,4	

Genel olarak değerlendirildiğinde gerek cari işlemler dengesi gerekse sermaye hareketleri hesabı için muhafazakar tahminler yapılmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Program döneminde ödemeler dengesinden kaynaklanacak bir güçlük karşılması beklenmemektedir.

2.5. Öngörülerin Gerçekleşmesinde Ortaya Çıkabilecek Temel Riskler

2002-2005 dönemi için öngörülen makroekonomik çerçeve baz senaryoyu oluşturmaktadır. Bu öngörülerin varsayım setinde ortaya çıkabilecek riskler, makroekonomik çerçevenin farklılaşmasına neden olabilecektir. Risk analizi kapsamında dış talepten ve bölgesel siyasi gerilimlerden kaynaklanabilecek şoklar incelenmiş ve bu şoklardan doğrudan etkilenebilecek makroekonomik göstergeler aşağıda sunulmuştur. Bu bölümde verilen analizler baz senaryonun oluşturulmasında kullanılan makroekonometrik modele şok verilmek suretiyle incelenmiştir. Ayrıca bu bölümün sonunda enflasyonun düşürülmesi hedefine ulaşılmasında ortaya çıkabilecek olası riskler de değerlendirilmiştir.

Dış Talep Yavaşlaması

Bu senaryoda, Türkiye'nin dış ticaret ortaklarından kaynaklanabilecek bir dış talep yetersizliğinin Türkiye ekonomisi üzerine olası etkisi incelenmiştir. Dış talep artışının 2003-2005 döneminde baz senaryonun 1 puan altında gerçekleşmesi

durumunda, mal ihracatının baz senaryoya göre 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 0,9, 1,4 ve 2,1 milyar dolar aşağıda gerçekleşeceği ve buna bağlı olarak GSYİH büyümesinin sırasıyla, 0,9, 0,5 ve 0,5 puan gerileyeceği tahmin edilmiştir. Bu durumda ithalat ve cari işlemler dengesine ilişkin gelişmeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Böyle bir senaryoda, iç talebin kontrol altında tutulması önem arz etmektedir. Aksi bir durumda, tüketimin nispi olarak canlı kalması, ithalatın öngörülen oranda düşmemesine ve cari işlemler dengesinde ciddi bir bozulma meydana gelmesine neden olabilecektir.

Tablo:2. 7-Dış Talep Yavaşlamasının Etkileri

	Baz Senaryo			Dış Talep Yavaşlaması Baz Senaryodan Farklar		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
GSYİH Büyümesi (Yüzde)	4,9	5,0	5,1	-0,9	-0,5	-0,5
GSYİH'nın Dış Büyüme Esnekliği				0,53	0,25	0,25
İhracat (Milyar Dolar)	36,5	39,9	43,5	-0,9	-1,4	-2,1
İthalat (Milyar Dolar)	49,6	54,6	59,3	-0,6	-1,4	-1,2
Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (Yüzde)	-0,9	-0,8	-0,8	-0,2	-0,1	0,0
Gelişmekte Olan Ülkeler İthalat Talep Artışı (Yüzde)	7,7	8,6	8,6	-1,0	-1,0	-1,0
AB Ülkeleri Büyümesi (Yüzde)	2,9	2,5	2,5	-1,0	-1,0	-1,0

Bölgesel Siyasi Gerilimler ve Olası Sıcak Çatışmalar

Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle bölgesinde yaşanacak politik gerilim ve olası sıcak çatışmalardan olumsuz etkilenecektir. En önemli etki turizm sektöründe yaşanabilecektir. Olası bir operasyonun, zaman ve süresine bağlı olarak, turizm gelirlerinin yaklaşık yüzde 15 oranında gerileyeceği hesaplanmaktadır. Bunun yanı sıra, bölge ülkeleri ile yapılan sınır ticaretinde yaşanacak düşüş nedeniyle, toplam mal ihracatının 500 milyon dolar dolayında gerilemesi öngörülmektedir. Ayrıca operasyonun petrol fiyatlarında yaratacağı artış, dış ticaret dengesi başta olmak üzere ekonomiyi olumsuz yönde etkileyecektir. Bunlara ilave olarak, sermaye girişinde de problem yaşanabilecektir. Dolayısıyla, bu çerçevede yapılan simülasyonlarda 2003 yılında bir operasyon olması durumunda, söz konusu yıl için büyüme performansının baz senaryodaki değerinden yaklaşık 1,8 puan aşağıda gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Tablo:2. 8-Bölgesel Siyasi Gerilimler ve Olası Sıcak Çatışmaların Etkileri

	Baz Senaryo	Baz Senaryodan Farklar
	2003	2003
GSYİH Büyümesi (Yüzde)	4,9	-1,8
İhracat (Milyar Dolar)	36,5	-0,5
Turizm Gelirleri (Milyar Dolar)	8,3	-1,0
Sermaye Hareketleri (Milyar Dolar)	2,8	-3,0
Nominal Kur Artış Oranı (TL/\$, Yüzde)	20,5	2,7

Para Politikası ve Enflasyona İlişkin Riskler

2002-2005 döneminde enflasyonu yüzde 8 düzeyine indirmek için gerekli altyapı çalışmaları ve hukuki düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte, bu hedefe ulaşılması sırasında ortaya çıkabilecek olası riskler şu şekilde sıralanabilir:

- Enflasyon hedeflemesinin başarılı olabilmesi açısından mali disiplinin sürdürülmesini ve tutarlı ekonomik politikaların uygulanmasını mümkün kılacak bir ortamın varlığı gerekmektedir.
- Enflasyonun önemli bir bölümü gerek doğrudan, gerekse dolaylı olarak kamu sektörü tarafından belirlenmektedir. Kamu sektöründe verimliliğin artırılması ve kuruluşların hedeflenen enflasyon paralelinde fiyat ayarlamaları yapmaları orta vadeli enflasyon hedefleri açısından önem arz etmektedir.
- Fiyatlar içinde önemli bir ağırlığa sahip olan tarım sektöründe özellikle hava koşulları nedeni ile ortaya çıkabilecek yüksek oranlı fiyat artışları bir risk oluşturmaktadır.
- Ham petrol ve diğer enerji fiyatlarının yurtiçi enflasyon üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri göz önünde tutulduğunda, enerji fiyatlarının programın öngördüğü çerçevede artması enflasyon hedeflerinin erişilebilirliği açısından önemli bir faktördür.
- Dalgalı kur rejimine geçildikten sonra zayıflamakla beraber, döviz kurları ile enflasyon arasındaki ilişki enflasyon hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi açısından dikkatle takip edilmesi gereken bir husustur.
- Ekonomide ücret ve kontratların geçmişe yönelik olarak değil, hedeflenen enflasyon paralelinde belirlenmesi enflasyon hedeflerine ulaşılması açısından önem arz etmektedir.

3. KAMU MALİYESİ

3.1. Maliye Politikasının Amaçları

Maliye Politikası

Maliye politikasının temel amaçları, sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşmasına katkıda bulunmak, enflasyonla mücadeleyi desteklemek, borç servisini yapabilmek ve borç stokunu sürdürülebilir bir seviyeye çekmek için her yıl önemli oranda kamu faiz dışı fazlası vermektir. Bu temel amaçlar çerçevesinde belirlenecek kamu gelir, harcama ve borçlanma politikaları tutarlı ve etkin bir biçimde uygulanacaktır.

Kamu Gelirleri Politikası

2000 yılında uygulamaya konulan ekonomik program dahilinde hedeflenen kamu kesimi faiz dışı fazlasına ulaşmak amacıyla gelir artırıcı çeşitli önlemler alınmıştır. Yaşanan ekonomik krizler neticesinde kamu finansmanında sürdürülebilirliğin devamı için 2001 ve 2002 yıllarında da bazı ek önlemler alınmıştır. Böylece, son on yılda toplam vergi yükü yaklaşık 10 puan artarak 2001 yılında GSYİH'ya oran olarak yüzde 33,1 düzeyine ulaşmıştır. Ancak, söz konusu dönemde vergi tabanının genişletilmesi konusunda yeterli gelişme sağlanamamıştır.

2002 yılında vergi idaresinin yeniden yapılandırılması ve vergi politikasının yeniden şekillendirilmesi amacıyla vergi stratejisi hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Vergi stratejisi, 2002-2004 yılları arasında vergi alanında yapılacak düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemelerin temel hedefleri, vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ve AB ile uyumlaştırılması ile vergi idaresinin yeniden yapılandırılmasıdır.

Bu kapsamda, AB dolaylı vergi mevzuatının iki önemli unsuru olan KDV'den sonra Özel Tüketim Vergisi de (ÖTV) uygulamaya konularak AB mevzuatı ile uyumda önemli bir adım atılmıştır. Onaltı adet fon ve vergi kaldırılmış ve bunların yerine ÖTV ihdas edilmiştir. Bu kapsamda, bir çok mal ve hizmetin vergilendirilmesinde basitlik sağlanarak KDV oranı sayısı 5'ten 3'e indirilmiştir

Vergi stratejisi kapsamında yapılacak diğer düzenlemeler:

- Özel gider indirimi, vergi indirimi (vergi kredisi) haline dönüştürülecektir.
- Yatırım indirimi yeniden düzenlenerek basitleştirilecektir.
- Mali araçlar üzerindeki efektif vergi yükü uyumlaştırılacaktır.
- Temettü vergilendirilmesi yeniden düzenlenecektir.
- Beyan sistemi daha basit bir hale getirilecek ve esas olarak üniter bir yapıya geçilecektir.
- Kurum kazançları üzerindeki vergi yükü azaltılacaktır. Bu süreçte mevcut istisna ve muafiyetler gözden geçirilerek asgari düzeye indirilecek, kurum kazançları üzerinden yapılan stopajlar yeniden düzenlenecektir.
- Gelirler Genel Müdürlüğü fonksiyonel yapıya uygun şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Fonksiyonel alanlara göre uzmanlık kadroları oluşturulacaktır. Gelir idaresinin vergi politikasına yönelik fonksiyonları geliştirilecektir.
- Halen devam etmekte olan vergi kimlik numarası ve otomasyon uygulamaları çalışmaları tamamlanarak ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması sağlanacaktır.

- Etkin ve kurumsallaşmış bir denetim için gerekli alt yapı oluşturulacaktır. Vergi istihbarat merkezleri güçlendirilecektir. Kamu kesimi harcamalarına muhatap olan kişi ve kurumların bu işlemleri vergi kimlik numarası altında izlenecektir.
- Mükellefe yönelik hizmetler iyileştirilecektir. Elektronik ortamda beyanname kabulü ve vergi ödeme hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.

Vergi stratejisi çerçevesinde yapılacak bu çalışmalar vergi sistemimizin daha etkin işlemesine, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına ve vergilendirmede adaletin sağlanmasına da imkan verecektir.

Yerel yönetimlere görevleriyle orantılı gelir sağlamak ve bunların mali özerkliklerini artırmak amacıyla yerel vergiler yeniden düzenlenecektir. Bu kapsamda hazırlanan Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

Kamu Harcamaları Politikası

2000 yılı başından itibaren, büyümenin istikrarlı bir temele oturtulması için gerekli olan yapısal reform ve tedbirlerin hayata geçirilmesine yönelik düzenlemeler uygulamaya konulmuştur.

Bu çerçevede, bütçe kanunlarıyla harcamalara getirilen limit dışında, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile harcamalara dolaylı bir sınırlama getirilmiştir.

4736 sayılı Kanunla, kamu kurum ve kuruluşlarının ürettikleri mal ve hizmet bedellerinde işletmecilik gereği yapılması gereken ticari indirimler hariç her türlü ücretsiz veya indirimli tarife 2002 yılı başından itibaren kaldırılmıştır.

Harcamalara ilişkin orta dönemde, aşağıdaki politikalar uygulanacaktır:

- Kamu kesimindeki aşırı istihdam, emeklilik ve işten çıkarmalar yoluyla azaltılacaktır.
- Personel harcamalarının azaltılması amacıyla, konsolide bütçe kapsamındaki kurum ve kuruluşlarda yeni personel istihdamı (eğitim, sağlık ve emniyet hizmetleri hariç) bir önceki yılda emeklilik, ölüm ve istifa sonucu ayrılan personel sayısının yüzde 50'sini aşmayacak şekilde belirlenecektir.
- Kamu sektöründe ücret ve maaşlar, enflasyon hedefiyle uyumlu, kamunun finansman dengesi ve çalışanlar arasında ücret adaletini sağlayacak şekilde belirlenecektir.
- Kurum ve kuruluşların bölge müdürlüklerinin kaldırılması uygulamasına, ilgili Kanunda yer alan takvim çerçevesinde devam edilecek, ayrıca gider artışına yol açacak teşkilat genişlemesi, yeni kadro ihdası gibi uygulamalara yer verilmeyecektir.
- Etkin bir borç yönetimi çerçevesinde bütçe üzerindeki faiz yükünün azaltılmasına çalışılacaktır.
- Sosyal güvenlik kurumlarının sağlık harcamaları disiplin altına alınacaktır. Bütçeden sosyal güvenlik kurumlarına yapılacak transferlerin azaltılması amacıyla ilaç, tedavi ve ödenecek primlere ilişkin tedbirlerin alınmasına devam edilecektir.
- Harcamaların kontrol altına alınması, kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtımını ve etkin kullanımı amacıyla kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, merkezi hükümet ve yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki dağılımının yeniden belirlenmesini, yerel yönetimlerin

yeniden yapılandırılarak yetki ve sorumluluklarının artırılmasını sağlayacak düzenlemelere devam edilecektir.

- Kamu yatırım programının rasyonelleştirilmesi çalışmaları çerçevesinde, sektörel öncelikler ve mevcut kaynaklar dikkate alınarak yatırım projesi sayısının sürdürülebilir bir seviyeye indirilmesi yönündeki çalışmalara devam edilecektir.

- Kamu kaynakları kullanımında etkinliği artırmak ve sonuçlara odaklı bir yaklaşım içinde toplumun taleplerini karşılamak için, ulusal politikalar çerçevesinde kuruluş düzeyinde stratejik planlama yapılması için gerekli kapasite oluşturulacak, DPT'nin yönlendiriciliğinde pilot kuruluşlar düzeyinde 2003 yılında başlatılacak çalışmalar 2004 yılından itibaren yaygınlaştırılacaktır.

- Kamu mali disiplini olumsuz etkileyen döner sermaye uygulamalarının azaltılması politikasına devam edilecektir.

- Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıklarında istihdam edilen memur, sözleşmeli, daimi ve geçici işçi dahil toplam personel sayısının program hedefleri doğrultusunda azaltılması politikası sürdürülecektir. Bu politikalar çerçevesinde, bir önceki yılda ayrılan eleman sayısının yüzde 10'una kadar personel alınabilecektir. Ayrıca, IMF'ye verilen niyet mektubu çerçevesinde, kamudaki atıl istihdamın 1/3'ünün Haziran 2002, diğer 1/3'ünün Ekim 2002 ve kalan 1/3'ünün de Haziran 2003 tarihine kadar azaltılması taahhüt edilmiş ve bunu gerçekleştirmek için gereken çalışmalar başlatılmıştır.

- Tarım ürünleri fiyatlarının piyasalarda oluşumunu sağlayan ve çiftçinin belirli bir gelir elde etmesini amaçlayan doğrudan gelir desteği sistemine geçilmiş olup, sektörde yer alan tarımsal KİT'lerin küçültülmesi ve/veya özelleştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Kamu Finansmanı Projeksiyonları (2002-2005)

Genel devlet dengesi; konsolide bütçe, mahalli idareler, fonlar, sosyal güvenlik kuruluşları ve döner sermayelerin gelir ve giderlerinin konsolidasyonu ile elde edilmektedir. ESA 95 ile uyumlu olarak yapılan genel devlet hesaplarının tahmininde, 2002-2005 dönemi için öngörülen büyüme, enflasyon, faiz oranları, ödemeler dengesi, nominal ücret artışları varsayımları dikkate alınmıştır. Bu genel varsayımlar ve Bölüm 3.1'de belirtilen gelir ve harcama politikaları yanında, genel devlet dengesini oluşturan kuruluşların dengelerinin hesaplanmasında dikkate alınan varsayımlar aşağıda verilmiştir:

Gelirlere İlişkin Varsayımlar:

- Yapılan projeksiyonlarda 2003 yılından itibaren vergi gelirleri içinde yer alan ÖTV'nin ilave bir vergi yükü oluşturmaması öngörülmektedir.
- 2003-2005 döneminde yeni vergi ihdası ve mevcut vergi oranlarında önemli bir artış öngörülmektedir. Uygulanan programın hedeflerine ulaşılabilmesi ve 1999 yılında meydana gelen Marmara depreminin zararlarının telafi edilmesi amacıyla 2000 yılında alınan vergi tedbirlerinin bazılarının 2003-2005 döneminde de devam etmesi öngörülmüştür.
- Önümüzdeki dönemde mahalli idarelerin gelirleriyle ilgili politika tercihinin, bu idarelerin genel bütçe paylarının artırılmasından ziyade bu idarelerin kendi öz gelirlerinin artırılmasına yönelik olması öngörülmüştür.

- Emlak vergisi 2002 yılında yapılan yasal değişiklik ile sistem içinde belirli bir ağırlığa kavuşturulmuştur. Emlak vergisinin bu ağırlığını önümüzdeki dönemde de muhafaza edeceği varsayılmıştır.
- Yapılan hesaplamalarda enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmesi durumunda, uygulamanın getireceği gelir kaybının telafi edilmesi öngörülmüştür.
- 2002-2005 döneminde özelleştirme uygulamalarının hızlandırılarak kaynak elde edilmesi programlanmıştır. Özelleştirme gelirleri fazlasının bütçeye aktarılması yoluyla kamu maliyesi dengesinin desteklenmesi fon gelirleri politikasının esasını teşkil etmektedir. Bu kapsamda, sözkonusu dönemde bütçe gelirlerinin diğer bir önemli kalemi de özelleştirme gelirleri olacaktır. Türk Telekom hisse satışı ile enerji santralleri varlık ve işletme hakkı satışlarından elde edilen gelirler bütçeye aktarılacaktır.
- Gelir dağılımını iyileştirme ve fakirlikle mücadelede önemli bir işleve sahip Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu faaliyetlerini sürdürecektir.
- 2002 yılında birer puan düşürülen işsizlik sigortası primi içindeki işçi, işveren ve devlet paylarının izleyen yıllarda önceki oranlarına yükseltileceği öngörülmüştür.
- Faiz azalmasına paralel olarak gelir vergisi hasılatında da reel olarak gerileme olacağı tahmin edilmektedir. Böylece, toplam vergi gelirleri içerisinde vasıtasız vergilerin payının azalması öngörülmektedir.

Bu varsayımlar dikkate alınarak yapılan projeksiyonlar sonucunda, 2002-2005 döneminde, genel devlet gelirlerinin yaklaşık yüzde 62'sini oluşturan vergi gelirlerinin GSYİH'nin ortalama yüzde 25'i civarında olması beklenmektedir. Özelleştirme gelirleri hariç tutulduğunda, 2002 yılında GSYİH'nin yüzde 39,4'ü kadar olması beklenen genel devlet toplam gelirleri, özelleştirme gelirleri dahil edildiğinde 0,3 puanlık artışla GSYİH'nin yüzde 39,8'ine yükselmektedir. 2005 yılında ise, GSYİH'nin yüzde 38,5'i kadar olması beklenen genel devlet toplam gelirleri, özelleştirme gelirleri dahil edildiğinde 1,6 puanlık artışla GSYİH'nin yüzde 40,1'ine yükselmektedir.

Harcamalara İlişkin Varsayımlar:

- 2002-2005 döneminde, genel devlet harcamalarının, daraltıcı tedbirlerin de etkisiyle kademeli olarak düşeceği varsayılmıştır. Diğer taraftan, harcamalarda etkinliği artırmak amacıyla öngörülen yapısal reformların bir kısmı uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede, Kamu İhale Kanunu, yatırım programının rasyonelleştirilmesi, stratejik planlama uygulamasına pilot bazda geçiş, bütçe kapsamının genişletilmesi ve yeni bütçe kod yapısına pilot bazda geçiş gibi alanlarda kamu maliyesinde etkinliği artırıcı bir dizi tedbir alınarak uygulamaya konulmuştur.
- Genel devlet harcamalarının büyük bir bölümünü oluşturan transfer harcamaları 2003 yılından itibaren önemli oranda düşme eğilimine girmiştir. 2002-2005 döneminde, transfer harcamalarının, Hazinesinin uzun vadeli ve düşük maliyetli borçlanma imkanına kavuşacağı varsayımı altında gittikçe azalan bütçe faiz ödemelerinin etkisiyle düşmesi öngörülmüştür.
- ÖTV uygulamasına geçilmesi ile beraber, 2003 yılından itibaren bazı bakanlık ve fonlara vergi gelirlerinden pay verilmemesi, bu kuruluşlara bütçeden ödenek verilmek suretiyle sistemin basitleştirilmesi öngörülmüştür.

- 2005 yılı sonuna kadar, Tarım Reformu Uygulama Projesi çerçevesinde, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunun faaliyetlerine devam edeceği varsayılmıştır.
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının aktüeryal dengeleri oluşturulurken alınacak önlemlerle prim tahsilatlarında artış, başta sağlık giderleri olmak üzere harcamalarda tasarruf öngörülmüştür.
- İstihdamın rasyonelleştirilmesi çalışmaları çerçevesinde, emekli edilen işçilerin SSK'ya getireceği ilave yük aktüeryal dengelerin hesabında dikkate alınmış ve kuruma bütçeden ek transfer konulmuştur.

Bu varsayımlar dikkate alınarak yapılan projeksiyonlar sonucunda, 2002 yılında GSYİH'nin yüzde 52,9'u olan genel devlet harcamalarının payının sürekli düşerek 2005 yılında yüzde 40,6 olacağı tahmin edilmektedir. Genel devlet harcamalarında sağlanan düşüşte, ekonomik göstergelerde öngörülen iyileşmelerin yanı sıra kamu maliyesinin yeniden yapılandırılması kapsamında yapılan reformların da önemli payı bulunmaktadır.

2002 yılında GSYİH'nin yüzde 3,8'i kadar olan genel devlet sabit sermaye yatırımlarının, 2003-2005 döneminde kademeli bir artışla yüzde 4,3 seviyesine yükseleceği öngörülmüştür. Yatırımlardaki bu artışta, Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergilerinden (EGSV) yapılan yatırımların bütçe kapsamına alınması da önemli bir rol oynamaktadır.

Ayrıca, mahalli idareler sistemindeki gelir artışları mahalli altyapı yatırımlarında kullanılacaktır. Bu da genel devlet sabit sermaye yatırımları artışında etkili olacaktır.

Tablo:3. 1-Genel Devlet Gelir ve Harcamaları

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)			
	2002	2003	2004	2005
Vergiler	24,3	24,8	24,6	24,9
Vasıtasız	8,2	7,5	7,2	7,3
Vasıtalı	15,3	16,6	16,8	16,9
Servet	0,7	0,7	0,7	0,7
Vergi Dışı Normal Gelirler	5,3	4,4	4,2	3,9
Faktör Gelirleri	3,8	3,6	3,4	3,3
Sosyal Fonlar	6,1	6,3	6,4	6,5
Toplam	39,4	39,2	38,6	38,5
Özelleştirme Gelirleri	0,3	1,4	1,3	1,6
Toplam Gelir	39,8	40,6	40,0	40,1
Cari Harcamalar	16,7	16,3	16,2	16,2
Yatırım Harcamaları	3,8	4,2	4,3	4,4
Sabit Sermaye	3,8	4,2	4,2	4,3
Stok Değişmesi	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer Harcamaları	32,4	26,1	22,5	20,1
Cari Transferler (Net)	31,2	25,1	21,4	19,1
Sermaye Transferleri	1,1	1,0	1,0	1,0
Stok Değişim Fonu	0,0	0,0	0,0	0,0
Toplam Harcama	52,9	46,6	42,9	40,6
Borçlanma Gereği	13,2	5,9	3,0	0,5
Faiz Dışı Borçlanma Gereği	-7,9	-8,5	-7,8	-7,8

Genel Devlet Borçlanma Gereği

2001 yılında GSYİH'nın yüzde 15,1'i olan genel devlet borçlanma gereğinin 2002 yılında yüzde 13,2'ye gerilemesi beklenmektedir. Genel devlet borçlanma gereğindeki bu iyileşmenin 2003-2005 döneminde de devam ederek 2005 yılında GSYİH'nın yüzde 0,5'ine gerilemesi beklenmektedir. Bu gelişmede en büyük etken, konsolide bütçe faiz ödemelerinde beklenen önemli gerilemelerdir. Ayrıca, özelleştirme gelirlerinde öngörülen artışlar, sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarında beklenen düşüşler ve işsizlik sigortası fonunun sisteme dahil edilmesi de borçlanma gereğinin azalmasında önemli bir paya sahiptir.

2002 yılında GSYİH'ya oran olarak yüzde 7,9 olması beklenen genel devlet faiz dışı fazlasının, 2005 yılında 0,1 puanlık bir düşüşle yüzde 7,8 olacağı tahmin edilmiştir.

3.2. Kamu Borç Yönetimi

Kamu Borcu ve Borç Yönetimi Stratejisi

Yaşanan ekonomik krizler ve dış konjonktürdeki gelişmeler 2001 yılında dış piyasalardan borçlanma imkanlarını kısıtlamış ve bu durum artan borçlanma ihtiyacının iç piyasadaki karşılanma eğilimini artırmıştır. Ayrıca, artan belirsizlik ortamının da etkisiyle vade yapısının kısılması ve faiz oranlarının yükselmesi borçlanma maliyetinin artmasına ve ilave borçlanma ihtiyacının doğmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamına alınan sağlıklı yapıdaki özel bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ile kamu bankalarının birikmiş görev zararlarının tasfiyesi ve sermaye ihtiyaçlarının karşılanması için verilen özel tertip devlet tahvilleri, Hazinesin borçlanma yükünü ve maliyetini daha da artırmıştır.

TMSF kapsamına alınan bankaların sermaye ve bilanço yapılarını güçlendirmek amacıyla 2000 yılı Aralık ayından başlamak üzere toplam 20 katrilyon lira tutarında özel tertip devlet tahvili ihraç edilmiştir.

Öte yandan, banka sermayelerinin güçlendirilmesi operasyonu çerçevesinde görev zararı alacaklarının tasfiyesi ve sermayelerinin güçlendirilmesi kapsamında kamu bankalarına ihraç edilen tahvil borç stoku Aralık 2001 itibarıyla yaklaşık 32 katrilyon TL'ye ulaşmıştır.

Böylece, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde TMSF ve kamu bankalarına ihraç edilen tahvil miktarı 2000 yılında 6,7 katrilyon TL, 2001 yılında ise 45 katrilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2001 yılında, Merkez Bankasının doğrudan alımları ile nakit imkanı yaratılmasına ek olarak, Hazine tarafından erken itfalar ve kupon ödemeleri yoluyla, 7,4 katrilyon lirası kamu bankalarına ve 4,8 katrilyon lirası TMSF bankalarına olmak üzere, toplam 12,2 katrilyon liralık nakit ödeme yapılmıştır.

Kamu ve fon bankalarına yapılan DİBS ihraçları Hazinesin borçlanma ihtiyacında önemli bir artışa neden olmuştur. Ancak, sözkonusu bankaların piyasalara olan kısa vadeli borçlarının ödendiği dikkate alındığında, bu operasyon, toplam kamu borçlanma miktarını değiştirmemekle birlikte, kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yaptıkları gecelik borçlanmalarını daha uzun vadeli

Hazine borçlanması haline gelmesini sağlamıştır. Böylece, kamu bankalarının kısa vadeli faizler üzerindeki baskısı kaldırılmıştır.

Hazine iç borç stokunun vadesini uzatmak amacıyla Haziran 2001’de bir takas işlemi gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede ihale yöntemiyle ihraç edilmiş ve vadeleri 2001 ve 2002 yıllarında dolan Türk lirası cinsinden 23 senet, dövize endeksli ve Türk lirası cinsinden değişken faizli yeni senetlerle değiştirilerek 2001 yılındaki finansman ihtiyacı azaltılmıştır. Yapılan takas işlemi, vadelerine kalan süre yaklaşık 6 ay olan senetlerin 37,5 ay ortalama vadeli senetlerle değiştirilmesini ve böylece iç borç stokunun ortalama vadesinin uzatılmasını sağlamıştır.

2001 yılında yapılan düzenlemeyle kamu bankalarında görev zararı oluşması sürecine son verilmiş ve kamu bankaları kanalıyla sağlanacak destekler için bütçeye ödenek konulması ve kaynağının gösterilmesi esası getirilmiştir.

Bu gelişmeler ve sıkça başvurulmuş dövize endeksli ve değişken faizli senet ihracı 2001 yılında iç borç stokunun önemli bir bölümünü kura ve faize endeksli hale getirmiştir.

Tüm bu gelişmeler çerçevesinde, 2000 yılında 36,4 katrilyon lira (15,1 katrilyon liralık senede bağlanmamış görev zararı stoku da dahil edildiğinde, 2000 yılı iç borç stoku 51,5 katrilyon liraya yükselmektedir.) olan iç borç stoku, 2001 yılı sonunda 122,2 katrilyon liraya, 2002 yılı Haziran ayı sonunda ise 126,8 katrilyon liraya yükselmiştir. Böylece, iç borç stokunun GSYİH’ya oranı, 2000 yılında yüzde 29,2 iken, 2001 yılı sonunda yüzde 67,3 düzeyine yükselmiştir. 2001 yılı Aralık sonunda, yüzde 52,2’si nakit dışı ve yüzde 47,8’i nakit olan iç borç stokunun yüzde 35,6’sı döviz cinsinden ve dövize endeksli, yüzde 49,9’u değişken faizli ve yüzde 14,5’i sabit faizli senetlerden oluşmaktadır.

Tablo:3. 2-İç Borç Stokunun Yapısı

	2000	2001	2002	2000	2001	2002
	Aralık	Aralık	Haziran	Aralık	Aralık	Haziran
	Cari Fiyatlarla, Katrilyon TL			Yüzde Dağılım		
Nakit	29,6	58,4	69,3	81,2	47,8	54,7
Sabit Getirili	19,4	17,7	28,4	53,3	14,5	22,4
Değişken Faizli	9,0	11,4	14,5	24,7	9,4	11,4
Döviz Cinsinden	1,2	7,1	10,6	3,2	5,8	8,4
Dövize Endeksli		22,1	15,8	0,0	18,1	12,5
IMF Kredisi		13,8	7,6	0,0	11,3	6,0
Takas		7,7	7,7	0,0	6,3	6,1
Diğer		0,5	0,5	0,0	0,4	0,4
Nakit Dışı	6,8	63,8	57,5	18,8	52,2	45,3
Sabit Getirili	1,0	-	-	2,8	0,0	0,0
Değişken Faizli	4,0	49,5	46,3	11,0	40,5	36,5
Döviz Cinsinden	1,8	12,4	10,8	5,0	10,1	8,5
Dövize Endeksli		1,9	0,4	0,0	1,6	0,3
Toplam Stok	36,4	122,2	126,8	100,0	100,0	100,0

Not: 2000 yılında kağıda bağlanmamış görev zararları dahil edilmemiş, 2001 ve 2002 yıllarında ise dahil edilmiştir.

İç borç stokunun alacaklılara göre dağılımı da büyük değişikliğe uğramış ve 2001 yılı sonunda kamu kurumlarına olan iç borçlar toplam stokun yüzde 66'sına yükselmiştir. Bununla birlikte, yıl içinde kamu kurumlarına verilen nakit dışı senetlerin yeniden yapılandırılmasıyla iç borç itfalarının azaltılması ve IMF'den sağlanan kredilerle finansman ihtiyacının düşürülmesi iç borç çevrilebilirlik oranının kontrol edilebilir düzeyde kalmasını sağlamıştır.

Tablo:3. 3-Alacaklılara Göre İç Borç Stoku

	2000	2001	2002	2000	2001	2002
	Aralık	Aralık	Haziran	Aralık	Aralık	Haziran
	Cari Fiyatlarla, Katrilyon TL			Yüzde Dağılım		
Toplam	36,4	122,2	126,8	100,0	100,0	100,0
Kamu	12,2	80,6	71,2	33,6	66,0	56,2
TCMB	1,5	18,8	18,4	4,1	15,4	14,5
Kamu Bankaları	2,9	22,7	23,9	8,0	18,6	18,9
TMSF	3,9	15,1	8,6	10,6	12,3	6,8
IMF Kredisi İçin	0,0	13,8	7,6	0,0	11,3	6,0
Diğer	4,0	10,2	12,7	10,9	8,4	10,0
Piyasa (*)	24,2	41,6	55,6	66,4	34,0	43,8

(*) Aralık 2001'de TMSF Mevduat Devirleri (4,4 katrilyon lira) piyasa içinde yer almaktadır.

Devlet iç borçlanma senetlerinin 2000 yılı Nisan ayında yüzde 34,5 olan yıllık bileşik faiz oranı, 2001 yılı Nisan ayında yüzde 130,3'e yükselirken, 2002 yılı Nisan ayında yüzde 60,8'e gerilemiştir. Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında piyasalarda oluşan belirsizlik nedeniyle tekrar artış eğilimine giren faiz oranları Temmuz ayı sonu itibarıyla, yüzde 72,1 düzeyine ulaşmıştır. 2000 yılında 411 gün olan ortalama borçlanma vadesi, 2001 yılında 148 güne gerilemiş, 2002 yılı Ocak-Temmuz döneminde ise 285 güne yükselmiştir.

Stokun vadeye kalan günü 2000 yılı sonunda 15,5 ay iken, 2001 yılı sonunda 38,9 ay, 2002 Haziran sonunda ise 38,2 ay olarak gerçekleşmiştir.

Özel dahil toplam dış borç stoku, 2000 yılında 119,7 milyar dolar iken, 2001 yılında 115,1 milyar dolara gerilemiş, 2002 yılı ilk çeyreğinde ise 117,5 milyar dolara yükselmiştir.

2000 yılında, dış borç stokunun yüzde 76,3'ü orta-uzun vadeli, yüzde 23,7'si ise kısa vadeli. 2001 yılında orta-uzun vadeli borçların toplam dış borç stoku içindeki payı artarak yüzde 85,9'a, kısa vadeli borçların payı ise azalarak yüzde 14,1'e gerilemiştir. 2002 yılının ilk çeyreğinde de bu eğilim devam etmiş ve orta-uzun vadeli borçların toplam dış borç stoku içindeki payı yüzde 87,7'ye çıkarken, kısa vadeli borçların payı yüzde 12,3'e gerilemiştir.

2001 yılında uluslararası kuruluşların dış borç stoku içindeki payı bir önceki yıla göre 10 puan dolayında artarken, diğer kuruluş ve bankaların payı ise azalmıştır. Benzer gelişme 2002 yılı ilk çeyreğinde de sürmüştür.

Tablo:3. 4-Toplam Dış Borç Stokunun Yapısı

	(Milyon Dolar)			Yüzde Dağılım		
	2000	2001	2002 Q1	2000	2001	2002 Q1
VADE YAPISI	119.664	115.084	117.549	100,0	100,0	100,0
Kısa Vade	28.301	16.241	14.481	23,7	14,1	12,3
Orta-Uzun Vade	91.363	98.843	103.068	76,3	85,9	87,7
ALACAKLIYA GÖRE	119.664	115.084	117.549	100,0	100,0	100,0
Uluslararası Kuruluşlar	11.445	22.180	24.918	9,6	19,3	21,2
Hükümet Kuruluşları	8.677	7.685	7.592	7,3	6,7	6,5
Ticari Bankalar	45.469	34.692	33.590	37,9	30,1	28,6
Diğer Özel Kreditorler	54.073	50.527	51.449	45,2	43,9	43,7
DÖVİZ KOMPOZİSYONU	119.664	115.084	117.549	100,0	100,0	100,0
USD	65.453	58.749	60.297	54,7	51,1	51,3
DEM	23.162	4.344	3.728	19,4	3,7	3,2
JPY	7.445	5.176	4.769	6,2	4,5	4,1
EUR	14.840	30.435	29.667	12,4	26,5	25,2
Diğer	8.764	16.380	19.088	7,3	14,2	16,2

Bu gelişmeler çerçevesinde, toplam kamu borç stokunun GSYİH'ya oranı, 2000 yılında yüzde 62,7 iken, 2001 yılı sonunda yüzde 122,8 düzeyine ulaşmış ve toplam borç stokunun oranı ise aynı dönemler itibarıyla yüzde 93,7'den yüzde 158,6'ya çıkmıştır.

Tablo:3. 5-Toplam Brüt Borç Stoku

	(GSYİH'ya Oran , Yüzde)	
	2000	2001
İç Borç	29,2	67,3
Dış Borç	33,5	55,5
Toplam Kamu	62,7	122,8
Özel Dış Borç	31,0	35,8
Toplam Borç Stoku	93,7	158,6

Borç Yönetimi ve Borçlanma Limitine İlişkin Kurumsal Sorumluluklar

Genel makroekonomik hedefleri ve finansal sistemi göz önünde bulundurarak, DİBS ihraç miktarlarını, vadelerini, türlerini ve satış tekniklerini belirleyerek, kamunun finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla borçlanma stratejilerini belirlemek ve uygulamak Hazine Müsteşarlığının görev ve yetkileri arasındadır.

Mali disiplini ve şeffaflığı sağlamayı ve etkin bir borç ve alacak yönetimini oluşturmayı hedefleyen Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun 2002 yılı Nisan ayında çıkarılmıştır.

Bu Kanun çerçevesinde, uluslararası uygulamalara paralel olarak, kamu borç stratejisinin, iç ve dış borçlanmayı dikkate alacak şekilde bir bütünlük içinde oluşturulması, borç ve risk yönetiminin yürütülmesindeki mevcut dağınık yapının birleştirilmesine yönelik olarak Hazine Müsteşarlığı bünyesinde bir birim kurulması ve iç ve dış borç portföyü yönetiminin daha sıkı koordinasyon altında gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

Kutu: 3.1- Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunun Getirdiği Başlıca Düzenlemeler

- Dağılık yasal düzenlemeler tek bir kanun altında toplanmıştır.
- Borçlanma ve yükümlülük yaratıcı işlemlerde tek bir yetkili makam belirlenmiştir.
- İç ve dış borç kullanımını kapsayan borçlanma limiti, bütçe kanununda belirtilen başlangıç ödenekleri toplamı ile tahmin edilen gelirler arasındaki fark olarak belirlenmiş olup, özel tertip iç borçlanma senetleri de bu limite dahil edilmiştir. Ancak borç yönetiminin gerektirdiği ihtiyaçlar çerçevesinde Hazinesin bağı olduğu Bakana bu limiti yüzde 5 oranında artırma yetkisi verilmiştir. Bunun yeterli olmadığı hallerde yüzde 5'lik ilave artırım yetkisi Bakanlar Kuruluna tanınmıştır. İkrazın ihraç edilen özel tertip iç borçlanma senetleri limite dahil değildir. Ancak, ilgili yıl bütçe kanununda ikraz limiti ayrıca belirlenmektedir.
- Hazine garantileri yeniden tanımlanmış ve yap-işlet-devret kapsamında verilen garantiler limite dahil edilmiştir.
- Borç ve alacak yönetiminde etkinliği sağlayacak düzenlemeler yapılmıştır.
- Hazine garantileri kapsamında ödenen bütün tutarlar ile risk yönetimi kapsamında önceden öngörülmesi mümkün olmayan ödemeler için Merkez Bankası nezdinde Hazine Müsteşarlığına ait bir risk hesabı oluşturulmuştur.
- Hazine tarafından kamu borç yönetimi raporunun hazırlanarak ilgili kurumlara gönderilmesi hüküm altına alınmıştır.
- Yeni çıkarılan 4651 sayılı Merkez Bankası Kanunuyla kamunun çok kısa vadeli nakit ihtiyaçları için Merkez Bankasından borçlanma imkanı ortadan kalkmıştır. Bu nedenle, Hazinesin kısa vadeli nakit ihtiyacını karşılamak amacıyla, 1 aydan kısa vadeli olmak üzere, DİBS ihraç etmeksizin, Merkez Bankası aracılığı ile para piyasalarından bütçenin başlangıç ödeneklerinin yüzde 1'ini geçemeyecek şekilde nakit işlem yapma yetkisi getirilmiştir.

Kamunun Borç Stokunun Azaltılması

2002-2005 döneminde, kamu borç stokunun azaltılması amacıyla aşağıda belirtilen tedbirlerin alınması ve politikaların uygulanması öngörülmektedir.

Yüksek seviyelere çıkan iç borçlanmanın çevrilebilirliğini ve bireysel yatırımcıların kamu kağıtlarına yönelmelerini sağlamak amacıyla, çeşitli tedbirler alınmaktadır. Öncelikle, iç borçlanmanın piyasalar üzerindeki baskısını hafifletilmesi ve ekonominin içinde bulunduğu borç-faiz kısır döngüsünün kırılması amacıyla yüksek oranlı bir faiz dışı bütçe fazlası öngörülmektedir. Önemli miktarda faiz dışı fazla sağlanması, borçların çevrilebilirliği konusundaki belirsizliğin giderilmesinde ve piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bunun yanısıra, büyüme potansiyelini olumlu yönde etkileyecek yapısal reformlara devam edilmesiyle iç ve dış piyasalarda güven ortamının yeniden tesisi ve bekleyişlerin olumluya dönmesi, faiz oranlarının düşmesini ve kamu borç stokunun azaltılmasını sağlayacaktır.

Kamu bankalarının güçlenen mali yapıları ve sağlanan ek dış finansman sonucu, iç piyasalardan borçlanma gereği hızla düşecek ve kamu kesimi iç borcunun çevrilmesi kolaylaşacaktır.

Faiz riski, kur riski ve makroekonomik politikalarla uyum, Hazinesin borç stokunun azaltılmasında dikkate alınacak önemli faktörlerdir.

Finansman ihtiyaçlarının orta ve uzun vadede mümkün olan en düşük maliyet ve makul bir risk oranı çerçevesinde karşılanması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, borçlanma vadesinin uzatılması, borçlanma maliyetinin düşürülmesi, yeni enstrümanların geliştirilmesi, yatırımcı tabanının genişletilmesi ve ikincil piyasaların derinleştirilmesi yönünde alınacak tedbirler önem kazanmaktadır. Borç yönetiminin etkinliğinin artırılması amacıyla bu alanlarda uygulanacak temel politikalar:

- 2002 yılı Ocak ayında, borç stokunun vadesini uzatmak amacıyla yeniden başlatılan değişken faizli tahvil ihracına devam edilecektir. Değişken faizli tahvil ihracı stokun vadesini uzatmanın yanında, kupan ödemelerine esas teşkil eden faiz oranlarının Hazine ihalelerinde belirlenmesi nedeniyle, hem Hazinesinin hem de piyasaların maruz kaldığı faiz riskine karşı bir korunma aracı işlevine sahiptir.
- Piyasa yapıcılığı sistemine 2002 yılı Eylül ayına kadar geçilmiş olacaktır. Bu sistemde, Hazine Müsteşarlığı tarafından birincil ve ikincil piyasa performansları gözönüne alınarak seçilecek piyasa yapıcılar, referans kağıtlara sürekli olarak çift taraflı kotasyon vermek suretiyle tahvil ve bono piyasalarında likidite sağlayacaklardır.
- Merkez Bankası bünyesinde yeni bir devlet iç borçlanma senetleri ödünç piyasası kurulacaktır. Bu yeni piyasada, piyasa yapıcılar kotasyon verdikleri kağıtları ödünç alma imkanı bulacaklardır. Bu piyasa, piyasa yapıcılığı sisteminin etkinliğini artırmak suretiyle ikincil piyasa fonksiyonlarının gelişmesini sağlayacaktır.
- Piyasa koşullarına uygun olarak Hazine, yatırımcı tabanını ve borçlanma enstrümanlarını çeşitlendirmek için dövize endeksli ve döviz cinsinden DİBS ve uluslararası tahviller ihraç etme imkanlarını değerlendirmeye devam edecektir. Hazine, halka arz yöntemine devam ederken sigorta şirketleri gibi banka-dışı kurumlara yönelik yeni enstrümanlar geliştirecektir.

2002-2005 Dönemi Kamu Borç Stoku Tahmini

Katılım Öncesi Ekonomik Program döneminde uygulanacak sıkı maliye politikası ve etkin bir kamu borç yönetimi ile gerçekleştirilecek istikrarlı büyüme ortamı sonucunda, toplam kamu brüt borç stoku/GSYİH oranında önemli bir düzelme öngörülmektedir. 2001 yılında yüzde 122,8 düzeyine ulaşan bu oranın 2005 yılında yüzde 73,0 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Tablo:3. 6- 2002-2005 Döneminde Kamu Brüt Borç Stoku Tahmini

	(GSYİH'ya Oran, Yüzde)				
	Gerçekleşme	Tahmin			
		2001	2002	2003	2004
İç Borç Stoku	67,3	49,3	44,2	40,6	39,5
Dış Borç Stoku	55,5	50,2	41,4	38,9	33,5
Toplam Borç Stoku	122,8	99,6	85,6	79,6	73,0
Toplam Borç Stoku (IMF kredileri hariç)	112,1	85,8	74,1	69,1	67,0

Toplam kamu borç stoku/GSYİH oranında sağlanacak düşüşte iç borç stoku/GSYİH oranında sağlanacak düşüşün büyük etkisi olacaktır. 2001 yılında yüzde 67,3 olarak gerçekleşen bu oranın 2005 sonunda yüzde 39,5'e gerilemesi öngörülmekte olup, bu gerilemede, sağlanacak faiz dışı bütçe fazlalarının, düşen enflasyon süreci ve tesis edilen güvenin etkisiyle gerileyen faiz oranlarının rolü önemli olacaktır.

2001 ve 2002 yıllarında uluslararası kuruluşlardan sağlanan yüksek miktarlardaki dış finansman nedeniyle hızla artan kamu dış borç stoku/GSYİH oranının ise, program döneminde bu borçların geri ödenmelerinin de etkisiyle tedricen düşmesi ve 2005 yılında yüzde 33,5 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

3.3. Kamu Maliyesi Riskleri

2002-2005 döneminde, kamu borç stokunu sürdürülebilir düzeye indirebilmek için yüksek oranlı bir faiz dışı fazlayı hedefleyen sıkı maliye politikasına devam edilmesi gerekmektedir. Bu hedefe ulaşılmasında karşılaşılabilecek olası riskler aşağıda verilmektedir.

- Mevcut iç borç stoku önemli ölçüde kur ve faize endeksli borçlanma senetlerinden oluşmaktadır. Bu durum makroekonomik istikrarın sağlandığı dönemlerde kamu lehine olmakla birlikte, istikrarın bozulduğu dönemlerde kamu borç stokunun hızla artmasına neden olabilecektir.
- Kapsamlı bir kamu personel rejimi düzenlemesinin yapılamamış olmasının yanı sıra toplu sözleşme görüşmeleri sonrasında memur ve işçi ücretleri arasında mevcut farklılığın artması cari harcamaları artıracaktır.
- Sosyal güvenlik sistemiyle ilgili yapılan düzenlemelerin bir çoğundan uzun vadede sonuç alınabilecek olması ve artan sağlık giderleri bütçe transfer harcamalarının artmasına neden olabilecektir.
- Enerji KİT'lerinin mevcut ve muhtemel finansman açıkları bütçe harcamalarını artırıcı etki yapabilecektir.
- Hazine garantili krediler ve yap-işlet-devret projelerine verilen ürün alım ve girdi garantileri bütçe üzerinde risk oluşturmaktadır.
- Bölgesel siyasi gerilimler ve olası sıcak çatışmalar durumunda başta savunma harcamaları olmak üzere harcama artırıcı ve gelir azaltıcı olumsuz etkiler ortaya çıkabilecektir.
- Öngörülen özelleştirme geliri hedeflerine ulaşamaması gerek bütçe gerekse ekonomik etkinliğin artırılması bakımından olumsuz etkiler yaratabilecektir.

3.4. Duyarlılık Analizi

Büyüme Oranındaki Olası Düşüşün Etkileri

Düşük büyüme performansının kamu maliyesi üzerindeki etkisi iki ayrı senaryo kapsamında incelenmiştir. Her iki senaryoda da GSMH büyümesinin 2003 yılından itibaren baz senaryoya göre 1 puan aşağıda gerçekleşeceği varsayılmıştır.

İlk senaryoda, düşük büyümeye bağlı olarak hem kamu gelirlerinin hem de yatırım ve tüketim harcamalarının azalması öngörülmüştür. Bu senaryoda, artan bütçe borçlanma gereğinin finansmanının iç mali piyasalardan karşılanacağı varsayılmıştır.

Bu çerçevede, iç borç faiz ödemelerinin GSYİH içindeki payının baz senaryoya göre 2003 yılında 0,1 puan, 2004 yılında 0,2 puan ve 2005 yılında ise 0,4 puan artması beklenmektedir. Genel devlet borçlanma gereği ve iç borç stokunun GSYİH'ya oranlarının ise aynı yıllarda sırasıyla, 0,2, 0,2 ve 0,5 puan ile 0,5, 1,2 ve 0,8 puan artması öngörülmektedir.

İkinci senaryoda, düşük büyümeye bağlı olarak kamu gelirlerinde meydana gelebilecek bir azalmaya karşın, kamu harcamalarının baz senaryodaki nominal seviyelerini koruyacağı varsayılmıştır. Bu senaryoda da, artan bütçe borçlanma gereğinin finansmanının iç mali piyasalardan karşılanacağı varsayılmıştır. Bu kapsamda iç borç faiz ödemelerinin GSYİH'ya oranında 2003 yılında 0,1, 2004 yılında 0,2 ve 2005 yılında ise 0,5 puan artış olacağı tahmin edilmektedir. Genel devlet borçlanma gereği ve iç borç stokunun GSYİH'ya oranında aynı yıllarda sırasıyla, 0,3, 0,5 ve 0,9 ile 0,6, 1,5 ve 1,6 puan artış olmaktadır.

Tablo:3. 7-Büyüme Oranındaki Düşüşün Etkileri

	Baz Senaryo			Senaryo 1 Baz Senaryodan Farklar			Senaryo 2 Baz Senaryodan Farklar		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005
GSYİH Büyümesi (Yüzde)	4,9	5,0	5,1	-0,9	-1,1	-1,0	-0,9	-1,1	-1,1
İç Borç Faiz Ödemeleri / GSYİH (Yüzde)	14,5	10,6	8,0	0,1	0,2	0,4	0,1	0,2	0,5
Genel Devlet Borçlanma Gereği/GSYİH (Yüzde)	6,0	2,8	-0,3	0,2	0,2	0,5	0,3	0,5	0,9
İç Borç Stoku / GSYİH (Yüzde)	44,2	40,6	39,4	0,5	1,2	0,8	0,6	1,5	1,6

Kur Artışı

Türk lirasının değer kaybetmesi, gerek dövize endeksli iç borçlanma gerekse dış borçlanma açısından önemli maliyetler taşımaktadır. Nominal döviz kurunda 2003 yılından itibaren yaşanabilecek yüzde 10'luk bir artış, iç borç faiz ödemelerinin GSYİH içindeki payında 2003, 2004 ve 2005 yılları itibarıyla 0,2, 1,2 ve 1,7 puanlık yükselmelere yol açabilecektir. Genel devlet borçlanma gereği ve toplam borç stokunun GSYİH'ya oranlarında aynı yıllarda sırasıyla 0,2, 1,2 ve 1,7 ile 1,0, 1,8 ve 2,2 puanlık artış olabilecektir.

Tablo:3. 8-Kur Artışının Etkileri

	Baz Senaryo			Baz Senaryodan Farklar		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
İç Borç Faiz Ödemeleri/GSYİH (Yüzde)	14,5	10,6	8,0	0,2	1,2	1,7
Genel Devlet Borçlanma Gereği/GSYİH (Yüzde)	6,0	2,8	-0,3	0,2	1,2	1,7
Genel Devlet Toplam Borç Stoku/GSYİH (Yüzde)	85,6	79,6	72,9	1,0	1,8	2,2
Ortalama Döviz Kuru (Bin TL/\$) (1)	1871	2064	2276	10,0	10,0	10,0

(1)Baz senaryodan fark yüzde değişim olarak hesaplanmıştır

İç Borçlanma Faiz Oranında Artış

İç borç stokunun GSYİH'ya oranının yüksek düzeylere ulaşmış olması Türkiye ekonomisi için önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. İç borçlanma faiz oranlarında, baz senaryoya göre ortaya çıkabilecek bir artışın, özellikle kamu maliyesi üzerinde önemli etkilerinin olması beklenmektedir. Bu kapsamda, iç borçlanma faizlerinde baz senaryoya göre 2003, 2004 ve 2005 yıllarında 10 puanlık bir artış olması varsayımı altında, iç borç faiz ödemelerinin GSYİH'ya oranının aynı yıllar itibarıyla sırasıyla 0,6, 1,8 ve 2,2 puan artacağı tahmin edilmektedir. Benzer şekilde genel devlet borçlanma gereği ve iç borç stokunun GSYİH'ya oranlarında aynı yıllarda sırasıyla, 0,7, 1,8 ve 2,1 ile 0,7, 2 ve 3,8 puanlık artışlar ortaya çıkmaktadır.

Tablo:3. 9-İç Borçlanma Faiz Oranındaki Artışın Etkileri

	Baz Senaryo			Baz Senaryodan Farklar		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
İç Borç Faiz Ödemeleri/GSYİH (Yüzde)	14,5	10,6	8,0	0,6	1,8	2,2
Genel Devlet Borçlanma Gereği/GSYİH (Yüzde)	6,0	2,8	-0,3	0,7	1,8	2,1
İç Borç Stoku/GSYİH (Yüzde)	44,2	40,6	39,4	0,7	2,0	3,8
İç Borçlanma Faiz Oranı (Basit, Yüzde)	41,9	26,3	18,5	10,0	10,0	10,0

4. YAPISAL REFORMLAR

Son yıllarda ekonomide yaşanan istikrarsızlığın temel unsurlarından birisi de yapısal sorunlar olmuştur. Süregelen yüksek enflasyon ve kamu açıkları, sadece ekonomik büyümenin potansiyelin altında kalmasına neden olmamış, aynı zamanda büyümenin dalgalı bir seyir izlemesine de yol açmıştır. Sürdürülemez boyutlara ulaşan bu yapının değiştirilmesi ve ekonomide dengelerin yeniden tesis edilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin, 1999 Helsinki Zirvesinde AB'ye aday ülke ilan edilmesiyle birlikte, AB'nin aday ülkelere yönelik olarak geliştirdiği Kopenhag kriterlerine uyum yükümlülüğü doğmuştur.

Bu çerçevede, ekonomide 2000 yılında başlatılan yapısal reformlar ile sürdürülebilir bir büyüme ortamının tesis edilmesi ve piyasa kurallarına dayalı ve rekabete açık bir üretim sürecinin geliştirilerek Kopenhag ekonomik kriterlerine uyum sağlanması hedeflenmiştir.

Yapısal reformlar kapsamında, özelleştirme yoluyla kamunun ekonomi içerisindeki rolünün azaltılması, daha etkin ve şeffaf bir kamu yönetiminin oluşturulması ve tarım sektöründe daha etkili bir destekleme politikasının izlenmesi, reel sektöre kaynak aktarma fonksiyonunu ifa edecek güçlü bir bankacılık sisteminin oluşturulması amaçlanmıştır.

4.1. Piyasa Ekonomisinin ve Girişimciliğin Güçlendirilmesi

4.1.1. Özelleştirme

Ekonomik programın ana unsurlarından biri olan özelleştirmenin temel amacı; dünya piyasalarına entegre olma, gümrük birliği süreci ve AB'ye tam üyelik hedefleri doğrultusunda, ekonomide verimliliğin ve maliyet yapısının rekabet edebilir seviyelere getirilmesi ve serbest piyasa koşullarının sağlanmasıdır. Ekonomide uluslararası normların yerleştirilmesi, devletin mal ve hizmet üreticisi konumundan uzaklaşarak asli görevlerinde yoğunlaşması ve devletin ekonomideki faaliyetlerinin gözetim ve düzenleme ile sınırlı tutulması amaçlanmaktadır. Halihazırda, 18 tanesi özelleştirme kapsamında olmak üzere, toplam 39 adet KİT bulunmaktadır. 2001 yılında söz konusu KİT'lerde istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 2,1 olarak gerçekleşmiştir. Son beş yıllık dönemde KİT'lerin GSYİH içindeki payı ise yaklaşık yüzde 6 olmuştur.

KİT'lerin süratle özelleştirilmesi hedeflenmiştir. Böylece, bir yandan sermayenin tabana yayılması ve teknolojik yenilenme sağlanırken, diğer yandan da kamu açıklarının ve kamu borç stokunun azaltılmasına, kamunun mali piyasalar üzerindeki baskısının hafifletilmesine katkıda bulunulabilecektir.

2001 yılı sonu itibarıyla hayvan yemi, süt ürünleri, havaalanı yer hizmetleri ve çimento sanayii gibi alanlardan devlet tamamen çekilmiş; tekstil, turizm, et ve balık ürünleri, petrol dağıtımı ile deniz taşımacılığı alanlarında ise piyasadaki belirleyici konumunu özel sektöre devretmiştir. Diğer taraftan, kamu bankalarının özelleştirilmesi çalışmaları başlatılmış ve mali sektörde kamunun etkisinin azaltılması yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Yapılan Özelleştirme Uygulamaları ve Sağlanan Gelirler

Tablo:4. 1-1985-2002 Dönemi Özelleştirme İşlemleri

Özelleştirme Kapsamına Alınan*	Özelleştirilen	Mevcut Durum	
		Özelleştirme Kapsamında	Özelleştirme Programında
219 kuruluştaki kamu hissesi	164 kuruluşta hisse senedi veya varlık satışı/devir işlemi gerçekleştirildi.	1 kuruluş	32 kuruluş
22 yarım kalmış tesis		bulunmaktadır.	bulunmaktadır.
5 taşınmaz			
4 elektrik santrali			

Halen 24 kuruluşta yüzde 50'nin altında kamu payı mevcuttur.

*Daha sonra 22 kuruluştaki kamu payı ile 4 elektrik santrali ve 4 taşınmaz özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmıştır.

Tablo:4. 2-1985-2002 Dönemi Özelleştirme Gelirleri ve Kullanımları

Özelleştirme Geliri	Gelir		Kullanım
	Temettü ve Diğer Gelir	Toplam	
7,7 milyar dolar	2,2 milyar dolar	9,9 milyar dolar	9,7 milyar dolar

Dünyada yaşanan terör olayları ve bunların iç ve dış piyasalarda oluşturduğu olumsuz hava nedeniyle 2001 yılı içerisinde özelleştirme programı hedeflendiği şekilde gerçekleştirilememiştir. 2001 yılında Türkiye Denizcilik İşletmelerine ait Marmaris Limanının işletme hakkının devredilmesi, SEKA'ya ait Dalaman İşletmesi ile Türkiye Ziraat Donatım Kurumu, Karadeniz Bakır İşletmeleri ve Türkiye Demir Çelik İşletmelerine ait bazı taşınmazların satışı ve PETKİM Yarımca tesisinin TÜPRAŞ'a devri işlemleri gerçekleştirilmiş ve 120 milyon dolar özelleştirme geliri elde edilmiştir. İSDEMİR'in ERDEMİR'e devredilmesi işlemi Şubat 2002'de tamamlanmıştır.

2002 yılında yoğun bir özelleştirme uygulaması öngörülmüş ve yaklaşık 1,5 milyar dolar özelleştirme geliri hedeflenmiştir. Bu çerçevede POAŞ'ta bulunan yüzde 16,5 oranındaki kamu hissesinin Mart 2002'de halka arz edilmesinden 168 milyon dolar gelir elde edilmiştir. TÜPRAŞ'taki kamu hisseleri oranının yüzde 50'nin altına indirilmesine yönelik halka arz işlemi hazırlıkları sürdürülmektedir. PETKİM'de 2002 yılı üçüncü çeyreğinde en az yüzde 51'lik bir stratejik satış programlanmıştır. TŞFAŞ ve TEKEL'in özelleştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Ayrıca SEKA, ve Sümer Holding A.Ş.'nin varlık satışı ile Ataköy Otel, Ataköy Marina, TÜGSAŞ, DİTAŞ, Eti Krom, Eti Gümüş, Eti Elektrometalurjinin blok satışı 2002 yılı özelleştirme hedefleri arasında yer almaktadır.

Türk Telekom A.Ş. yönetim kurulu, Mayıs 2002 tarihinde şirketin faaliyet bazında ayrı tüzel kişilikler halinde yapılandırılmasını öngören holding stratejisinin uygulanmasını onaylamıştır. Gerek telekomünikasyon piyasalarında meydana gelen konjonktürel değişim gerekse yeniden yapılandırma çalışmaları sonucunda değişecek olan şirket yapısı, 1998 yılında tespit edilmiş olan Türk Telekom A.Ş. değerinin

yenilenmesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede, şirket değerinin yeniden tespit edilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı Mayıs 2002 tarihinde çıkarılmıştır. Ayrıca, Türk Telekom A.Ş.'ye ilişkin özelleştirme stratejisinin pazar dinamikleri ve yapılandırma çalışmaları paralelinde, Kasım ayında çıkarılacak Bakanlar Kurulu Kararı ile yeniden tespit edilmesi öngörülmektedir. Piyasa koşullarının elverdiği ölçüde özelleştirmenin mümkün olan en kısa sürede tamamlanması hedeflenmektedir.

Ataköy Otelcilik A.Ş. ve Div-Han A.Ş.'nin 2003 yılında blok olarak satışı planlanmaktadır.

Elektrik üretim ve dağıtım tesislerinin Mart 2003 tarihine kadar özelleştirme programına alınması öngörülmektedir. Bunu takiben sözkonusu tesislerin özelleştirilmesinin 18 aylık bir süre içerisinde sonuçlandırılması hedeflenmektedir.

Tablo:4. 3-Özelleştirme Politika Taahhütleri Matrisi

	(Milyon Dolar)			
	2002	2003	2004	2005
1. Özelleştirme Programı				
	- DİTAŞ - PETROL - PETROKİMYA GRUBU - SEKA - ETİ ELEKTROMETALÜRJİ - ETİ GÜMÜŞ - ETİ KROM - TÜGSAŞ - ATAKÖY TURİZM - ATAKÖY OTELCİLİK - SÜMER HOLDİNG	- ETİ BAKIR - KBİ - TÜGSAŞ - BOTAŞ ESKİŞEHİR GAZ D. - BOTAŞ BURSA GAZ D. - THY - PETROL PETROKİMYA GRUBU - TÜRK ŞEKER - TEKEL - SÜMER HOLDİNG - TELEKOM	- THY - PETROL PETROKİMYA GRUBU - ELEKTRİK ÜRETİM TES. - ELEKTRİK DAĞITIM TES. - TÜRK ŞEKER - TEKEL - TELEKOM	- THY - PETROL PETROKİMYA GRUBU - ELEKTRİK ÜRETİM TES. - ELEKTRİK DAĞITIM TES. - TEKEL - HALK BANKASI - TELEKOM
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	600	3.500	3.600	4.300
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	600	3.500	3.600	4.300
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi				

4.1.2. Rekabet Hukuku ve Politikaları

Türkiye'de rekabet politikalarının nihai hedefi mal ve hizmet piyasalarında etkin bir rekabeti sağlamak ve toplumda rekabet kültürünü geliştirmektir.

Anayasanın devlete para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alma; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleme görev ve sorumluluklarını yükleyen 167'nci maddesi çerçevesinde, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun, gümrük birliğini düzenleyen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının ilgili hükümleri ile de uyum içindedir.

Türkiye sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı tüm davranışları düzenleyen 4054 sayılı Kanun temel olarak rekabet politikaları ile ilgili üç ana konuyu kapsamaktadır. Bunlardan birincisi, teşebbüslerin aralarında yaptığı rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlardır. İkincisi, piyasada hakim durumda bulunan teşebbüslerin

hakim durumlarını kötüye kullanmalarıdır. Üçüncüsü, piyasadaki rekabeti önemli ölçüde etkileyecek birleşme ve devralma niteliğindeki işlem ve davranışlardır.

Rekabet Kurumu, ikincil mevzuat olarak adlandırılan tebliğ çalışmalarının önemli bir kısmını tamamlamıştır. Çıkarılması planlanan De-minimis Tebliği ile Araştırma ve Geliştirme Tebliği üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Kurum, AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programda orta vadeli hedef olarak yer alan Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliğini hazırlamış olup, söz konusu Tebliğ Temmuz 2002 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Diğer taraftan, Ulusal Programda da belirtildiği üzere 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun düzenlemediği alanlarda ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerekli yasal düzenlemeler oluşturulacaktır.

Rekabetin bozulmasını ya da bozulması tehdidini önlemek amacıyla, tarım ve balıkçılık sektöründe uygulananlar hariç olmak üzere, devlet yardımlarını izlemeye, denetlemeye ve gerekli ilke ve uygulama kararlarını vermeye yetkili bağımsız bir Kurum oluşturan ve bunun çalışma usul ve esaslarını düzenleyen Devlet Yardımlarının İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanmıştır.

Ayrıca, kamu teşebbüsleri ve özel veya inhisarı haklardan yararlanan teşebbüslere uygulanacak rekabet politikalarının AB mevzuatına uyum çalışmalarını sonuçlandırmak amacıyla, çeşitli kurum ve kuruluşların katılımıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur.

1997-2001 yılları arasında Rekabet Kurumuna rekabet ihlali, birleşme/devralma ve menfi tespit/muafiyet konularında toplam 1591 başvuru yapılmış olup, bunların 1305 adeti sonuçlandırılmıştır.

Tablo:4. 4-Rekabet Kurumuna Başvurular ve Sonuçlandırılan Dosyalar

		1997	1998	1999	2000	2001	Toplam
Rekabet İhlali	Başvuru	22	177	220	255	213	887
	Sonuçlandırılan	9	44	306	262	211	832
Birleşme/ Devralma	Başvuru	8	59	80	103	82	332
	Sonuçlandırılan	5	52	76	101	88	322
Menfi Tespit/ Muafiyet	Başvuru	–	245	44	41	42	372
	Sonuçlandırılan	–	12	64	23	52	151
Toplam	Başvuru	30	481	344	399	337	1591
	Sonuçlanan	14	108	446	386	351	1305

Not: 5 Ekim 1997-31 Aralık 2001 Dönemi.

4.1.3. Düzenleyici Reformlar

Son yıllarda Türkiye’de devletin; ekonomik yaşama ilişkin faaliyetleri doğrudan üstlenmesi yerine piyasanın kurallarını belirlemesi ve bu kurallara uyulmasını sağlaması amacıyla hukuki ve kurumsal değişiklikler yapılmıştır. Değişikliklerin amacı, devletin üretim ve dağıtım gibi iktisadi faaliyetlere doğrudan katılması yerine, işlevini düzenleyici ve denetleyici kurumlarla sürdürmesidir.

Bir çok sektörün, doğal tekel niteliğinde olması veya sosyal yarar sağlaması veya stratejik niteliği nedeniyle düzenlenmesinin önemli bir toplumsal ihtiyaç olduğu görülmektedir. Devlet işletmeciliğinde istenilen verimin ve toplumsal refaha katkının yeterince sağlanmadığı özellikle altyapı sektörleri mümkün olduğunca rekabete açılmış, tamamen rekabete açılmayan sektörlerde ise toplam refahın daha da artırılması amacıyla uygulanan politikalar değiştirilmiştir.

Tablo:4. 5-Bağımsız Düzenleyici Kurumlar

Kurum	Yıl / Kanun No	Alan	Görevi
Sermaye Piyasası Kurulu	1981 / 2499	Sermaye piyasaları	Sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemek.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu	1994 / 3984	Radyo ve televizyon yayınları	Radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesine ilişkin esas ve usulleri belirlemek.
Rekabet Kurumu	1994 / 4054	Mal ve hizmet piyasaları (bütün sektörler)	Mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamak, birleşme ve devralmaları kontrol etmek.
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	1999 / 4389	Bankacılık	Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, mali piyasalarda güven ve istikrarı ve ekonomik kalkınmanın gereklerini de dikkate alarak kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme, tasfiye ve denetlenmelerine ilişkin esasları düzenlemek.
Telekomünikasyon Kurumu	2000 / 4502	Telekomünikasyon	Telekomünikasyon sektöründe adil ve serbest rekabete dayalı dinamik ve güçlü bir piyasa oluşturmak, sektör ile ilgili politikalara katkı sağlamak, tüketici haklarının korunmasını sağlayıcı tedbirleri almak, frekans ve numara gibi kıt kaynakların planlanarak, etkin ve verimli kullanımını sağlamak.
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu	2001 / 4628 2001 / 4646	Elektrik Doğal gaz	Elektriğin ve doğal gazın yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir enerji piyasası oluşturmak ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetim sağlamak.
Şeker Kurumu	2001 / 4634	Şeker ve tatlandırıcılar	Şeker rejimini, şeker üretimindeki usul ve esaslar ile fiyatlandırma, pazarlama şart ve yöntemlerini düzenlemek.
Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu	2002 / 4733	Tütün, tütün mamulleri ve alkollü içkiler	Tütün ve tütün mamullerinin üretimine, iç ve dış alım ve satımına ilişkin usul ve esasları düzenlemek.
Kamu İhale Kurumu	2002 / 4734	Bütün kamu kurumları	Kamu hukukuna tâbi olan veya kamunun denetimi altında bulunan veyahut kamu kaynağı kullanan kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları ihalelerde uygulanacak esas ve usulleri belirlemek, şikayetleri incelemek.

Denetim ve düzenleme faaliyetlerinde bulunmak, tüketicileri tekelleşmeye karşı korumak, rekabetin sınırlandırılmasını ya da rekabete zarar verilmesini engellemek ve piyasada faaliyet gösteren şirketlerce sağlanan hizmetlerde ayrımcılık yapılmamasını güvence altına almak üzere sermaye piyasası, radyo ve televizyon yayıncılığı, bankacılık, enerji, telekomünikasyon gibi sektörlerde bağımsız düzenleyici kurumlar oluşturulmuştur. Bunlardan, özellikle daha önce kamu tekelinde bulunan doğal gaz/elektrik ve telekomünikasyon sektörlerindeki düzenleyici kurumlar,

özelleştirme politikalarının da etkisiyle, bu sektörlerin dikey olarak (işlevsel) bölümlere ayrılmasına bağlı olarak oluşan piyasaları düzenlemek üzere kurulmuştur.

Düzenleyici kurumlar vasıtasıyla sektörün verimliliği, ürün çeşitliliği, hizmet kalitesi, rekabet gücü ve sektörde yeniliklerin artmasının yanısıra, fiyatların düşmesi, teknolojik gelişmenin hızlanması, firmaların toplam kazançlarının sınırlanması ile fiyat oluşumunun, pazara girişin ve ortak tüketimin düzenlenmesi ve yasaklanmış davranışların kontrolü hedeflenmektedir.

4.1.4. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

Türkiye, önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen küreselleşmenin önemini daha da artırdığı doğrudan yabancı yatırımlardan yeterince yararlanamamıştır. Son yıllarda Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ya oranı yüzde 0,5'in altında kalmıştır. Siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, yapısal reformların ağır işleyişi gibi unsurların yanısıra karmaşık bürokratik işlemler de Türkiye'ye gelen yatırımların düşük seviyede kalmasına neden olmuştur.

Makroekonomik istikrarı sağlamak için uygulanan politikaların yanısıra, yatırım ortamının iyileştirilerek yerli ve yabancı yatırımların artırılması amacıyla Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı 2001 yılında Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda, yatırımların gerçekleştirilmesinde karşılaşılan idari engellerin ortadan kaldırılması ve bürokratik işlemlerin azaltılarak, prosedürün hızlandırılması hedeflenmektedir.

Reform programı çerçevesinde; şirket kuruluşu, istihdam, sektörel izinler, yatırım yeri, vergi ve teşvikler, gümrükler ve standartlar, fikri mülkiyet hakları, doğrudan yabancı yatırım mevzuatı, yatırım promosyonu alanlarında kurulan teknik komitelerin çalışmaları halen devam etmektedir.

Bu kapsamda yatırım teşviklerinin alınması sürecinde gerekli olan belge sayısı azaltılmıştır. Ayrıca, yabancı personeli de kapsayacak şekilde işe alımları kolaylaştıracak doğrudan yabancı sermaye ile ilgili yeni bir Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

Türkiye'yi bir yatırım bölgesi haline getirmek amacıyla başlıca uluslararası şirketlerin üst düzey yetkililerinden oluşan Yatırımcı Konseyinin önümüzdeki dönemde toplanması planlanmaktadır.

4.2. Mali Sektör

4.2.1. Bankacılık Sektörü

Mali serbestleşme yönünde atılan adımlar sonucu, 1980 ve 1990'lı yıllarda bankacılık sistemi gerek banka sayısı gerekse de toplam aktif büyüklüğü açısından hızlı bir artış gösterirken öz kaynağın yetersiz kalması, küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı, aktif kalitesindeki zayıflık, yetersiz iç denetim ve risk yönetimi, etkinlik ve saydamlık açısından eksiklikler içeren yetersiz yönetim, bankacılık sistemini iç ve dış şoklara karşı duyarlı ve kırılgan hale getirmiştir. Nitekim, 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat krizlerinin ardından gerçekleşen kur ve faiz riskleri bankacılık sisteminin mali yapısında ciddi bir bozulmaya neden olmuştur. 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla 133,5 ve 155,2 milyar dolar olan bankacılık sistemi aktif büyüklüğü, 2001 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla 110,8 milyar dolara gerilemiştir. Aynı dönemler itibarıyla ticaret bankalarının aktif büyüklüğü sırasıyla, 127,2, 148,3 ve

106,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Krizin etkilerine bağlı olarak söz konusu dönemde banka sayılarında da önemli miktarda düşüş gerçekleşmiştir. 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla 62 ve 61 olan ticaret bankaları sayısı, 2001 yılında 46'ya ve 28 Haziran 2002 itibarıyla 43'e gerilemiştir. Söz konusu dönemlerde kamu bankalarının toplam bankacılık sistemi aktifleri içindeki payında da önemli oranda bir gerileme gözlenmektedir. 1999 ve 2000 yıllarında yaklaşık yüzde 34 oranında olan kamu bankalarının toplam bankacılık sistemi aktifleri içindeki ağırlığı, 2001 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla yüzde 27,2'ye gerilemiştir.

Krizlerin ardından bankacılık sektöründe derinleşen istikrarsızlığın giderilmesi ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılarak güçlendirilmesi amacıyla, BDDK tarafından, Mayıs 2001 tarihinde Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konulmuştur. Program;

- kamu bankalarının, nihai hedef özelleştirme olmak üzere mali ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmaları,
- TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılarak satılması ya da tasfiyesi,
- yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,

ana unsurlarından oluşmaktadır.

Kamu Bankaları

Kamu bankalarının kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmaları yüksek miktarda gecelik fon talebinde bulunmalarına neden olmuştur. Bu durum, özellikle kriz döneminde söz konusu bankaların, piyasadaki likidite seviyesi ve faiz oranlarından kolay etkilenmelerine ve piyasa yapısını bozmalarına yol açmıştır. Tüm bunlara ek olarak, kamu bankalarına yüklenen kamusal görevlerin kurallarının belirlenmesi ve bu bankaların rasyonel biçimde işlemlerinin sağlanması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu problemlerin çözülebilmesi için 2001 yılında atılan başlıca adımları şöyle sıralamak mümkündür;

- kamu bankalarının nihai olarak özelleştirmeye hazırlanması için profesyonel yöneticilerden oluşan ortak yönetim kurulu oluşturulmuş ve özelleştirmenin üç yıl içinde tamamlanması kararlaştırılmış,
- kamu bankalarına verilecek görev karşılıklarının bütçeye konulması prensibi getirilirken, bu bankalar aracılığıyla ödemesi yapılan görevlere ilişkin 100 dolayında bakanlar kurulu kararı yürürlükten kaldırılmış,
- Likidite ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, Merkez Bankası dışındaki kaynaklardan gecelik borçlanmaları sıfırlanmış ve bu bankalar nakit ve menkul kıymet verilerek yeniden sermayelendirilmiş,
- T. Emlak Bankası için tasfiye süreci başlatılırken, bu bankanın varlık ve yükümlülükleri Ziraat Bankasına devredilmiş,
- Ziraat ve Halk Bankaları bünyesinde iç denetim, mali kontrol ve risk yönetimi birimleri kurulmuş,

- Ziraat ve Halk Bankalarının operasyonel yeniden yapılanmalarını içeren detaylı bir stratejik ve organizasyonel uygulama planı yürürlüğe konulmuş, bu çerçevede kamu bankalarının Aralık 2000 itibarıyla 2.494 olan şube ve 61.601 olan personel sayıları Mayıs 2002 itibarıyla, sırasıyla, 1.792 ve 38.303'e indirilmiştir.

Kutu: 4.1- Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması İçin Aktarılan Kaynaklar

1992 yılından itibaren oluşmaya başlayan kamu bankalarının Hazine'den görev zararı alacakları, 2000 yılı sonu itibarıyla 17,3 katrilyon lira düzeyine ulaşmıştır. Bu tutarın 2,1 katrilyon lirası menkul kıymete bağlanmış, kalan 15,2 katrilyon lirası ise menkul kıymete bağlanmamış görev zararı alacağından oluşmaktaydı. Menkul kıymete bağlanmamış görev zararları ile bunlara tahakkuk etmiş faizlerin tamamı, 2001 yılı içinde 23 katrilyon lira tutarında özel tertip devlet tahvili verilerek suretiyle menkul kıymete bağlı hale getirilmiştir.

2001 yılında ayrıca, kamu bankalarına sermayelerini güçlendirebilmeleri için ek destek sağlanmıştır. Bu kapsamda, Mart ayı içinde Ziraat Bankasına 217,6 trilyon lira, Nisan ayı içinde Halk ve Emlak Bankalarına sırasıyla 67,2 ve 40,8 trilyon lira tutarında nakit sermaye ödemesi yapılmıştır. Ayrıca, Mayıs ayında sermayelerine mahsuben Emlak Bankasına 624 trilyon lira, Halk Bankasına ise 900 trilyon lira tutarında kağıt verilmiştir. Temmuz ayında Emlak Bankasının Ziraat Bankasına devrinden doğan 1,7 katrilyon lira tutarındaki maliyet, Ziraat Bankasına 1,7 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil ihraç edilmek suretiyle karşılanmıştır.

Görev zararı alacaklarının menkul kıymete bağlanması ve sermaye desteği sağlanması amacıyla kamu bankalarına aktarılan kaynakların toplamı 28,6 katrilyon lira olarak gerçekleşmiştir¹.

Tablo: Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar

	(Trilyon TL.)		
	Aralık 2000 İtibarıyla Stok (1)	2001 Yılı İçinde Oluşan Artış (net) (2)	Toplam (1)+(2)
Görev Zararları Sonucu Oluşan Borç	17.279	7.759	25.038
-Menkul Kıymete Bağlanmış	2.083	22.955	25.038
-Ziraat Bankası	1.220	12.113	13.333
-Halk Bankası	863	10.797	11.660
-Emlak Bank	0	45	45
-Menkul Kıymete Bağlanmamış	15.196	-15.196	0
Sermaye Desteği (N.Dışı Kağıt Yoluyla)	-	3.224	3.224
-Ziraat Bankası	-	1.700	1.700
-Halk Bankası	-	900	900
-Emlak Bank	-	624	624
Sermaye Desteği (Nakit Yoluyla)	-	326	326
-Ziraat Bankası	-	218	218
-Halk Bankası	-	67	67
-Emlak Bank	-	41	41
Toplam	17.279	11.309	28.588

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, BDDK.

¹: 2000 yıl sonu itibarıyla 15,2 katrilyon lira olan kağıda bağlanmamış görev zararı alacakları Hazine Müsteşarlığınca açıklanan borç stoku verileri arasında yer almaz iken, Uluslararası Para Fonu yayınlarında bu tutar borç stoku içinde gösterilmekteydi. Bu açıdan değerlendirildiğinde kamu bankalarının yeniden yapılandırılması nedeniyle kamu borç stokunda 2001 yılı içinde ortaya çıkan fiili artış 11,3 katrilyon lira seviyesindedir.

TMSF Kapsamındaki Bankalar

TMSF bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik strateji; TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümlenmesi, finansal açıdan yeniden yapılandırma, operasyonel açıdan yeniden yapılandırma ve fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi olmak üzere dört ana unsurdan oluşmuştur.

TMSF kapsamındaki bankaların mali açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde, TMSF'ye ihraç edilen özel tertip tahviller Fon kapsamındaki bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla bu bankalara ihtiyat olarak aktarılmış, bu bankaların kısa vadeli borçları tasfiye edilmiş ve Mayıs 2001 itibariyle 4 milyar dolar civarında olan yabancı para açık pozisyonları yıl sonu itibariyle 400 milyon dolar civarına indirilmiştir. Haziran ayı içerisinde Fon kapsamına alınan bir banka nedeniyle bilanço içi açık pozisyon yükselmiş, ancak vadeli pozisyonlardaki 746 milyon dolarlık artışa bağlı olarak net açık pozisyon 209 milyon dolara gerilemiştir. Ayrıca, TMSF bünyesine alınan bankalarda mevduat faiz oranları ortak olarak piyasa ortalamalarına yaklaştırılmıştır.

TMSF bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında da önemli adımlar atılmıştır. Nitekim, devir tarihi itibariyle 1.815 olan Fon bankalarının şube sayısı Haziran 2002 sonu itibariyle 873'e düşürülmüştür. Ayrıca Fon bankalarının personel sayısı, devir tarihine göre 19.755 kişi azaltılarak Haziran 2002 sonu itibariyle 18.134'e indirilmiştir.

Tablo:4. 6-TMSF Bünyesine Devralınan Bankalar

Devralınan Bankalar	Geçiş Bankaları	Satışı Gerçekleşen Bankalar	Tasfiye Edilen Bankalar	Mevcut Durum (Temmuz 2002 itibarıyla)
Türk Ticaret Bankası	Etibank	Bank Ekspres	Etibank	Türk Ticaret Bankası
Bank Ekspres	Interbank	Sümerbank	İktisat Bankası	Toprak Bank
Interbank	Esbank	Demirbank	Kentbank	Milli Aydın Bankası
Egebank		Sitebank		Bayındırbank
Yurtbank	Sümerbank			Pamukbank
Sümerbank	Egebank			
Esbank	Yurtbank			
Yaşarbank	Yaşarbank			
Etibank	Bank Kapital			
Bank Kapital	Ulusal Bank			
Demirbank				
Ulusal Bank	Bayındırbank			
İktisat Bankası	EGS Bank			
Sitebank				
Milli Aydın Bankası				
Bayındırbank				
Kentbank				
EGS Bank				
Toprakbank				
Pamukbank				

Not: Son beş yıl boyunca TMSF tarafından 20 banka devralınmıştır. Bu bankaların 4 tanesi özel sektör ve yabancı yatırımcılara satılırken, 8 tanesi 3 adet geçiş bankası altında birleştirilmiştir. 2002 yılı Temmuz ayı itibarıyla TMSF bünyesinde tahsilat işlemlerinde kullanılan 1 köprü banka, satış prosedürü süren 3 banka ve hukuki süreç devam eden 1 banka bulunmaktadır.

2001 yılında kabul edilen 4672 sayılı Kanunla 4389 sayılı Bankalar Kanununda değişiklik yapılmıştır. Buna göre, bankacılık sektörüne ilişkin yapılan düzenlemelerle ilgili AB mevzuatına uyum sağlanmıştır. Bu Kanun ayrıca BDDK'ya, TMSF bünyesindeki bankaların sorunlu varlıkları ile ilgili yapılan tahsilata ilişkin geniş yetkiler vermiştir. Bu çerçevede, Haziran 2002 sonu itibariyle izin aşamasında olan satışlar da dahil olmak üzere, Fon bankalarının iştiraklerinin satışından elde edilen gelir 270,3 trilyon liradır.

TMSF kapsamındaki bankalara yönelik olarak 2002 yılına ilişkin temel hedefler; TMSF bünyesinde yer alan bankalardan satış işlemi süren bankaya ait işlemin

tamamlanması, bir diğerinin varlık yönetimi işlevi görecek bir geçiş bankasına dönüştürülmesi; TMSF'nin 2002 Mart ayından itibaren aylık bilanço hazırlaması ve yılda bir dış denetime tabi tutulması ve tahsilatların hızlandırılması şeklinde özetlenebilir.

Kutu: 4.2- TMSF Bankalarının Yeniden Yapılandırılması İçin Aktarılan Kaynaklar

Hazine Müsteşarlığı, TMSF ile yapmış olduğu ikraz anlaşmaları çerçevesinde, Fon bünyesine alınan bankaların sermaye ve bilanço yapılarını güçlendirmek amacıyla, 2000 yılı Aralık ayından itibaren belli dönemlerde özel tertip tahvil ihraç etmiştir. TMSF'ye ihraç edilen özel tertip tahviller Fon kapsamındaki bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla bu bankalara ihtiyat olarak aktarılmıştır.

Döviz cinsinden ve dövize endeksli olarak ihraç edilen senetler 31 Aralık 2001 kurları ile Türk lirasına dönüştürüldüğünde, TMSF'nin ikraz anlaşmaları çerçevesinde Hazineden yapmış olduğu borçlanma tutarı 21,6 katrilyon lira olmaktadır.

Tablo: Hazineden TMSF'ye Aktarılan Kaynak Tutarı

(31.12.2001 İtibarıyla)	TL Cinsinden (Trilyon TL)	Dolar Cinsinden ve Dolara Endeksli (Milyon Dolar)	Euro Cinsinden ve Euro'ya Endeksli (Milyon Euro)	Genel Toplam (Trilyon TL)
TMSF'ye Özel Tertip Tahvil İhracı	8.492	8.297	897	21.581

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı.

Hazine Müsteşarlığı ile yapılan anlaşma gereği TMSF Hazineye, 3 Nisan 2002 tarihinde 378 trilyon lira, 8 Mayıs 2002 tarihinde 357 trilyon lira ve 15 Mayıs 2002 tarihinde 265 trilyon lira olmak üzere, toplam 1 katrilyon lira geri ödemede bulunmuştur.

Fon bankalarına, TMSF'nin kendi kaynaklarından 1 katrilyon lirası sermaye, 1,6 katrilyon lirası mevduat olmak üzere toplam 2,6 katrilyon lira destek sağlanmıştır.

Tablo: TMSF Kaynaklarından Yapılan Sermaye ve Mevduat Desteği

(18 Nisan 2002 İtibarıyla)	Trilyon TL	Milyon Dolar	Genel Toplam (Trilyon TL)
1. Sermaye Karşılığı Nakit Ödeme	1.012	-	1.012
2. Yapılan Mevduat (1)	1.368	193	1.619
Toplam	2.380	193	2.631

Kaynak: BDDK

(1) Özel tertip tahviller karşılığı Merkez Bankasından avans olarak alınan 750 trilyon lira Fon bankalarına mevduat yapılmıştır. Hazinenin kağıt ihraçları kısmında yer alan bu tutar ilave edildiğinde mevduat desteği 2.369 trilyon lira olmaktadır.

Özel Bankalar

Özel bankalara yönelik programın ilk aşamasında bu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi, yabancı para açık pozisyonlarının daraltılması ve devir ve birleşmelerin özendirilmesi konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, 2000 yıl sonunda 8,4 milyar dolar olan özel bankaların bilanço içi döviz pozisyon açıkları, 2001 yıl sonunda 1,5 milyar dolara ve 21 Haziran 2002 itibarıyla 274 milyon dolara gerilemiştir.

2002 yılı için bankacılık sisteminin güçlendirilmesine yönelik temel hedef, bankalara belirli koşullar çerçevesinde sermaye desteği sağlanırken, sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandırmak üzere gönüllü borç yeniden yapılandırması (İstanbul Yaklaşımı) ve varlık yönetimi gibi mekanizmaların hayata geçirilmesidir. Bu amaca yönelik olarak 2002 Ocak ayında yürürlüğe giren 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla, mali sistem kurumlarının alacaklarının yeniden yapılandırılması, varlık yönetim şirketi kurulması, bankaların sermaye ihtiyaçlarının belirlenebilmesi için yapılacak denetimin usulleri, vergi istisna ve teşvikleri, kamu bankalarının operasyonel yeniden yapılanmalarının tamamlanması ve BDDK'nın hesap verebilirliğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre bankaların, özel finans kurumlarının ve diğer mali kurumların alacaklarının, finansal yeniden yapılandırma anlaşması çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına veya yeni ödeme planına bağlanmasına imkan tanınırken, TMSF bankaları Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarına, ek kaynak sağlamamak koşuluyla, katılmaya yetkilendirilmişlerdir.

Bankalar Kanununa eklenen geçici 4. maddeye göre, bankaların kamu desteğiyle yeniden sermayelendirilmeleri üç temel aşamadan oluşmaktadır. Buna göre ilk aşama sermaye artırımını sürecine devlet katkısının tam ve doğru olarak belirlenebilmesi amacıyla, muhasebe standartlarındaki değişiklikler de dikkate alınarak, üç aşamalı denetim safhasıdır. Sermaye ihtiyacının bu şekilde belirlenmesinin ardından, yedek akçelerle karşılanamayacak ölçüde zararın bulunması halinde, sermaye artırımının üstlenilmesi için genel kurulların yapılacağı ikinci aşama gelmektedir. Üçüncü aşamayı ise, gerekli şartları sağlayan ve sermaye yeterlilik oranı yüzde 8'in altında olan bankalara devlet desteğinin sağlanması süreci oluşturmaktadır.

Haziran 2002 itibarıyla yeniden sermayelendirme operasyonunun denetim ve değerlendirme aşaması başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Değerlendirmeler sonucunda, sektörün piyasa riski dahil enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiş sermaye yeterlilik oranının yüzde 14,8 olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmaların devamı olarak, banka karlılıklarının artırılması ve bankalar için sermaye yeterliliğinin devamını sağlamak amacıyla, program çerçevesinde bankaların operasyonel olarak yeniden yapılandırılması izlenecek, birleşmeler teşvik edilecek ve aracılık maliyetleri azaltılmaya çalışılacaktır. Sektörün ortalama sermaye yeterlilik oranı yüzde 14,8 olmakla birlikte yapılan denetimler sonucunda, son dönemde TMSF'ye alınan bankanın hariç tutulması halinde, sistemin ihtiyaç duyduğu sermaye miktarı 224 trilyon lira olarak hesaplanmıştır.

Mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen düzenlemeler çerçevesinde, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından hazırlanan ve 25 banka, 17 banka dışı mali kurum, tasfiye halindeki T. Emlak Bankası ve TMSF tarafından imzalanan Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması, 4 Haziran 2002 tarihinde BDDK tarafından onaylanmıştır. Haziran sonu itibarıyla borçlu firmalar tarafından imzalanacak olan Başvuru ve Taahhüt Mektubu tamamlanarak Çerçeve Anlaşmasını imzalayan alacaklılara gönderilmiştir.

Finansal yeniden yapılandırma sürecinin Haziran ayında uygulamaya girmesinin yanısıra bir varlık yönetim şirketinin kurulması için de çalışmalar sürdürülmektedir. Bu yöndeki çalışmaların 2002 yılı içerisinde sonuçlandırılması hedeflenmektedir.

Mali sektörde dünya standartları ile uyumlu hukuki, idari ve denetim altyapısının oluşturulması ve iyileştirilmesi doğrultusunda Aralık 2000 tarihinde Dünya Bankası ile 777,8 milyon dolarlık Mali Sektör Uyum Kredisi Anlaşması imzalanmıştır (FSAL). Bu kredi ile;

- bankacılık ile ilgili yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,
- BDDK'nın oluşumunun desteklenmesi,
- Basel, Avrupa Birliği ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyum için bankacılığa ilişkin düzenlemelerin iyileştirilmesi,
- problemlili bankalar ile bu bankalara karşı alınacak tedbir kapasitelerinin artırılması,
- sorunlu bankaların mümkün olduğunca sistem içerisinde rehabilite edilmelerine yönelik çözüm stratejilerinin geliştirilmesi,
- batan bankalara karşı izlenecek çözüm stratejilerinin belirlenmesi,
- kamu bankalarının rasyonelleştirilmesi ve nihai olarak özelleştirilmesi gibi konularda mali sektör reform stratejisinin desteklenmesi,

amaçlanmıştır.

Bu kredi kapsamında 393 milyon dolar tutarındaki ilk dilim kullanılmış, 385 milyon dolar tutarındaki ikinci dilim ise Program Amaçlı Mali ve Kamu Sektörü Uyum Kredisine (PFPSAL) dahil edilmiştir.

Temmuz 2001 tarihinde Dünya Bankası ile mali sektör ve kamu sektöründe gerçekleştirilecek orta vadeli reform programlarının desteklenmesi amacıyla toplam 1,1 milyar dolarlık PFPSAL I kredi anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu kredi 2001-2003 döneminde mali sektör ve kamu sektöründe yürütülecek reform çalışmalarının desteklenmesine yönelik kredilerin ilkinin oluşturmaktadır. Bu kredi anlaşması çerçevesinde bir yandan bankacılık sektörü başta olmak üzere mali sektörün idari, hukuki ve denetim kapasitesinin artırılması, TMSF'ye devredilen bankaların çözüme kavuşturulması ve kamu bankalarının mali ve idari yapılanmaları doğrultusunda reformlar uygulamaya konulurken, diğer yandan da kamu yönetiminde kalıcı bir mali disiplinin sağlanması ve daha şeffaf ve etkin yönetim için gerekli koşulların oluşturulması hedeflenmiştir.

Bankacılık sisteminin daha etkin işlemlerini ve aracılık kapasitesinin artırılması suretiyle tüm mali sistemin daha etkin ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlayacak yeniden yapılanma programının ilk safhası büyük ölçüde tamamlanmıştır. Buna göre;

- Bankalar Kanununda ek düzenlemeler gerçekleştirilmiş,
- BDDK ve TMSF'nin etkin çalışmasını sağlayacak ve kurumsal kapasiteyi yükseltecek düzenlemeler tamamlanmış,
- krizlerle sermaye yapıları bozulan bankacılık sisteminde yeniden sermayelendirme operasyonunun ilk aşaması tamamlanmış,
- kamu bankalarının rasyonelleştirilmeleri ve özelleştirilmeleri doğrultusunda önemli mesafe katedilmiştir.

PFPSAL I kredisinin ardından, söz konusu kredinin bir devamı olarak Nisan 2002 tarihinde toplam miktarı 1.350 milyon dolar olan PFPSAL II kredisi için anlaşma imzalanmıştır. Bahse konu kredinin 2002 yılı içerisinde üç dilim halinde kullanılması öngörülmektedir.

Bankacılık Sektöründe Gözetim ve Denetim Çerçevesinin Güçlendirilmesi ve Etkinliğin Artırılması

Bankacılık sektöründe mali ve operasyonel yeniden yapılanmaya paralel olarak sektörün gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek ve sistemi daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak hukuki ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda;

- 2001 yılı Haziran ayında Bankalar Kanununda yapılan bir düzenleme ile AB direktiflerine uygun olarak konsolide özkaynak tanımı getirilmiş,
- faiz, kur ve hisse senedi risklerinden oluşan piyasa risklerinin bankaların solo ve konsolide bazda uymaları gereken standart sermaye oranlarının hesaplanması sürecine dahil edilmesine yönelik prensip ve esasları tanımlayan, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiş,
- Şubat 2001 tarihinde yayımlanan bankaların iç kontrol ve risk izlemelerine ilişkin Yönetmelikle bankalarda etkin bir risk izleme sisteminin esasları tanımlanmış,
- Temmuz 2001 tarihinden itibaren bankalar faaliyetleri hakkında bu Yönetmelik esasları uyarınca hazırladıkları üçer aylık raporları BDDK'ya sunmaya başlamışlar,
- yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının belirlenmesi ve izlenmesine yönelik esasları konu alan Yönetmelik Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe girmiş,
- 2001 yılının Haziran ayında Bankalar Kanununda yapılan bir düzenleme ile kredilerdeki risk yoğunlaşmasını engellemek için doğrudan ve dolaylı kredilendirme ile ilgili olarak risk grubu tanımı getirilmiş,
- 2001 yılı Haziran ayında Bankalar Kanununda yapılan değişikliklerle; 2009 yılına kadar geçiş süreci tanınarak bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi özkaynaklarının en fazla yüzde 15'i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka özkaynaklarının yüzde 60'ı ile sınırlandırılmış,
- 2002 yılının başından itibaren vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiş,
- bankaların kredi karşılıkları için sahip oldukları 4 yıllık geçiş süresi, Ocak 2002 tarihinde Bankalar Kanununda yapılan değişiklik ile kaldırılmış,
- bankalar tarafından uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve Muhasebe Standartları Şubat 2002 tarihinde değiştirilerek bankalar tarafından yapılan repo işlemlerinin de bilançolarda gösterilmesi temin edilmiş,

- Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe giren Muhasebe Standartları Yönetmeliği ile bankalar tarafından hazırlanan mali tabloların AB direktifleri ile uyumlulaştırılması sağlanmıştır.

4.2.2. Sermaye Piyasası

Kamu kesiminin yüksek borçlanma gereği Türk sermaye piyasalarının gelişimini olumsuz etkilemiştir. Nitekim, 2001 sonu itibarıyla kamu menkul kıymetleri, toplam menkul kıymet stoklarının yüzde 92'sini oluşturmuştur. Bu durum, tasarrufların sermaye piyasası kanalıyla özel kesime yönelmesi önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Öte yandan portföylerinin yüzde 90'ının üzerinde bir bölümünü kamu borçlanma araçlarına yatırımları sonucu kurumsal yatırımcılar da özel sektör menkul kıymetlerine talep oluşturma işlevini tam olarak yerine getirememişlerdir.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında 1999 yılının son aylarından itibaren olumluya dönen beklentiler işlem hacminin artmasına neden olmuştur. Aynı süreçte yabancı yatırımcıların artan talepleri de bu gelişmede etkili olmuştur. Bununla birlikte, yaşanan krizler sonucu, 2001 yılında menkul kıymet piyasalarının işlem hacmi önemli oranda gerilemiştir.

Sermaye piyasasında yatırımcının korunması, istikrarlı ve etkin çalışan bir piyasa oluşturulmasını sağlamak üzere, AB direktifleri de dikkate alınarak bir dizi düzenleme yapılmış olup bu düzenlemeler aşağıda yer almaktadır:

- Sermaye Piyasası Kanununda yapılan düzenleme ile sermaye piyasası araçları ve buna bağlı hakların Merkezi Kayıt Kuruluşu vasıtasıyla kayden izlenmesi ilkesi getirilmiş ve söz konusu kuruluş Eylül 2001'de kurulmuştur.
- 2001 yılının Haziran ayında yayımlanan Yatırımcıları Koruma Fonu Yönetmeliği, 97/9/EC sayılı Yatırımcıları Koruma Fonu Avrupa Birliği Konsey Direktifinden farklılıklar içermekle birlikte AB mevzuatına uyum alanında atılmış önemli bir adımdır. Ayrıca Yatırımcıları Koruma Fonu, Sermaye Piyasası Kurulunca faaliyetleri durdurulan bir aracı kurumun nakit ve menkul kıymet yükümlülüklerinin hızlı bir biçimde tamamlanarak diğer alacaklılardan önce müşterilere dağıtılmasını sağlayan tedrici tasfiye işlemlerini de yürütmektedir. Tedrici tasfiye işlemlerine ilişkin Yönetmelik de Haziran 2001'de yürürlüğe girmiştir. Yatırımcının korunmasına ilişkin düzenlemelerin bir parçası olarak, Yatırımcıları Koruma Fonunu kuran ve Aralık 1999'da yapılan değişikliklerden önce hisse senedi piyasasına yatırım yapmış yatırımcıların alacaklarının korunması amacıyla getirilen Özel Fonun işleyiş esaslarına ilişkin Yönetmelik Temmuz 2001'de yayımlanmıştır.
- Meslek ilkelerini belirlemek, haksız rekabetin önlenmesi için tedbir almak ve aracılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak gibi temel görevleri üstlenen Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliğinin Statüsü 2001 yılı Şubat ayında yürürlüğe girmiştir.
- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esaslarına İlişkin Yönetmelik 2001 yılının Şubat ayında yayımlanmış ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.'nin kuruluşuna 2001 yılının Ekim ayında yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla izin verilmiştir. Söz konusu

Yönetmelik çerçevesinde Borsanın kuruluşunu takip eden bir yıl içerisinde Borsanın faaliyete geçmiş olması gerekmektedir.

- 2001 yılının Temmuz ayında İMKB vadeli işlemler piyasası ile ilgili düzenlemeler yürürlüğe girmiş olup, bu piyasada işlem gören döviz dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin yanı sıra 2002 yılı içinde faiz oranına dayalı vadeli işlem sözleşmelerini konu alan işlemlerin de başlatılması planlanmaktadır.
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu 2001 yılı Mart ayında kabul edilmiş, Emeklilik Şirketleri, Bireysel Emeklilik Sistemi, Emeklilik Aracıları ve Emeklilik Yatırım Fonlarına ilişkin Yönetmelikler ise 2002 yılı Şubat ayında yürürlüğe girmiştir.
- Sermaye piyasası kurumlarında çalışanların profesyonellik alanlarının belirlenmesi ve sertifikaya bağlanmasının sağlanması amacıyla Ağustos 2001'de düzenleme yapılmış olup, 2002 ve 2003 yıllarında sınavların yapılması, 2004 yılında bu sınavların uluslararası geçerliliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların başlatılması, 2005 yılında ise bu sınavların uluslararası düzeyde ve bilgisayar ortamında yapılması ve sektörde çalışan elemanların tamamının lisansa sahip olması hedeflenmektedir.
- Sermaye Piyasası Kanununda ara dönem temettü avansı dağıtılabilme imkanı getirilmiştir. Temettü avansının dağıtımına yönelik Tebliğ 2001 yılının Kasım ayında yayımlanmıştır.

Sermaye piyasalarının kamuyu aydınlatma ilkeleri çerçevesinde güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışabilmesini sağlamak üzere yukarıda sıralanan düzenlemelerin yanısıra, yapılmakta olan ve önümüzdeki dönemde yapılması öngörülen düzenlemeler ise aşağıda yer almaktadır:

- 2001 yılının Kasım ayında yayımlanmış olan konsolide mali tablolara ve yüksek enflasyon dönemlerinde mali tabloların düzenlenmesine ilişkin tebliğlerin uygulanması 2003 Ocak ayından itibaren zorunlu hale gelecektir.
- Halka arzlarda kullanılan izahname standartlarının AB mevzuatıyla uyumlu hale getirilmesi için gerekli çalışmalar 2002 yılı sonuna kadar tamamlanacaktır.
- SPK bünyesinde bilgi sistemleri altyapısı oluşturularak, sermaye piyasalarındaki her türlü hareketin anında izlenebilmesi ve denetim sürecine yardımcı olabilecek mekanizmaların kurulması planlanmaktadır. Söz konusu sistemin analiz, tasarım ve kodlama aşamasının 2002 yılında, kodlama, test ve kurulum aşamalarının ise 2003 yılında gerçekleşmesi planlanmaktadır.
- Birikimli oy kullanma hakkına ilişkin esasların belirlenmesi konusundaki düzenlemeler henüz gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte önümüzdeki dönemde birikimli oy kullanma esaslarının belirlenerek azınlık haklarının kullanımının kolaylaştırılması sağlanacaktır.
- AB tarafından 2005 yılı sonuna kadar uygulamaya geçilmesi öngörülen Uluslararası Muhasebe Standartlarına tam uyum henüz sağlanamamıştır. 2002 yılı sonuna kadar Kurulun muhasebe standartlarının, uluslararası standartlarla uyumunun sağlanması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

- Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğin uluslararası bağımsız denetim standartları ve AB düzenlemeleri çerçevesinde 2003 yılında revize edilmesi planlanmaktadır.
- KOBİ'lerin sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği piyasalara ilişkin düzenlemelerin önümüzdeki dönemde yapılması hedeflenmektedir.

4.3. İşgücü Piyasası

İstikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ve üretken yatırımların artırılması suretiyle istihdam artışının sağlanması ve işsizliğin azaltılması temel amaçtır.

İstihdam yapısının tarımdışı sektörler lehine değiştirilmesi, ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücünün yetiştirilmesi, işgücü niteliğinin bilgi çağına gerekleri doğrultusunda yükseltilmesi ve işgücü piyasasında etkinliğin ve işgücü verimliliğinin artırılması önem arz etmektedir.

İmalat sanayiindeki işyerlerinin yaklaşık yüzde 99,5'ini ve katma değer yaklaşık yüzde 35'ini oluşturan KOBİ'lerin toplam istihdam içindeki payı yüzde 65 civarındadır. Bu çerçevede, istihdamın artırılmasında ve işsizliğin azaltılmasında KOBİ'lerin istihdam yaratma potansiyelleri önem taşımaktadır. Bu çerçevede, KOBİ'lere ve bireysel girişimlere yönelik eğitim, proje, finansman, organizasyon, pazarlama ve teknoloji alanında sağlanan desteklerin daha da artırılması hedeflenmektedir.

İşgücü arzı, 2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 1,1 artarak 22,3 milyona ulaşırken, istihdam yüzde 1,1 oranında azalarak 20,4 milyona düşmüştür. İşsizlik oranı 2000 yılındaki yüzde 6,6 düzeyinden 2001 yılında yüzde 8,5'e çıkarken, eksik istihdam aynı dönemde yüzde 7'den yüzde 6'ya gerilemiştir. Böylece, işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl işgücü oranı yüzde 14,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, kentlerde atıl işgücü oranı yüzde 16,3'den yüzde 18'e yükselmiştir. Kırsal kesimde ise bu oran yüzde 10,2 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik daralma istihdamı daha çok tarım dışı sektörlerde etkilemiş ve kentsel alanlarda ağırlığını hissettiren işten çıkarmalar kentsel işsizlik oranının artmasına neden olmuştur.

2001 yılında işgücüne katılma oranı yüzde 48,7'dir. Bu oran, erkeklerde yüzde 71,7, kadınlarda yüzde 25,9 olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 32,6 olarak gerçekleşmiştir. Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir işgücünün varlığı işgücü piyasasının etkinliğinin sınırlanmasına yol açmaktadır. Toplam istihdam içerisinde sanayinin payı yüzde 18,9, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 48,5 düzeyinde kalmıştır.

İstihdamının artırılmasında organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin oluşturulması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, 2001 yılına kadar inşası tamamlanan 65 organize sanayi bölgesinin faal olan bölümlerinde yaklaşık 354 bin kişi, hizmete açılan 349 küçük sanayi sitesindeki 81.453 işyerinde 489 bin kişi istihdam edilmiştir.

617 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle (KHK) Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) olarak yeniden yapılandırılan İş ve İşçi Bulma Kurumunun I. Genel Kurul Toplantısı, 23-24 Mayıs 2001 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Genel Kurulda, istihdamın artırılmasına ve işsizlik sorununun çözümüne ve ulusal istihdam

politikasının oluşturulmasına yönelik kararlar alınmıştır. Söz konusu kararlar bir eylem planına dönüştürülerek, kamu ve sosyal tarafların işbirliği ile etkin olarak uygulanması durumunda, istihdamın artırılmasında ve işsizlikle mücadelede başarılı sonuçlar alınabilecektir.

İşsizlik sigortası sisteminin Eylül 1999'da çıkarılan 4447 sayılı Kanunla oluşturulması işgücü piyasasındaki önemli bir kurumsallaşma eksikliğini gidermiştir. İşsizlik Sigortası Fonuna prim kesintileri Haziran 2000 tarihinde başlamış olup, Fonda Haziran 2002 sonuna kadar yaklaşık 3,5 katrilyon lira birikmiştir. Fondan, işsiz kalanlara ilk ödeme Mart 2002 tarihinde başlamış ve 31 Mart-31 Temmuz 2002 tarihleri arasında 32.902 kişiye 15,6 trilyon lira ödeme yapılmıştır.

Özelleştirilen kuruluşlarda çalışanların kıdem ve ihbar tazminatlarının ödenmesi ve bu kişilerin yeniden işe yerleştirilebilmesi için eğitimlerini amaçlayan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bünyesindeki Özelleştirme Sosyal Destek Projesine (ÖSDP) 250 milyon doları Dünya Bankası kredisi ve 105,3 milyon doları bütçe katkısı olmak üzere toplam 355,3 milyon dolar kaynak ayrılmıştır. Bu meblağın 25,9 milyon doları özelleştirme ve ekonomik kriz nedeniyle işini kaybeden 32 bin kişiye meslek eğitimi vermek ve kendi işini kuracaklara teknik yardım yapmak amacıyla kullanılacak olup, Projenin 2004 yılında tamamlanması öngörülmektedir.

Mesleki eğitimin geliştirilmesine, çalışanların niteliğinin yükseltilmesine, işyerlerinde üretimde verimliliğin ve kalitenin artırılmasına ve meslek sahiplerinin kendi alanlarında çalışmalarına imkan veren 4702 sayılı Kanun 2001 yılında yürürlüğe girmiştir.

Aktif işgücü piyasası politikaları öngören 4747 sayılı Kanun Nisan 2002'de yürürlüğe girmiş olup, işgücüne meslek kazandırılması ile iş ve meslek danışmanlığı programları sürdürülmektedir.

İŞKUR'un kurumsal kapasitesini geliştirmek ve aktif istihdam tedbirleri kapsamındaki yaklaşık 350 projeyi desteklemek amacıyla Türkiye-AB mali işbirliği kapsamında Aktif İşgücü Stratejisi Projesi hazırlıkları tamamlanmıştır.

Meslek Standartları, Sınav ve Belgelendirme Sistemini devlet, işçi ve işveren kesimleriyle işbirliği içinde kurmak, yaygınlaştırmak, geliştirmek ve idame ettirmek amacıyla Ulusal Meslek Standartları Kurumu Kanun Tasarı Taslağı hazırlanmıştır.

Kuruluş KHK'sı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen İŞKUR'un kuruluşuyla ilgili Kanun tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

Özellikle gençlere, kadınlara ve özürülere yönelik istihdamı artırıcı tedbirlerin alınmasının yanısıra, işsizlik riskiyle karşılaşabilecek beceri düzeyi düşük kişilerin işsiz kalmalarını önleyici ve niteliklerini artırıcı politikaların uygulanmasına devam edilecektir.

Geri kalmış bölgelerde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek istihdamın artırılması için projeler geliştirilecektir.

Standart dışı çalışma biçimleri ülke şartları ve uluslararası standartlara uygun yasal düzenlemeye kavuşturularak istihdam artışı sağlanacaktır.

Tablo:4. 7-İşgücü Piyasası Politika Taahhütleri Matrisi

	(Milyon Euro)			
	2002	2003	2004	2005
Özelleştirme Sosyal Destek Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)		121,0		
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi		121,0		

Çalışma Hayatı

Çalışma mevzuatı ve uygulamaları ile kurumsallaşma düzeyi itibarıyla Türkiye, AB ortalamasına oldukça yakındır. Bununla birlikte, ulusal norm ve standartlar bakımından AB ile bazı farklılıklar mevcuttur. Söz konusu farklılıkların giderilmesi kapsamında; mevcut sosyal diyalog mekanizmalarının geliştirilmesi ve işlevselliğinin artırılması, İş Kanunu kapsamı dışında kalan kesimlerin kapsama alınması, standart dışı çalışma biçimleri de dahil olmak üzere, işgücü piyasasında esneklik kaybına yol açmayacak yasal koruma düzenlemelerinin yapılması, garanti fonları ve işyeri işçi temsilciliği müesseselerinin oluşturulması ve cinsiyete dayalı ayrımcı uygulamaların ve çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine ilişkin çalışmaların hızlandırılması hedeflenmektedir.

Ekonomik ve Sosyal Konseyin Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkındaki Kanun ve ilgili Yönetmelik 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanun ile, 1995'ten bu yana mevcut bulunan EKOSOK'un sürekli ve kalıcı bir toplumsal uzlaşma ve işbirliği platformu, bir danışmanlık organı olması sağlanmıştır. Kanun, devlet, işçi, işveren, esnaf ve sanatkar ve çiftçi temsilcilerinin Konseyin daimi üyesi olmasını, Başbakan tarafından daimi üyelere ilaveten belirlenen hükümet ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile kamu görevlilerinin de Konsey toplantılarına katılmalarını öngörmektedir. Başkanı Başbakan olan Konseyin Başkanlık Divanı işçi, işveren ve esnaf-çiftçi kesimlerinden daimi üyelerin birer temsilcisinden oluşmaktadır. Tümüyle kamu bütçesinden finanse edilen EKOSOK'un görevleri arasında Türkiye-AB Karma İstişari Komitesinin Türkiye tarafındaki üyelerini belirlemek ve çalışmalarını izlemek de yer almaktadır. Kanun, Konseyin üç ayda bir olağan, üyelerin 1/3'ünün yazılı talebi üzerine de olağanüstü toplanmasını öngörmektedir. Konsey bünyesinde daimi nitelikte çalışma kurulları ile geçici nitelikte çalışma gruplarının oluşturulması Kanunda öngörölmüş ve daimi çalışma kurulları Ağustos 2001'de çıkarılan Yönetmelikle belirlenmiştir.

İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu, İŞKUR bünyesinde, sosyal tarafların da katılımıyla 2001 yılında oluşturulmuştur. Kurul, Çalışma Esas ve Usullerine Dair Yönetmelik Taslağını hazırlamıştır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisinin oluşturulması için görevlendirilen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, bu kapsamda 2001 yılında bir geçiş mekanizması olarak Danışma-Düzenleme Kurulunu oluşturmuştur.

4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu 2001 yılında yürürlüğe girmiş ve Kanunda öngörölen yönetmeliklerin bir kısmı ile tebliğler 2001 yılı içinde çıkarılmıştır. Bu kapsamda, toplu görüşmeler Ağustos 2002'de başlayacaktır.

TBMM gündeminde bulunan İş Güvencesi Yasa Tasarısı, tarım kesiminin 1475 sayılı İş Kanununun kapsamına alınmasını öngören düzenlemeleri de içermektedir.

Ayrıca, söz konusu Kanun Tasarısında cinsiyete dayalı ayrımcılık uygulamalarında ispat yükünün işverene bırakılmasına ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır.

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun Tasarısı 2002 yılı başında TBMM'ye sevk edilmiştir.

Doğum İzinlerinin Yeniden Düzenlenmesi ve Ebeveyn İzni Müessesesinin Oluşturulmasına İlişkin Kanun Tasarısı Taslağına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda 2000 yılında başlatılan ILO/IPEC Projesi kapsamında dört proje devam etmektedir. Bu projelerin devamına ilişkin talep ILO'ya iletilmiştir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yürütülen, 18 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmalarına ilişkin yasal düzenlemeler kapsamında;

- Çalışmada Asgari Yaş ve 18 Yaşını Doldurmamış Çocuk ve Gençlerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ve
- Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğüne eklenmek üzere, 15-18 yaş grubu çocukların çalışabileceği hafif işler listesi hazırlanmaktadır.

İş sağlığı ve güvenliği mevzuatının yenilenmesi ve AB'ye uyumlu hale gelmesi için 1475 sayılı İş Kanununun iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hükümlerinde değişiklikler yapan Kanun Tasarısı Taslağı üzerindeki çalışmalar Bilim Kurulu tarafından tamamlanmıştır. AB İş Sağlığı ve Güvenliği Çerçeve Tüzüğü esas alınarak Sağlık Bakanlığı ile ortaklaşa hazırlanmış olan Mesleki Sağlık ve Güvenlik Tüzüğü ile ilgili hukuki prosedür yürütülmektedir. Söz konusu Çerçeve Tüzük kapsamında hazırlanan Kişisel Korunma Donanımları Yönetmelik Taslağı üzerindeki çalışmalar da tamamlanmış olup, Yönetmelik yayımlanma aşamasındadır. Gemi Adamları ve Gemi Adamları Sağlık Yönetmelikleri çıkarılmıştır. AB direktifleri doğrultusunda hazırlıkları tamamlanan yönetmelik taslakları Haziran 2002'de yapılan AB-Türkiye Ortaklık Komitesi Sosyal Politika, İstihdam, Kamu Sağlığı ve Bölgesel Gelişme Alt Komitesi üçüncü toplantısında gözden geçirilmiştir.

Türkiye-AB mali işbirliği kapsamında desteklenmek üzere iş sağlığı ve güvenliği alanında kurumsal kapasiteyi geliştirme amaçlı projenin hazırlıkları tamamlanmak üzeredir.

Çalışma ve endüstriyel ilişkiler mevzuatının önemli ölçüde katı özellikler taşıdığı bilinmekle birlikte, 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sırasında, sosyal taraflar arasında uygulamaya önemli ölçüde esneklik getirilebildiği gözlenmiştir. Buna rağmen, 1475 sayılı İş Kanunu, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununda, AB ve ILO başta olmak üzere, uluslararası norm ve standartlara uyum ve esnekleştirme yönünde yeniden düzenleme hazırlıkları devam etmektedir. Bu hazırlıklar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde üçlü yapıda bir bilim heyeti tarafından gerçekleştirilmektedir. İşgücü piyasasında mevcut olan ve yeterli yasal korumaya sahip bulunmayan standart dışı çalışma biçimlerine ilişkin düzenlemelerin hazırlıkları da anılan heyetin görevleri arasındadır.

4.4. İdari Reform

Kamu kesimi ekonomi ve maliye yönetiminde etkililiğin ve verimliliğin artırılması, saydamlığın güçlendirilmesi, yolsuzlukla mücadele edilmesi konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu düzenlemeler hem AB müktesabatına uyum sağlanması hem de bu müktesabatın uygulanmasının gerektirdiği idari kapasitenin

geliştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, kamu ihale sistemi değiştirilmiş, çeşitli sektörlerde bağımsız düzenleyici kurullar oluşturulmuş (bakınız 4.1.3) maliye ve para politikasını uygulayan kuruluşların yapısında ve işleyişinde değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Merkez Bankası Kanununda değişiklik yapılarak, AB müktesabatına uyum sağlanmıştır (bakınız 2.3.). Bu değişiklikler sonucunda, uygulanmakta olan ekonomik programın hedeflediği para ve maliye politikalarının orta ve uzun vadede sürdürülebilirliğinin temini ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi yönünde önemli bir mesafe alınmıştır.

Ekonomi ve maliye yönetiminde gerçekleştirilen ve Katılım Öncesi Ekonomik Programın diğer bölümlerinde değinilmeyen başlıca reform çalışmaları aşağıda yer almaktadır.

Kamu İhale Kanunu

Kamu alımlarında, tedarikçiler arasında ayrımcılık yapılmasını engellemeyi hedefleyen, rekabetçi ve saydam ihale kuralları ile etkinliği artırmayı ve yolsuzlukları önlemeyi amaçlayan ve yeni düzenlemeler öneren 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu 2002 yılında kabul edilmiştir. Bu Kanun ile, kamu kurum ve kuruluşlarının kullanımlarında bulunan her türlü kaynaktan yapacakları ihalelerde tek bir yasal düzenlemeye tâbi olmaları sağlanmıştır. İhale dokümanları ve yönetmeliklerin hazırlanması ve Kamu İhale Kurumunun kurulmasına ilişkin maddeleri Kanunun yayımı tarihinde yürürlüğe giren ve diğer maddeleri 2003 yılı Ocak ayında yürürlüğe girecek olan bu Kanun ile, kamu alımlarına ilişkin ihale mevzuatı AB'nin ilgili mevzuatı, Dünya Ticaret Örgütü kuralları ve Birleşmiş Milletler standartları (UNCITRAL) ile paralel hale getirilmiştir. Diğer taraftan kamu ihaleleri sonucunda düzenlenen sözleşmeler ile ilgili hususlar ise 2002 yılında kabul edilen 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu kapsamında düzenlenmiştir.

İhalenin başlangıcından sözleşmenin imzalanmasına kadar olan süre içinde idarece yapılan işlemlerde mevzuata aykırılık bulunduğu ilişkin şikâyetleri incelemek ve sonuçlandırmak, bütün ihale mevzuatını hazırlamak ve uygulamayı yönlendirmek, kamu ve özel sektöre eğitim vermek, ihalelerle ilgili istatistikler oluşturmak ve yayımlamak ve haklarında yasaklama kararı verilenlerin sicillerini tutmak üzere, Kamu İhale Kurumu 2002 Mart ayı sonu itibarıyla kurulmuştur.

Kamu İhale Kanununun daha etkin uygulanabilmesi amacıyla, uluslararası ihaleye çıkılması için belirlenen eşik bedel, bu eşik bedel kapsamındaki işler için öngörülen ihale süreleri ve Kamu İhale Kurumunun organizasyon yapısına ilişkin değişiklikler Haziran 2002 tarih ve 4761 sayılı Kanun kapsamında düzenlenmiştir.

Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kontrol Kanun Tasarısı

Kamuda kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanımını sağlayacak ortamın yaratılması amacıyla, mali yönetim ve kontrol sistemi yeniden yapılandırılmaktadır. Bu çerçevede, bütçe sisteminin etkinliğinin artırılması ve mali yönetim ve denetim alanında uluslararası standartlara ulaşılması temel hedefler olarak belirlenmiş ve bu yönde çalışmalar başlatılmıştır.

Bu kapsamda, 2002 yılında kamu mali yönetim sistemi ile iç mali kontrol sisteminin daha şeffaf ve etkin ve kamu kaynaklarının kullanımının daha ekonomik olmasını sağlayacak bir Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kontrol Kanunu Tasarısı AB Komisyonu görüş ve önerileri de dikkate alınmak suretiyle hazırlanmaya başlanmıştır. Söz konusu tasarının 2003 yılına kadar kanunlaşması öngörülmektedir. 2003 yılındaki

gelişmeler, AB Komisyonu ile birlikte değerlendirilecek, ortaya çıkması muhtemel sorunların önlenmesi için gerekli idari yapı ve mevzuat değişiklikleri uygulamaya konulacaktır. 2004 yılında ise, uygulama süreci, AB müktesabatının 28 ve 29 numaralı başlıklarında yer alan standartlara ulaşma yönünde AB Komisyonu ile birlikte değerlendirilecektir.

Kamu Mali Yönetim ve Mali Kontrol Kanun Tasarısı ile, bütçe hazırlanma sürecini de etkileyecek düzeyde uluslararası standartlara uygun bir Genel Devlet tanımı getirilmekte olup, mali yönetim ve kontrol sisteminde birlik ve standardizasyon sağlanması öngörülmektedir. Bu anlamda, Merkezi Devlet kapsamı, genel, katma, özel, döner sermaye ve fon bütçelerini kapsayacak şekilde genişletilecektir. Böylece, kamu kaynaklarının yönetimindeki dağınıklık giderilerek, etkili kaynak kullanımı sağlanacaktır.

Aynı bağlamda, harcama sürecinde yetki, görev ve sorumlulukların yeniden belirlenmesi ve iç mali kontrolün etkinliğinin artırılması da hedeflenmektedir. AB normlarına uyum temelinde, işlem akışkanlığını hızlandırma ve mali kontrolün bir yönetim aracı olarak etkinliğini artırma amacıyla, harcama öncesi mali kontrol yetkisinin, harcama sürecini zaafa uğratmayacak ölçüde, harcamacı birimlere devri söz konusu olacaktır. Harcamacı kurumların mali yönetim ve iç mali kontrol fonksiyonları, merkez teşkilatlarında mali hizmet birimlerini geliştirdikleri ölçüde artırılabilecektir. Performans yönetimi ve hesap verme sorumluluğu ön plana çıkarılacaktır.

Ayrıca, dış denetim etkinleştirilecek, TBMM adına dış mali denetim yapan, yürütmeden bağımsız, Anayasal bir kuruluş olan Sayıştayın denetim yetkisi kamu kaynağı kullanan bütün kurum ve kuruluşları kapsayacak şekilde genişletilecektir. Sayıştay uygunluk denetimi yanında, performans denetimi de yapacak, ancak, Sayıştayın harcama öncesi kontrol yetkisi kaldırılacaktır.

Kamu Yatırım Programının Rasyonelleştirilmesi

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ve bu kapsamda 2001 yılı Programında öngörüldüğü üzere, kamu projelerinin yeterli ödenek sağlanarak kısa sürede tamamlanması, projelerin gerçekleşme sürelerinin uzamasından doğan maliyet artışlarının önüne geçilmesi, bu suretle mevcut kısıtlı kaynakların etkin kullanımı ile projelerin bir an önce ekonomiye kazandırılması hedeflerine yönelik olarak kamu yatırım programında rasyonelleştirme süreci başlatılmıştır. Söz konusu rasyonelleştirme süreciyle projelerin ortalama tamamlanma sürelerinde belirli bir azalma sağlanması amaçlanmıştır.

2001 yılında başlatılan rasyonelleştirme çalışmasıyla, 2001 yılı Yatırım Programında yer alan 5.047 projeden 353 ana proje ve 649 alt proje olmak üzere toplam 1.002 proje çıkarılmıştır. 2002 Yılı Yatırım Programındaki proje sayısı 4.414 olmuştur. Yapılan düzenlemelerle ortalama tamamlanma süresinde yüzde 32,1 oranında azalma sağlanarak, bu süre 12,5 yıldan 8,5 yıla düşürülmüştür. Rasyonelleştirme çalışmalarına 2003 yılında da devam edilmesi planlanmaktadır.

Kamu Kuruluşlarında Stratejik Planlamaya Geçiş

Kamu kuruluşlarında kaynak kullanımında etkinliği artırma çalışmaları çerçevesinde, 2001 yılı sonunda DPT tarafından Stratejik Planlama Kılavuzu ön taslağı hazırlanmıştır. Söz konusu Kılavuzun yıl içinde seçilecek pilot kuruluşlarda uygulamasına geçilmesini müteakiben nihai hale getirilmesi ve Konsolide Bütçe

kapsamındaki kuruluşlardan başlamak üzere, tüm kamu kuruluşlarında uygulamaya konulması hedeflenmektedir.

Stratejik planlama, politika oluşturulması ve planlama ve bütçeleme süreci arasındaki ilişkiyi güçlendirmesinin yanısıra, harcamacı kuruluşların kaynak dağıtım ve kullanım sürecine daha aktif katılımını sağlaması nedeniyle yürütülen reform çalışmalarında kritik öneme sahiptir.

Beş Yıllık Kalkınma Planları ve makro düzeyde belirlenecek olan ulusal stratejiler çerçevesinde hazırlanacak olan kuruluş stratejik planları, yıllık programlar, sektörel master planlar, bölgesel planlar ve il gelişim planları ile birlikte, genel olarak planlama ve bütçeleme ile uygulama sürecinin etkinliğini artıracak ve kaynakların rasyonel kullanımına katkıda bulunacaktır.

Bütçe Kapsamının Genişletilmesi ve Mali Saydamlık

Bütçe kapsamının genişletilmesi ve mali saydamlığın artırılması amacıyla, 6 fon hariç olmak üzere 2000 ve 2001 yıllarında toplam 69 adet fon tasfiye edilmek ve bütçe içine alınmak suretiyle kapatılmıştır. Dünya Bankası kredilerinin kullanılmasında ihtiyaç duyulan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu hariç tüm bütçe içi fonlar kaldırılmış, bütçe dışı fonlardan ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu, Tanıtma Fonu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve Özelleştirme Fonu dışındaki diğer fonların faaliyetlerine ise son verilmiştir.

2001 yılı Ekim ayında Bütçe ile birlikte TBMM'ye Hükümetin mali politikalarını ve taahhütlerini kapsayan ve kamu maliyesi hesapları konusunda açıklayıcı bilgi sağlayan Kamu Finansman Raporu sunulmuş olup, bu uygulamanın sürdürülmesi öngörülmektedir.

Döner sermayeli kuruluşların sayıları öngörüldüğü gibi yarı yarıya azaltılarak 3000'lerden 1473'e indirilmiştir.

Kamu sektörü için borçlanma kurallarını ve limitlerini ortaya koyan ve Hazinesinin devirli kredi ile borç garantilerini de bütçe kapsamına alan, Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun 2002 yılında kabul edilmiştir. Ağırlıklı olarak 2003 yılında uygulamaya geçecek olan bu Kanun ile, kamu finansman sistemi ve borç yönetimi yeniden ve uluslararası ölçülerde yapılandırılmaktadır. Söz konusu Kanunla ilgili ayrıntılı bir değerlendirme Bölüm 3.2'de verilmektedir.

2002 yılında çıkarılması öngörülen Kamu Mali Yönetimi ve Mali Kontrol Kanunu ile Genel Devletin bütün birimleri uluslararası standartlarda muhasebe ve mali raporlamaya geçecektir (ESA 95-GFS 2001). Yeni düzenlemeyle, muhasebe sistemi uyarlanmış tahakkuk esasına dayandırılacak ve mali tablolar IMF tarafından hazırlanan GFS ve Avrupa Birliğince kabul edilmiş ESA 95 standartlarına göre hazırlanacaktır. Bu kapsamda, 2002 yılında 3 kuruluşta tahakkuk bazlı muhasebe sistemine yönelik pilot uygulamaya geçilmiştir.

Bu çerçevede, Devlet Muhasebe Yönetmeliği hazırlanmış olup, halen görüş alma aşamasındadır. Bu Yönetmelikte belirlenen standartların, 2003 yılında Konsolide Bütçe kapsamındaki kuruluşlarda, 2004 yılında ise Genel Devlet kapsamındaki diğer kamu kurumlarında uygulamaya konulması programlanmıştır. Bu şekilde, Genel Devlet kesimi için aynı muhasebe sisteminde ve uluslararası standartlarda bilgi üretilbilecektir.

1995 yılında başlatılan ve 1998 yılında GFS bazına oturtulan yeni bütçe kod yapısı tekrar gözden geçirilerek GFS'deki yeni değişikliklere ve AB'de uygulanan ESA 95 standartlarına uygun hale getirilmiştir. Yeni bütçe kod yapısı, kurumsal, fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırma olmak üzere üç ana gruptan oluşmaktadır.

Yeni bütçe kodlama sisteminin getirdiği önemli değişiklikler; program sorumlularının tespitine imkan vermesi, mevcut sistemde olmayan ve üretilen hizmetin niteliğini ortaya koyan fonksiyonel sınıflandırmayı getirmesi, detaylı bir kurumsal kodlamaya yer vermesi, Genel Devlet tanımındaki tüm kuruluşlar için uygulanabilir olması ve uluslararası karşılaştırmalara imkan vermesi şeklinde sıralanmaktadır.

Yeni bütçe kod yapısı, 2002 yılı Ocak ayından itibaren seçilen altı pilot kuruluşta uygulamaya başlanmıştır. 2003 yılında Konsolide Bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında pilot bazda, 2004 yılında ise Genel Devlet tanımındaki bütün kurum ve kuruluşlarda yeni kod yapısının uygulanması hedeflenmektedir.

Şeffaflık ve iyi yönetimi artırmak amacıyla oluşturulan eylem planını ayrıntılarıyla açıklayan Bakanlar Kurulu Kararnamesi Şubat 2002'de çıkarılmıştır. Bu kapsamda, kamuda şeffaflığın artırılmasına yönelik gelecek dönemde atılacak somut adımlar konu ve faaliyet bazında belirlenmiştir. Kamu hizmetlerinde reform stratejisinin önemli bir aşaması olarak, Türkiye'de saydamlığın artırılması ve kamuda etkin yönetimin geliştirilmesi eylem planında belirtilen amaçlara ulaşılmasında etkinliğin ve koordinasyonun sağlanabilmesi için Bakanlardan oluşan bir komite kurulmuş ve bu kapsamda yıl sonuna kadar Bakanlar Kurulunun bir kamu hizmetleri reform stratejisini kabul etmesi öngörülmüştür.

İstatistik Altyapısının Güçlendirilmesi

Türk istatistik sisteminin AB standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi, üretilen göstergelerin kalitesinin artırılması ve DİE çalışanlarının teknik kapasitesinin ve bilgi düzeyinin geliştirilmesi amacıyla Türk İstatistik Sisteminin Güncelleştirilmesi Programı uygulamaya konulmuştur. Program kapsamında;

- yurtiçi ve yurtdışı eğitim faaliyetleri ile DİE çalışanlarının teknik kapasitesinin artırılması ve AB üyesi ülkelerin bilgi birikimlerinin DİE'ye aktarılması,
- AB ülkelerinde uygulanan istatistik metodolojilerinin DİE'ye aktarılması ve uyum stratejilerinin geliştirilmesi,
- AB mevzuatına uygun pilot anket çalışmalarının yürütülmesi,
- DİE'nin bilgi teknolojisi altyapısının güçlendirilmesi,

faaliyetleri yer almaktadır.

Bu kapsamda söz konusu Programın desteklenmesi amacıyla, MEDA-II fonu kaynaklarından DİE'ye 15,3 milyon euro tutarında kaynak aktarılması kararlaştırılmıştır. Türkiye tarafından Programa yapılacak katkı 3,6 milyon euro olup, toplam maliyet yaklaşık 19 milyon euro'dur.

Tablo:4. 8-İstatistik Altyapısı Politika Taahhütleri Matrisi

	(Milyon Euro)			
	2002	2003	2004	2005
Türk İstatistik Sisteminin Güncelleştirilmesi Programı				
A. Uygulama Profili		X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)			3,6	
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi			3,6	

4.5. Tarım ve Kırsal Gelişme

Kaynakların etkin kullanımının teminine yönelik olarak ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslararası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde, artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi esas olacaktır.

Tarım politikalarının esasları; Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının öngördüğü yükümlülükler ile AB'ye tam üyelik sürecine girerken AT Ortak Tarım Politikasında (OTP) ve uluslararası ticaretteki gelişmeler çerçevesinde belirlenmektedir.

Yapısal reformların uygulamaya konulduğu ekonomik program kapsamında, genellikle fiyat ve girdi desteği şeklinde uygulanan tarımsal desteklerin kaldırılarak, Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemine geçilmesi kapsamında Tarım Reformu Programı hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Ekonomik istikrarın sağlanması ile birlikte, OTP'ye uyumu mümkün kılacak diğer tarımsal programlar belirlenerek uygulanacaktır.

OTP'ye uyum sağlanması ve Ulusal Programın tarım alanındaki taahhütlerinin yerine getirilmesi amacıyla, Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum, Oluşturulması Gereken Başlıca Sistemler ve Kırsal Kalkınma, Bitki Sağlığı, Veterinerlik, Kontrol, Balıkçılık, Arazi Kayıt Sistemi ile Hayvan Kimlik Sistemi çalışma grupları oluşturulmuştur.

Bitkisel Üretim

Tarım sektörü üretimi içerisinde yaklaşık yüzde 65'lik paya sahip olan bitkisel üretim potansiyelinden yeterli düzeyde yararlanılamadığı ve verimin düşük kaldığı görülmektedir. Bitki çeşitlerinin tescili, tohumlukların sertifikasyonu, pazarlanması ve piyasa denetimi ile ilgili mevzuat, AB mevzuatına uyumlu hale getirilecek, ayrıca Topluluk müktesebatında ortaya çıkan gelişmeler sürekli izlenerek uyum için gerekli önlemler alınacaktır. Ürün türlerinin korunmasını sağlamak amacıyla, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunması Hakkında Kanun Tasarısı hazırlanmıştır.

Ekonomik program kapsamında, Dünya Bankasından sağlanan 600 milyon dolarlık kredi ile Hazine Müsteşarlığı tarafından 2005 yılına kadar yürütülecek olan Tarım Reformu Uygulama Projesi 2001 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu Proje ile tarımsal desteklerin fiyat ve girdi desteği yerine DGD sistemi ile çiftçilere yönlendirilmesi, çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması, alternatif ürüne geçişin sağlanması, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır.

DGD uygulaması ile, 2001 yılında ülke genelinde tarımsal üretimle iştiğal ettiğini belgelendiren ve uygulama yılı içinde işlediği tarım arazisi toplamı en fazla 20 hektara kadar olan her çiftçi için, hektar başına 100 milyon lira ödeme yapılması öngörülmüştür. 2001 yılı Aralık ayında başlayan ödemeler, Mayıs 2002'de tamamlanmış olup, yaklaşık 1,2 katrilyon lira ödeme yapılmıştır. Söz konusu ödeme tutarı ve arazi sınırlaması ileri dönemlerde ilgili kurumlarla birlikte gözden geçirilerek revize edilecektir.

Proje kapsamında, fındık ve tütün gibi arz fazlası olan ürünlerde, bu ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirecek üreticilere, bir yıllık girdi

ödemeleri ile bakım ve hasat masraflarının karşılanması amacıyla net gelir farkı ödemesinin yapılması amaçlanmaktadır. Fındık üretiminden vazgeçen üreticiler için 146,2 milyon dolar tutarında ve tütün üretiminden vazgeçen üreticiler için de 16,4 milyon dolar tutarında bir kaynağın harcanması öngörülmektedir.

Ayrıca, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin özzerleştirilerek yeniden yapılandırılmasını öngören 4572 sayılı Kanun 2000 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile tarım ürünlerinin pazarlanması ve işlenmesinde devletin rolünün azaltılması hedeflenmiştir. Yeniden yapılandırma çerçevesinde, Birliklerin yüksek ücret ve aşırı istihdam politika uygulamalarına son verilecektir. Ayrıca, destekleme fiyatı uygulaması kaldırıldığından, bu kuruluşlar kendi yetkili organlarıncı hazırlanıp onaylanan iç planları çerçevesinde ve piyasa koşullarında ürün alımı yapmaya başlamışlardır. Diğer yandan bu kuruluşların kullandıkları ve ödeyemedikleri Mayıs 2000 itibarıyla mevcut özel bünye faaliyetleri ile ilgili borçları ve bu borçlara ilişkin fer'i borçların, Yeniden Yapılandırma Kurulunun önerileri doğrultusunda tasfiyesi, Birliklerin kendi kendilerini finanse edebilecekleri bir mali yapıya kavuşturulması ve öncelikle ana faaliyet konularıyla iştigal etmeleri sağlanacaktır.

Tarımsal nitelikli KİT'lerin yeniden yapılandırılması çerçevesinde, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) dışındaki tarımsal KİT'lerin özzerleştirilmesi sağlanacaktır:

– 2002 yılında yürürlüğe giren 4733 sayılı Tütün Kanunu, tütün piyasasının rekabete açılmasına, tütün fiyatının serbest piyasa koşullarında belirlenmesine ve Tekel Genel Müdürlüğünün (TEKEL) yeniden yapılandırılarak özzerleştirilmesine imkan tanımaktadır. 2001 yılı Şubat ayında özzerleştirme kapsam ve programına alınan TEKEL'in 2002 yılı içinde özzerleştirme stratejisinin belirlenmesi ve 2003 yılı içinde özzerleştirilmesinin tamamlanması öngörülmektedir.

– 2001 yılında yürürlüğe giren 4634 sayılı Şeker Kanunu uyarınca, 2002 yılından itibaren şeker pancarı fiyatları şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler ile üreticiler ve/veya temsilcileri arasında varılan mutabakata göre belirlenecektir. Yeni Kanun ile, sektörde üretimin her yıl belirlenecek kotalar dahilinde yönlendirilmesi ve nişasta tabanlı tatlandırıcıların da kota uygulaması içerisinde yer alması sağlanmış ve uygulamaya ilişkin yönetmelikler çıkarılmıştır. 2000 yılında özzerleştirme kapsamına alınan Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin 2002 yılı içinde özzerleştirme stratejisi belirlenecek ve 2003-2004 yılları içinde özzerleştirilmesi tamamlanacaktır.

– Hububat piyasasında 2002 hasat döneminden itibaren destekleme fiyatı açıklanmayacaktır. TMO, AB sistemine uygun bir şekilde hububat piyasalarını düzenlemek üzere yeniden yapılandırılacaktır. Hububat piyasasında borsaların güçlendirilmesi ile TMO'nun alımlarının olağanüstü hal stokları ve ilave miktar alımları ile kısıtlanması, mevcut depo kapasitesinin özel sektöre devredilmesi ve bu depoların özel sektöre kiralama yoluyla üretici ve/veya sanayicilerin kullanımına tahsisi, olağanüstü stoklar ve zaman zaman ihtiyaç duyulacak müdahale alımları için orta vadede TMO'nun çekirdek bir yapıda korunması ve alımlarını sadece borsadan yapması planlanmaktadır.

– Tarımsal Ürün Sigortası ile Üretici Birlikleri Kanun Tasarılarının orta vadede yasalaşması öngörülmektedir.

– Kamu-özel sektör ortak girişimciliğinin bir modeli olarak, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı bazı işletmelerde, yeni bir yapılanmaya gidilerek, tarımsal üretim ve verimliliğinin artırılması ile teknolojik yenilik ve etkin hizmet sağlanması amacıyla, iştirak şeklinde ortaklıkla anonim şirketlerin oluşturulması çalışmaları sürdürülmektedir.

- Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (ÇAYKUR) yeniden yapılandırılarak özelleştirilmesine ilişkin çalışmalara başlanacaktır.
- 2000 yılında çıkarılan 4603 sayılı Kanunla Ziraat Bankası, anonim şirket statüsüne kavuşturulmuştur. Ayrıca, Bankanın destekleme alımları ile ilgili görevlendirilmesine ilişkin tüm mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır. Diğer taraftan, bütçeye ödenek konulmadan Ziraat Bankasınca tarım için düşük faizli kredi kullandırılması uygulamasına son verilmiştir.

Arazi ve Çiftçi Kayıt Sistemleri

Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda öngörülen, işleyen bir arazi kayıt sisteminin oluşturulması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin katılımı ile bir çalışma grubu kurulmuştur. Söz konusu çalışma grubu, Türkiye'deki mevcut durumun tespitini ve AB'ye uyum için yapılması gerekenleri içeren bir rapor hazırlamaktadır.

Yatırım programında yer alan ve pilot çalışmaları tamamlanmak üzere olan Tapu Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) Projesi, e-devlet uygulamasında önemli bir yere sahip olacaktır. Ülke genelinde araziyle ilgili önemli bilgileri kapsayacak olan bu projenin hayata geçirilmesiyle; devlet hazinesine ait tüm gayri menkuller sağlıklı bir şekilde tespit edilecek, devletin araziyle ilgili politika ve kararları etkin bir şekilde uygulanacak, yatırımcı kamu kuruluşlarının aynı işi tekrar yapmaktan kaynaklanan zaman ve mali kaynak israfı azalarak etkinlik artacak, toprağa dayalı vergilerin tespiti ve tahsili kolaylaşacak, belediyelerce yapılmakta olan kent bilgi sistemlerinin kurulması için altyapı oluşturulacaktır. Ayrıca, tapu harçları ve döner sermaye gelirlerinde önemli artışlar olacaktır. Maliyetinin yaklaşık 100 milyon euro civarında olacağı tahmin edilen Projenin, temin edilecek kaynağa bağlı olarak hızlandırılması mümkün olacaktır.

Diğer taraftan, Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında yürütülen Çiftçi Kayıt Sistemi ile 2001 yılında, 12,5 milyon hektar arazi ve 2,2 milyon çiftçi kayıt altına alınmıştır. Söz konusu Proje çerçevesinde, ülke genelinde çiftçilerin kayıt altına alınması için 35,1 milyon dolar tutarında bir kaynak harcanması ve kayıt işlemlerinin tamamlanması öngörülmektedir.

Bitki Sağlığı

Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi bünyesinde oluşturulan Bitki Sağlığı Çalışma Grubu, uyumlaştırılması gereken 116 adet AB direktifi bulunduğunu tespit etmiştir. Zararlı organizmalara ilişkin 16, pestisitlere ilişkin 17, tohum ve fidelere ilişkin 21 ve bitki çeşidi haklarına ilişkin 6 adet AB mevzuatı incelenmiş olup, uyum çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda, Bitki Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projesi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Bitki Pasaportu uygulamasına Arazi Kayıt ve Çiftçi Kayıt Sistemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra geçilecektir. Piyasada bulunan bitki koruma ürünlerinin piyasa kontrollerinin yapılması ve pestisitlerle ilgili ürünlerde ve çevresel örneklerde izleme sisteminin ülkemizde de yerleştirilmesi ile ilgili gerekli kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılacaktır. Türk Mevzuatının AB Bitki Sağlığı Mevzuatı ile Uyumlaştırılması İçin Gerekli Alt Yapının Oluşturulması Projesi hazırlanmış olup, bu proje kapsamında 4 adet Zirai Karantina Laboratuvarının kurulması öngörülmektedir.

Zararlı organizmalarla ilgili Ulusal Programda yer alan patates hastalıkları konusundaki AB direktifleri incelenerek ilgili tebliğler hazırlanmıştır. Diğer taraftan,

AB Yönetmeliğiyle uyumlu bir şekilde yeniden hazırlanan Dış Karantina Yönetmeliği onay aşamasındadır.

Hayvancılık

Hayvancılıkta temel amaç; toplumumuzun hayvansal protein bakımından dengeli ve yeterli beslenebilmesini temin maksadıyla üretim artışı sağlamaktır. Bu amaçla, hayvan ıslahı çalışmalarına devam edilecek, kaliteli kesif yem ve yem bitkileri üretimi artırılacak, hayvan hastalık ve zararlarına karşı etkili bir mücadele verilecek ve yayım hizmetleri geliştirilecektir. Bu çerçevede, çeşitli hayvancılık projeleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından uygulanmaktadır.

Bunun yanı sıra, 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Karar 2004 yılına kadar uygulanacaktır. Söz konusu Kararla yem bitkileri üretiminin artırılması, damızlık sığırcılığın geliştirilmesi ve suni tohumlamanın yaygınlaştırılması amacıyla, 2002 yılında 50,1 milyon euro tutarında ödenek ayrılmış bulunmaktadır.

Ayrıca, hayvancılık alanındaki mevzuatın AB'nin ilgili mevzuatına uyumlaştırılması çalışmaları da sürdürülmektedir. Bu kapsamda, hayvan yetiştiriciliği, hayvan sağlığı, hayvan kimliklerinin tespiti, hayvansal ürün kontrolü, piyasa sistemleri ve kurumsal yapı alanlarında muhtelif çalışma grupları faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu çerçevede, hayvan kimlik sisteminin oluşturulması kapsamında on milyonun üzerindeki sığır cinsi hayvandan yaklaşık 7 milyonu küpelenecek kayıt altına alınmıştır.

Veteriner Çerçeve Kanunu hazırlık çalışmalarına ve veterinerlik alanında uyum sağlanacak AB mevzuatı tercümelerine başlanılmıştır.

Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınmada temel amaç, kentsel alanların dışında yaşayan grupların gelir ve refah düzeylerinin yükseltilmesi, kırsal alanlar ile kentsel alanlar arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ve kente sağlıksız göçün önlenmesidir. Bu kapsamda kırsal altyapı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, örgütlenme, barınma, ulaşım alanlarında gerekli altyapının oluşturularak, tarımın, tarımsal sanayinin, turizmin, yöresel el sanatlarının geliştirilerek kırsal kalkınmanın sağlanması hedeflenmektedir. Bu çerçevedeki faaliyetler yaygın bir örgütlenmeyle kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir.

Kırsal alanda elektrifikasyon, haberleşme ve stabilize yol hizmetleri altyapıları büyük ölçüde tamamlanmıştır; ancak bu altyapıların modernize edilmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kırsal yerleşim yerlerinde sağlıklı içme suyu götürülen yerleşimlerin oranı yüzde 90'a ulaşırken, içme suyu götürülen yerleşim yerlerinin ancak yüzde 52'si şebekeli içme suyuna sahiptir.

Köylerde yeni yerleşim yeri belirleme, imar planı yapımı ve kredili konut yapımı talebi giderek artmakta olduğundan bu hususlara ilişkin yeni strateji ve tedbirlerin belirlenmesi çalışmaları devam etmektedir. Köylerde iç iskanın düzenlenmesi amacıyla, 59 köyde kendi evini yapan 3399 ailenin kredilendirme çalışmaları sürdürülmektedir. Fon uygulamalarıyla 1974-2000 yılları arasında 250 ünite (283.410 hane ve 422 adet kooperatif) ORKÖY tarafından çeşitli projeler ile desteklenmiştir.

Kırsal alanda temel altyapı hizmetleri kapsamında yer alan içme suyu, kanalizasyon ve iskan hizmetleri için 2002–2005 döneminde ihtiyaç duyulan yıllık finansman 200 milyon dolara ulaşmaktadır. Kırsal kalkınmaya yönelik olarak bütçe imkanları yanında dış katkının sağlanması bu amaçlara ulaşmayı hızlandıracaktır.

AB mevzuatına ve kurumsal yapısına uyum çalışmaları, oluşturulması gereken başlıca sistemler ve kırsal kalkınma çalışma grubu faaliyetleri çerçevesinde yürütülmektedir. Bu kapsamda, Topluluk mevzuatı taraması ve tercümesi yapılmış olup, Türk mevzuatı ile karşılaştırma çalışmaları tamamlanmıştır.

Su Ürünleri

AB mevzuatına uyuma yönelik olarak imzalanan bir çerçeve sözleşme kapsamında Türkiye’de balıkçılıkla ilgili yapısal düzenlemelerin esasını teşkil eden 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda değişiklik çalışmaları başlatılmıştır.

AB mevzuatıyla uyumlu Su Ürünlerinin Toplam ve Perakende Piyasa Düzenlemelerine İlişkin Yönetmelik çıkarılmıştır. Ayrıca balıkçılık filolarının kayıtları yenilenmiş, bütün kayıtlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

AB’ye Balıkçılık Sektöründe Mevzuat Uyumundan Sorumlu Türk Yetkililerine Destek Projesi adı altında bir proje teklifi iletilmiştir. 2002 yılı içinde başlatılması öngörülen bu proje ile, AB’nin balıkçılık konusundaki uzmanlarının yardımı ile Türk balıkçılık mevzuatının AB balıkçılık mevzuatı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi planlanmaktadır.

Gıda Maddeleri

Kamu Yatırım Programında yer alan ve halen devam etmekte olan Gıda Denetim Hizmetlerinin İyileştirilmesi Projesi laboratuvar ekipmanlarının satın alınmasına, personel eğitimine ve AB’ye uyum sürecinin hızlandırılmasına katkıda bulunacaktır. Yürütülen Proje kapsamında, son bir yıl içerisinde, gıda kontrol ve denetimi ile ilgili 6 hizmet içi eğitim programı düzenlenmiş olup, 213 personele eğitim verilmiştir. Yine aynı kapsamda, gıda kontrol laboratuvarlarının geliştirilmesi amacıyla yeni ekipman alınmıştır. Adı geçen proje için MEDA-I fonlarından hibe kaynak temin edilmiş olup, bu kaynağın 2002 yılı içinde kullanılması beklenmektedir. Hibe kaynağın kullanımı ile ilgili olarak yapılan çerçeve sözleşme ile gıda kontrol laboratuvarlarının alet-ekipman ve personel altyapısının güçlendirilmesi ve bazı laboratuvarların akreditasyonu amaçlanmaktadır.

Süt sektöründe gıda güvenliği kriterlerinin iyileştirilerek, çiftlikten tüketiciye ulaşan zincirde süttten kaynaklanan sağlık ve kalite risklerinin izlenerek, bu risklerin en alt seviyeye indirilmesi amacıyla Süt Yönetmeliği Taslağı hazırlanmıştır. Bu Yönetmeliğin 2002 yılı içinde yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.

Diğer taraftan, et, süt ve su ürünleri işleme sektörlerinde mevcut durumun ortaya konularak kayıt dışı işlemlerin azaltılması ve böylece gıda güvenliği uygulamalarının izlenebilmesi için yürürlüğe konulan sektörel araştırma projeleri tamamlanma aşamasındadır.

Gıda işletmelerinde uygulanan Kritik Kontrol Noktaları Tehlike Analizi (HACCP) ve İyi Üretim Uygulamaları Sistemleri ile ilgili kontrollerin yürütülmesi uygulama talimatı çalışmaları devam etmektedir.

Gıda Kodeksine uygunluğun sağlanması amacıyla bazı gıda ürünleri hakkında tebliğler yürürlüğe konulmuştur. Bu kapsamda; gıda katkı maddelerinin saflık kriterleri analiz metodları, gıdalarla temas eden ambalaj malzemeleri, gıda maddelerinde belirli bulaşanların seviyelerinin resmi kontrolleri için numune alma ve analiz metodları ve hayvansal ürünlerde veteriner ilaçları kalıntı limitleri ile ilgili mevzuat yayımlanmıştır. Süt, bal, kanatlı hayvan etleri ve su ürünlerinde katkı ve kalıntı analizleri halen yapılmakta olup, diğer bazı ürünlerde de bu analizlerin yapılması konusunda çalışmalar devam etmektedir.

Aflatoksinle ilgili olarak, ihraç edilen fındık, fıstık, incir gibi ürünler için özel şartlar getirilmiştir. Bu kapsamda Tarım ve Köyişleri Bakanlığının İl Müdürlükleri tarafından ihraç edilen söz konusu ürünler için sağlık sertifikası düzenlenmektedir.

Tablo:4. 9-Tarım Politika Taahhütleri Matrisi

(1000 Euro)

Tarım ve Kırsal Gelişme	2002	2003	2004	2005
1. Tarım Reformu Uygulama Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	29.885	18.391	8.046	4.598
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	29.885	18.391	8.046	4.598
2. Bitki Sağlığı – Bitki Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	9.262	9.285	9.169	8.996
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	9.262	9.285	9.169	8.996
3. Hayvan Sağlığı – Hayvan Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	8.352	8.373	8.268	8.112
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	8.352	8.373	8.268	8.112
4. Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki 2000/467 Karar Uyarınca				
A. Uygulama Profili	X	X	X	
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	58.405	58.707	57.849	
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	58.405	58.707	57.849	
5. Gıda Denetim Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	856	1.014	1.073	1.101
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	779	625	546	487
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	1.635	1.639	1.619	1.588
6. Doğrudan Gelir Desteği (*)				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	1.479.603	1.791.664	1.821.168	1.837.959
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	1.479.603	1.791.664	1.821.168	1.837.959
Toplam Net Bütçe Etkisi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	1.586.363	1.887.434	1.905.573	1.860.766
B.1. Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi	779	625	546	487
B.2. Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	1.587.142	1.888.059	1.906.119	1.861.253

(*) Ortalama 17,5 milyon hektar alan üzerinden hesaplanmıştır.

4.6. Diğer Reform Alanları

4.6.1. Eğitim

Eğitim sisteminin temel amacı; düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik değerlere bağlı, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, ulusal kültürü özümsemiş, farklı kültürleri yorumlayabilen ve çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji üretimine yatkın ve beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı bilgi çağı insanının yetiştirilmesidir.

Okul Öncesi Eğitim

AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de okul öncesi eğitim isteğe bağlı olup, toplum bilinci oluşturularak bu eğitim kademesindeki okullaşma oranının AB ülkelerindeki seviyelere ulaştırılması amaçlanmaktadır.

Ailelerin okul öncesi eğitimin faydaları konusunda bilgilendirilmesi amacıyla, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile yapılan ortak protokol kapsamında, okul öncesi eğitim içerikli televizyon programları hazırlanmaktadır.

2005 yılı sonuna kadar okullaşma oranının yüzde 25’e ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla, Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Öğretmen Yetiştirilmesi Projesi kapsamında, 2001-2002 öğretim yılında, yaklaşık 5.600 kadrosuz usta öğretici yetiştirilerek 114 bin ek öğrenciye daha okul öncesi eğitim imkanı sağlanmıştır.

İlköğretim

Beş yıl olan zorunlu temel eğitim süresi 1997 yılında yürürlüğe giren 4306 sayılı Kanun ile sekiz yıla çıkarılmıştır. Temel Eğitim Programı adı altında başlatılan ilköğretim reformu ile, ilköğretimde okullaşma oranının yüzde 100’e ulaştırılması ve ilköğretimde kalitenin yükseltilmesi amaçlanmıştır.

2001-2002 öğretim yılında ilköğretimde yaklaşık 34 bin okulda toplam 10 milyon öğrenci eğitim görmekte olup, bu dönemde yüzde 98,1 okullaşma oranına ulaşılmıştır. Reform çalışmasının amaçları doğrultusunda yılda binden fazla ilköğretim okulu inşa edilmekte ve ortalama 30 bin öğretmen yetiştirilmektedir.

İlköğretim reformunu başlatan 4306 sayılı Kanun gereği toplanan vergiler ve eğitime katkı payları ilköğretim yatırımları için kullanılmakta olup, 1997-2001 yılları arasında, 2002 fiyatları ile yaklaşık 3 katrilyon lira tutarındaki kaynak bu amaçla kullanılmıştır. 2001 yılı içerisinde çıkan 4702 sayılı Kanun ile söz konusu Kanunun geçerlilik süresi 2010 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. İlköğretim reformunun amaçlarına önemli ölçüde ulaşılmış olmakla birlikte, bu eğitim kademesinde finansman ihtiyacı devam etmektedir.

Bunun yanısıra, finansmanı Dünya Bankasından sağlanan ve 1998 yılında başlatılan Temel Eğitim Projesi kapsamında 600 milyon dolar tutarında bir kaynak ilköğretimin kalitesini artırmak üzere kullanılmaktadır. Projenin 300 milyon dolar tutarındaki I. fazının Haziran 2003’e kadar tamamlanması öngörülmektedir. 300 milyon dolar tutarındaki II. fazının ise, Eylül 2002’de başlatılması ve 2005 yılı sonunda tamamlanması hedeflenmektedir.

Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA) kapsamında, finansman anlaşması Şubat 2000 tarihinde imzalanan ve 2001 yılında kamu yatırım programına alınan 100

milyon euro tutarında ve tamamı hibe olan Temel Eğitimin Desteklenmesi Projesi, yoksulluğu azaltma perspektifinde, eğitim seviyesini artırarak en dezavantajlı kırsal alan nüfusunun ve şehirlerde gecekondü semtlerinde yaşayan nüfusun yaşam koşullarını geliştirmesi ve halen temel eğitimin dışında kalan çocuklar, gençler ve yetişkinlerin temel eğitim kapsamına alınmasını desteklemeyi öngörmekte olup, proje ile ilgili faaliyetler Haziran 2002 tarihinde henüz başlatılmamıştır.

1999 yılı Ağustos ve Kasım aylarında ülkemizde gerçekleşen depremler Marmara bölgesi ve özellikle İstanbul ilindeki eğitim tesislerinin güçlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda İstanbul'da yer alan ilköğretim okullarının depreme karşı güçlendirilmesi için yaklaşık 180 trilyon lira finansmana ihtiyaç duyulmaktadır.

AB'nin eğitimle ilgili mevzuatına uyum sağlanması amacıyla çalışmalara Ulusal Programda belirtilen esaslar çerçevesinde devam edilmektedir.

Ortaöğretim

2001-2002 öğretim yılında ilköğretimden mezun olanların yüzde 92'si ortaöğretime devam etmektedir. Uzun vadede temel eğitimin 12 yıla çıkarılması hedefi doğrultusunda gerekli altyapı hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir. Ayrıca, örgün ve yaygın mesleki teknik eğitime ağırlık verilmekte, ortaöğretimde mesleki teknik eğitimin payının artırılması ve okul çeşitliliği yerine program çeşitliliğine ağırlık verilmesi hedeflenmektedir.

Ortaöğretim programları arasında, tamamlama eğitimi ile yatay ve dikey geçiş olanakları artırılmaktadır. Mesleki teknik eğitimde programların, geniş tabanlı ve modüler esasa göre düzenlenmesi ve bütünlük ve devamlılık içinde, lisans eğitimini de kapsayacak şekilde, yatay ve dikey geçişlere olanak tanıyan esnek bir yapıya kavuşturulması öngörülmektedir.

Bu amaca yönelik olarak, temel adımların atıldığı 2001 yılı içerisinde çıkarılan 4702 sayılı Kanun ile meslekî ve teknik orta öğretim kurumlarından mezun olan öğrencilere istedikleri takdirde, bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya buna en yakın programların uygulandığı meslek yüksekokullarına sınavsız olarak devam edebilme imkanı getirilmiştir.

İlköğretim yatırım harcamaları için kullanılan 4306 sayılı Kanun gelirleri ortaöğretim seviyesi için de kullanılmak üzere 2010 yılı sonuna kadar uzatılmıştır.

Mevcut eğitim olanaklarının tamamından yararlanmak amacıyla tam gün-tam yıl uygulamasına devam edilmektedir.

Ortaöğretim çağı nüfusunun tamamının eğitim sisteminin içine alınabilmesi için yaklaşık 1,5 milyon öğrencilik ek kapasite yaratılması gerekmektedir.

Yükseköğretim

Önümüzdeki dönemde yükseköğretimin bürokratik ve merkezîyetçi yapıdan kurtarılması, sistemde rekabeti geliştirici düzenlemelerin yapılması ve üniversitelerin gerekli idari ve mali özerkliğe kavuşturulması hedeflenmektedir.

Yükseköğretim Kurulunun, yükseköğretimin uzun vadeli planlamasını yapan ve yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlayan bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında yeni finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi önemini korumaktadır. Bu kapsamda, etkin bir harç-burs-kredi sistemi kurulması ve böylece ödeme gücüne bağlı olarak öğrencilerden alınan eğitime katkı paylarının yükseköğretimin finansman kaynaklarından birisi haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Genel ve katma bütçe dışı mali kaynakları yeterli olan üniversitelerin idari ve mali özerkliği sağlanarak bütçe üzerindeki yükleri hafifletilecektir.

Üniversite sayısı 2001 yılı itibarıyla, 24'ü vakıf üniversitesi olmak üzere 77'ye, yüksekokul sayısı 231'e, meslek yüksekokulu sayısı 413'e ve enstitü sayısı 284'e ulaşmıştır. Öğretim elemanı sayısı, 2000-2001'de 66.750'ye yükselmiştir. Öğretim elemanlarının sayı ve nitelik yönünden geliştirilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Bütçeden üniversitelere yapılan tahsisin, üniversite ve öğrenci sayısındaki artışla orantılı olarak yapılamaması, yeni kaynak yaratılması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Bu amaçla üniversiteleri mali özerkliğe kavuşturmak ve mali kaynak oluşturmaya teşvik etmek amacıyla işletme hesabı adı altında yeni bir mali yönetim modelinin oluşturulmasını amaçlayan 2847 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

AB eğitim programlarına katılım konusunda (Erasmus) yükseköğretim kurumlarımız gerekli hazırlıkları yapmış olup, AB'den mali destek alınabilmesi için kontratın imzalanması beklenilmektedir.

Yükseköğretim kurumlarımızda, Avrupa Kredi Transfer Sistemine (AKTS) uyum çalışmaları başlatılmış ve AKTS Kurum Koordinatörleri belirlenmiştir.

Diploma Eki çalışmalarında son aşamaya gelinmiştir. Önümüzdeki akademik dönemden itibaren üniversite mezunlarına Avrupa standartlarında Diploma Eki verilecektir.

4702 sayılı Kanunun getirdiği yeniliğe göre mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından mezun olan öğrenciler branşları ile ilgili önlisans yükseköğretim programlarına sınavsız olarak yerleştirilebilecek ve mezun olan öğrencilerin yüzde onundan az olmamak üzere ayrılacak kontenjanlara göre alanlarındaki lisans programlarına dikey geçiş yapabileceklerdir. Bu Kanunla birlikte, kısa sürede nitelikli işgücüne sahip ara eleman yetiştirilmesi ve mesleki eğitimin yükseköğretim sistemindeki payının artırılması hedeflenmektedir.

Söz konusu Kanun uyarınca meslek yüksek okullarına sınavsız geçiş 2002-2003 eğitim-öğretim yılından itibaren başlayacak olup bu alanda ek kapasite yaratılmıştır. Sınavsız geçiş projesiyle beraber artan meslek yüksek okullarının öğretim elemanı ihtiyacının karşılanması amacıyla 2002 Yılı Yatırım Programında Meslek Yüksek Okulları İnsangücü Alyapısını Geliştirme Projesine yerverilmiştir.

Ulusal Programda yer alan eğitim ile ilgili AB mevzuatının çeviri işlemleri tamamlanmıştır. Halen, yükseköğretim kurumlarında uygulanan eğitim programlarının AB mevzuatına uygun hale getirilmesi çalışmaları oluşturulan komisyonlarda devam etmektedir.

Ulusal Ajans

AB eğitim ve gençlik programlarını yürütmek üzere Ocak 2002 tarihinde DPT bünyesinde Ulusal Ajans kurulmuştur. Yeterli sayıda personel görevlendirilerek gerekli altyapı hazırlanmış ve birim faaliyete geçirilmiştir.

Haziran 2002 tarihinde Ulusal Ajans temsilcileri AB Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğü yetkilileri ile ilk resmi temaslarını gerçekleştirmiş ve hazırlık tedbirlerini içeren iş programlarının üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. İlk belirlemelere göre 2002 ve 2003 yıllarında uygulanacak hazırlık tedbirleri süresince yaklaşık 5 milyon euro tutarında bir mali kaynağın kullanılması öngörülmektedir. Bu tutarın yüzde 80'i AB fonlarından karşılanacaktır. Hazırlık tedbirleri uygulanırken 2 milyon euro değerinde pilot projeler ve faaliyetler gerçekleştirilecektir. Bu miktarın tamamı AB tarafından karşılanacaktır. Ülkemizin AB eğitim ve gençlik programlarına tam katılımından sonra 2004 ve 2005 yıllarında kullanılacak bütçe büyüklüğünün Haziran 2003'te tespit edilmesi beklenmektedir.

Tablo:4. 10-Eğitim Politika Taahhütleri Matrisi

(Milyon Euro)

Politika Tanımı	2002	2003	2004	2005
Temel Eğitim				
Temel Eğitim Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	26,7	31,0	17,6	17,6
B. 1.Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B. 2.Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	26,7	31,0	17,6	17,6
Temel Eğitimin Desteklenmesi Projesi				
A. Uygulama Profili	X	X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)	0,1	0,1	0,1	0,1
B. 1.Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B. 2.Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	0,1	0,1	0,1	0,1
Yükseköğretim				
MYO İnsangücü Altyapısını Geliştirme Projesi				
A. Uygulama Profili		X	X	X
B. Net Bütçe Etkisi (varsa)		1,1	3,4	5,7
B. 1.Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B. 2.Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi		1,1	3,4	5,7

4.6.2. Bölgesel Gelişme

Bölgesel gelişme politikalarında AB'ye uyum sağlanması kapsamında; AB'ye üye ülkelerde kullanılmakta olan NUTS sınıflandırmasına karşılık gelecek olan İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasının hazırlanması, etkin bir bölgesel gelişim stratejisinin belirlenmesi, Bölgesel Kalkınma Birimlerinin kurulması ve kamu yatırım projelerinin seçiminde bölgesel kriterlerin gözönüne alınması hedeflenmektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak ve ekonomik ve sosyal dayanışmayı güçlendirmek için mevcut ulusal politikanın bir bütünlük içerisinde geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

DPT ve DİE tarafından hazırlıkları sürdürülen İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması çalışması tamamlanmış ve AB'nin onayı alınmıştır. Söz konusu sınıflandırmanın yasal hüviyet kazanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Bölgesel Gelişme ve İl Gelişme Planları hazırlıklarına yoğun olarak devam edilmektedir.

Doğu Anadolu Projesi (DAP) ve Doğu Karadeniz (DOKAP) Bölgesel Gelişme Planı tamamlanmış olup, Güneydoğu Anadolu Kalkınma Planı (güncelleme), Ege Bölgesi Bölgesel Gelişme Planı ve Batı Akdeniz Bölgesel Gelişme Planı çalışmaları ise devam etmektedir.

Bu planlara ilave olarak, Yeşilirmak ve Orta Karadeniz Bölgesel Gelişme Planlarının hazırlıklarına başlanmıştır. Yılın ikinci yarısında ise, Orta Anadolu ve Doğu Akdeniz Bölgesel Planları yapımı için hazırlıklara başlanacaktır. 2005 yılı sonu itibarıyla tüm bölgelerin bölge planlarının tamamlanması hedeflenmektedir.

Bölgesel politikaların oluşumunda merkezi ve yerel kapasitenin inşa edilmesi, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması, bölgesel farklılıkların azaltılması, bölgesel istihdam ve üretimin artırılması amaçlarına yönelik olarak AB tarafından 45 milyon euro tutarında bir kaynakla desteklenen Van, Hakkari, Bitlis ve Muş illerini kapsayan Doğu Anadolu Kalkınma Programı I'nın çalışmaları başlatılmıştır. Projenin uygulama dokümanı AB Komisyonu yetkilileri ile işbirliği içinde hazırlanmaktadır.

AB kaynaklarından sağlanacak destekler kapsamında Doğu Anadolu Kalkınma Programı II ve diğer istatistiki bölgelerle ilgili ön çalışmalar sürdürülmektedir.

İdari İşbirliği Fonundan finanse edilen Devlet Planlama Teşkilatının Bölgesel Gelişme Kapasitesini Artırma Projesi başlatılmıştır.

4.6.3. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma

Sosyal sigorta risklerini asgari düzeyde karşılayan kamu sigorta programlarının bütün nüfusu kapsayacak şekilde genişletilmesi temel amaçtır. Bu çerçevede;

- sosyal sigorta sistemi kapsamındaki aktif sigortalı nüfusun artırılması,
- sosyal sigorta kuruluşlarının idari ve mali etkinliğinin artırılması, norm ve standart birliğinin sağlanması için temel esasların belirlenmesi, gelir artırıcı ve gider azaltıcı düzenlemelerin yapılması,
- sosyal sigorta kuruluşlarının teknolojik altyapısının ve insangücü imkanlarının iyileştirilmesi,
- uzun vadeli sigorta programları ile kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması,
- sosyal sigorta kuruluşlarının sağlık harcamalarının disiplin atına alınması,

hedeflenmektedir.

2000 yılında sosyal sigorta programlarınca kapsanan nüfusun oranı yüzde 87, sağlık hizmetleri bakımından sosyal sigorta kapsamındaki nüfusun oranı yüzde 83'tür. Toplam sivil istihdamın yüzde 57,7'si aktif sigortalı olarak sosyal sigorta programları kapsamında bulunmaktadır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının aktüeryal dengelerinin bozulması, mevcut sosyal sigorta sistemini sürdürülemez duruma getirmiştir. Sosyal sigorta kuruluşlarına 2001 yılında bütçeden yapılan transferler 5.800 trilyon liraya ulaşmış ve yapılan transferlerin GSYİH'ya oranı yüzde 3,1 olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasını, uzun dönemli aktüeryal dengelerin kurulmasını, idari ve mali etkinliğin artırılmasını

amaçlayan sosyal güvenlik reformu iki aşamalı bir süreç olarak tasarlanmış ve 1999 yılında uygulanmasına başlanmıştır.

Sosyal güvenlik reformunun ilk aşamasını oluşturan ve sistemde yapılması acil olan temel düzenlemeler ile sistemin temel parametrelerinde, çeşitli kanunlarda ve 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede önemli değişiklikler yapan ve işsizlik sigortasını ihdas eden 4447 sayılı Kanun Eylül 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunla kayıtdışı istihdamın önlenmesine yönelik tedbirler getirilmiş, prime esas kazancın tavanı ve emekli aylıklarının hesaplanmasında ödenen primlerin etkisi artırılmıştır. Ayrıca, Kanunla kademeli olarak emeklilik yaşı yükseltilmiştir. Kanunun emeklilik yaşı ile geçiş süreci düzenlemesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesiyle doğan yasal boşluk, Mayıs 2002'de çıkarılan 4759 sayılı Kanunla giderilmiştir.

Söz konusu Kanunla oluşturulan işsizlik sigortasının prim kesintileri Haziran 2000 tarihinde başlamıştır. Bu tarihten itibaren 600 gün işsizlik sigortası primi ödeyen ve 31 Ocak 2002 tarihinden itibaren kendi istek ve kusuru olmaksızın işsiz kalan sigortalılara, 30 gün içinde müracaat etmeleri halinde, işsizlik sigortasından; işsizlik ödeneği, sağlık sigortası, işe yerleştirme ve danışmanlık ile mesleki eğitim yardımları yapılmaktadır. İşsizlik Sigortası Fonunda Haziran 2002 sonuna kadar yaklaşık 3,5 katrilyon lira birikmiştir. Fondan, işsiz kalanlara ilk ödeme Mart 2002 tarihinde başlamış ve 31 Mart-30 Haziran 2002 tarihleri arasında 26.472 kişiye 10,7 trilyon lira ödeme yapılmıştır.

Sosyal güvenlik reformunun ikinci aşamasında, sosyal güvenlik kuruluşlarının etkinlik ve verimliliklerini artırmaya yönelik ortak veri tabanının oluşturulması, muhasebe sistemlerinin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi, kaynak israfının önlenmesi, sağlık politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında ulusal düzeyde etkinliğin sağlanması için kuruluşların bilgisayar otomasyonlarının geliştirilmesi ve kuruluşların yükümlülüklerini kendi kaynakları ile yerine getirebilmeleri için sigortacılık normlarına da uygun şekilde yeniden yapılandırılmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca, bireysel emeklilik sisteminin uygulanmasına ve sağlık hizmetlerinde kaynakların verimli kullanımına yönelik yeniden yapılandırma hedeflenmektedir.

Bu çerçevede, sosyal güvenlik mevzuatında ve özellikle sosyal güvenlik kurumlarının teşkilat yapılarında önemli değişiklikler yapan Kanun Hükmünde Kararnameler Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi söz konusu Kararnameleri iptal etmiştir. İptal edilen Kararnameler yeniden kanun tasarıları olarak düzenlenerek TBMM'ye sunulmuştur.

2001 yılında 4632 ve 4697 sayılı Kanunlarla Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi oluşturulmuştur.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının, idari ve mali yapılarının yeniden düzenlenmesi, aralarında norm ve standart birliği sağlanması amacıyla gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılması planlanmaktadır.

Türkiye'de uygulanmakta olan yapısal reform programının özellikle yoksul nüfus üzerindeki etkilerini sosyal yardım sistemini güçlendirerek azaltmak ve orta vadede sosyal riski önlemek amacıyla hazırlanan 635,5 milyon dolar bütçeli Sosyal Riskin Azaltılması Projesi, 2001 yılında Dünya Bankası ile imzalanan 500 milyon dolarlık kredi anlaşması ile başlatılmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından yürütülmekte olan Proje ile, sosyal hizmet ve yardımlar alanında kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, veri tabanları ve nakit sosyal yardım sistemlerinin oluşturulması, yerel düzeyde istihdam ve gelir artırıcı projelerin desteklenmesi, eğitim

ve sağlık hizmetlerinden yoksulluk nedeniyle yeterince yararlanamayan çocukların ailelerine aynı-nakdi yardım verilmesi amaçlanmakta ve bu doğrultuda uygulamalar yapılmaktadır.

Tablo:4. 11–Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma Politika Taahhütleri Matrisi

	(Milyon Euro)			
	2002	2003	2004	2005
A.Uygulama Profili	X	X	X	X
B.Net Bütçe Etkisi (varsa)	155,7			
B.1.Bütçe Gelirlerine Doğrudan Etkisi				
B.2.Bütçe Giderlerine Doğrudan Etkisi	155,7			

4.6.4. Sağlık

Toplumsal gelişmenin temel bir unsuru olarak bireylerin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik halinde olmasının sağlanması, yaşam kalitesinin ve süresinin yükseltilerek sağlıklı bir topluma ulaşılması amaçlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa İçin Sağlık 21 Politikası doğrultusunda, Türkiye Sağlık 21 Programı geliştirilmiştir. Bu programın amacı; Türkiye'de sağlık düzeyi göstergelerini iyileştirerek beklenen yaşam süresini uzatmak, yaşam kalitesini iyileştirmek, bölgeler ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki sağlık düzeyi farklılıklarını azaltmaktır. Bu kapsamda;

- bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıkların,
- kaza, şiddet ve afetlerin yol açtığı olumsuzlukların,
- risk faktörlerinin,

azaltılması hedeflenmiştir.

Ayrıca;

- bebek ve çocuk sağlığının,
- üreme ve cinsel sağlığın,
- ergen, yaşlı ve özürlü sağlığının,
- ruh sağlığının,
- çevre sağlığının,
- ulusal sağlık sisteminin,

geliştirilmesi konuları da temel hedefler arasında yer almıştır.

Yukarıda belirtilen hedef ve ilkeler doğrultusunda, ülkemiz sağlık sisteminde yapısal reform hazırlık çalışmaları başlatılmıştır. Sağlık Reformu için gerekli iç ve dış finansman arayışları sürdürülmektedir. AB ile uyumu dikkate alan ve Dünya Bankası ile birlikte sürdürülen çalışmalar çerçevesinde oluşturulan Sağlık Reformu projesinde, sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğin artırılması, finansal korumanın geliştirilmesi, sağlık hizmeti sunumu ile sağlık finansman sisteminin ayrılması, hastane özerkliğinin gerçekleştirilmesi, yasal düzenlemeler yapılarak Sağlık Bakanlığının teşkilat yapısında desantralizasyonun sağlanması, temel sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, hasta sevk sisteminin kurulması, sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesi ve sağlık

sektöründe yer alan kurumların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi hususları yer almıştır.

Hazırlanan uygulama takvimi çerçevesinde, Dünya Bankasıyla Reform Projesinin finansmanı konusundaki görüşmelerin Ekim 2002 tarihinde yapılması öngörülmektedir. Projenin kesin iç ve dış finansman ihtiyacı proje hazırlık çalışmalarından sonra elde edilebilecektir. Sağlık Reformu Projesinin 2003 yılında başlatılması öngörülmektedir.

Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri ile Refik Saydam Ulusal Hıfzıssıhha Kurumu Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı Taslakları 2002 yılında hazırlanmıştır. Ayrıca, ilaç ve eczacılık alanındaki darboğazları gidermeye yönelik tedbirleri içeren mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Diğer taraftan, Ulusal Programda öngörülen ve alt komitelerde tartışılan mevzuat uyum çalışmaları da sürdürülmektedir.

Bu kapsamda, Ulusal Toksikite, Ekotoksikite ve Çevre Bilimsel Komitesinin kurulması, İyi Laboratuvar Uygulamaları Prensipleri ve Test Laboratuvarlarının Belgelendirilmesine Dair Yönetmelik ve İyi Laboratuvar Uygulamalarının Denetlenmesi ve Çalışmalarının Kontrolüne Dair Yönetmelik, Halk Sağlığı Alanında Kullanılan Pestisit ve Benzeri Maddelerin Ruhsatlandırılması ve Piyasaya Sunulması Hakkında Yönetmelik, Gıda Maddeleri ve Gıda Analiz Yöntemleri ile ilgili yayımlanan Tebliğler, Gıda Maddelerinin ve Umumi Sağlığı ilgilendiren Eşya ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzük, Kozmetik Yönetmeliği, Tıbbi Cihazlar Yönetmeliği, Vücuda Yerleştirilebilir Aktif Tıbbi Cihazlar Yönetmeliği, İnvitro Tıbbi Tanı Cihazlarıyla ilgili Yönetmelik, Oyuncak Yönetmeliği, Kan ve Kan Ürünleri ile İlgili Yönetmelik, Aşı Allerjen ve Toksin veya Serum İçeren İmmünolojik Tıbbi Ürünlerle İlgili Düzenlemeler ve İlaç Araştırmaları Yönetmeliğinin uygulamaya geçmesi ile tüketici güvenliği ve sağlığı AB standartlarında güvence altına alınacaktır. Bu kapsamda, laboratuvar altyapıları güçlendirilecek, laboratuvarların akreditasyonları sağlanacak, onaylanmış ve uygunluk değerlendirme kuruluşları atanarak piyasa gözetim ve denetimi ile kurumsal yapılanma sağlanacaktır.

Sağlık meslekleriyle ilgili düzenlemelerde, çıkarılması öngörülen Sağlık Meslekleri ve Birlikleri Yasası ile özellikle hekimlik, diş hekimliği, eczacılık, hemşirelik ve ebelik mesleklerinde eğitim standartları, meslek tanımları, serbest çalışma koşulları düzenlenerek sağlık hizmet sunumunun kalitesi artırılabilecektir.

616 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle Sosyal Sigorta Kurumu Başkanlığı altında Sigorta İşleri Genel Müdürlüğü ile Sağlık İşleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Üç sosyal güvenlik kurumu (SSK, Bağ-Kur, T.C. Emekli Sandığı) arasında Ortak Tedavi Ana Protokolü imzalanmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan 23 ilde uygulanmakta olan İkinci Sağlık Projesi kapsamında ise; temel sağlık eğitimleri, temel sağlık müdahaleleri, sağlık hizmetleri ve hastane yönetimi, bilgisayarlı yönetim ve destek sistemi, ulusal hastalık yükü ve maliyet-etkililik çalışması, ulusal sağlık hesapları çalışması ve uluslararası hastalık sınıflaması çalışmalarına devam edilmektedir.

Bireylerin dengeli ve yeterli beslenmeleri, genç kuşakların sağlıklı yetişmeleri, yeterli ve güvenli gıda üretimi ve ticaretinin yapılabilmesi amacıyla, DPT koordinatörlüğünde Ulusal Gıda Beslenme Stratejisi Raporu ile Ulusal Gıda ve Beslenme Eylem Planı Taslağı hazırlanmış olup, sorumlu kuruluşlar tarafından projelendirme çalışmaları başlatılmıştır. Nihai eylem planınının 2002 sonuna kadar tamamlanarak 2003 yılından itibaren uygulamaya konulması beklenmektedir.

4.6.5. Ulaştırma ve Telekomünikasyon

Ulaştırma sektöründe, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yollarının (TCDD) yeniden yapılandırılması reform alanlarından biridir.

Yeniden yapılanma programının temel amaçları;

- müşteri ihtiyaçları öncelikli bir iş stratejisi oluşturularak demiryollarının ulaştırma sektörü içindeki payının artırılması, sürdürülebilir ve verimli bir ulaştırma altyapısının oluşturulması,
- kamu hizmeti niteliğindeki taşımaların devamlılığının sağlanması,
- özerk bir kurum yapısına geçilmesi,
- mevcut durumda 4,3 olan sübvansiyonlar hariç demiryolunda konsolide işletme oranının (işletme giderleri/işletme gelirleri) 2'nin altına düşürülmesi,
- zarar eden kamusal nitelikli taşımalardan zararın devlet tarafından karşılanmadığı hatlarda vazgeçilmesi,
- yeni pazarlar ve ürünler geliştirilmesi,
- özel sektör kaynaklarından azami oranda yararlanılması,
- kurumun bilgi iletişim altyapısının güçlendirilmesidir.

TCDD tarafından 2002 yılı başında hazırlanan yeni Demiryolu Kanunu Tasarısı Taslağı Ulaştırma Bakanlığına iletilmiştir. Taslakta demiryolu sektörünün işleyişi için bir çerçeve oluşturulması ve demiryolu faaliyetlerinin bütünüyle ticari hale getirilmesi öngörülmektedir.

Yeniden yapılanma programı uzun vadeli bir proje olup 2002-2005 döneminde yıllık yaklaşık 140 milyon dolarlık bir yatırım seviyesini gerektirmektedir. Bu sektördeki istihdam fazlasının ortadan kaldırılması için ise toplam 75 milyon dolarlık bir kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır.

Telekomünikasyon

Telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesi ve serbestleştirilmesi bakımından Ocak 2000'de çıkarılan 4502 sayılı Kanun ve Mayıs 2001'de kabul edilen 4673 sayılı Kanun ile önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Türk Telekomun, özelleştirme çabalarıyla uyumlu bir şekilde şirketleşmesinin sağlanabilmesi, Kurumun etkinlik ve karlılığının artırılarak uluslararası rekabete hazırlanması amacıyla uluslararası deneyime sahip firmalardan oluşan bir konsorsiyumdan danışmanlık hizmeti alınarak yürütülen şirketleşme planıyla 2002-2005 dönemi için bu strateji belirlenecektir.

4673 sayılı Kanun ile getirilen düzenleme çerçevesinde Aralık 2001 tarihinde Türk Telekomun özelleştirilmesine ilişkin oluşturulan ihale komisyonu çalışmalarına başlamıştır. Türk Telekomun özelleştirme stratejisi, pazar koşulları ve yapılandırma çalışmaları çerçevesinde yeniden tespit edilecektir. Özelleştirme, piyasa koşullarının elverdiği ölçüde mümkün olan en kısa sürede tamamlanacaktır.

Türk Telekomun tarifelerinin tavan fiyat yöntemi esasına göre Telekomünikasyon Kurumu tarafından onaylanmasını öngören Tavan Fiyat Tebliği 2002 yılı Ocak ayında yürürlüğe girmiştir.

4673 sayılı Kanun ile bütün görev ve imtiyaz sözleşmelerini yapma, telekomünikasyon ruhsatlarını ve genel izinleri verme yetkisinin Telekomünikasyon Kurumuna verilmesinden sonra Kurum, Türk Telekom ve mobil operatörlerle görev ve imtiyaz sözleşmelerini yenilemiştir.

Kurum, lisans rejiminin oluşturulmasına yönelik olarak öncelikle, yetkilendirme türlerinin belirlenmesinde esas alınacak ölçütleri tespit etmiştir. Sınırlı sayıda işletmeci gerektiren telekomünikasyon hizmet ve alt yapılarının imtiyaz sözleşmesi veya 1. tip telekomünikasyon ruhsatı ile, sınırlı sayıda işletmeci gerektirmeyen hizmet ve alt yapıların ise 2. tip telekomünikasyon ruhsatı ve genel izin ile yetkilendirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede hazırlanan 2. Tip Telekomünikasyon Ruhsatı ve Genel İzin Verilmesine İlişkin Tebliğ Şubat 2002 tarihinde çıkarılmıştır.

4673 sayılı Kanuna göre Telekomünikasyon Kurumu tarafından teklif edilen, 2. Tip Telekomünikasyon Ruhsatı ve Genel İzin Verilmesine İlişkin Tebliğ kapsamında yetkilendirilecek olan hizmet ve alt yapıların lisanslarının asgari değerleri Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Bu düzenlemelerden sonra Telekomünikasyon Kurumu, sektörde hizmet vermek veya alt yapı kurmak ve işletmek isteyen şirketlere 15 Mart 2002 itibarıyla 2. tip telekomünikasyon ruhsatı ve genel izin vermeye başlamıştır.

Telekomünikasyon sektöründe rekabet ortamının oluşturulması açısından önem arz eden ulusal dolaşım konusunda da, temel ilkeleri ve işletmeciler arasındaki uzlaşmazlıklara müdahale yöntemini belirleyen Yönetmelik 2002 yılı Mart ayında yayımlanmıştır.

Koordine edilmiş 3. kuşak mobil telsiz haberleşme sisteminin (UMTS) kullanılması hususunda Aralık 1998 tarihli Konsey ve Avrupa Parlamentosu Kararının uygulanabilmesi amacıyla ilgili frekans bandlarının boşaltılmasıyla ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca, UMTS'ye geçiş stratejisinin belirlenebilmesi amacıyla Telekomünikasyon Kurumunun koordinatörlüğünde oluşturulan UMTS Ulusal Koordinasyon Kurulu ve alt çalışma grupları çalışmalarına başlamıştır.

Pazarın serbestleştirilmesi öncesinde arabağlantı düzenlemesinin yapılması için çalışmalar sürdürülmekte ve bu çerçevede 2002 yılı sonu itibarıyla Arabağlantı Yönetmeliğinin çıkarılması hedeflenmektedir.

Bunun yanısıra, Mart 2001 tarihinde Ulaştırma Bakanlığı tarafından yayımlanan ve genel ilkeler açısından 97/13/EC sayılı AB Direktifi ile uyum içinde olan Telekomünikasyon Hizmetleri Yönetmeliğinin, lisans verme yetkisinde değişiklik yapan 4673 sayılı Kanuna, ilgili AB mevzuatına ve sektörün değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Ayrıca, Lisans Yönetmeliği taslak planı hazırlanmış olup, taslağın dünya örnekleri de incelenerek geliştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu Lisans Yönetmeliğinin 2002 yılının ikinci yarısında yayımlanması planlanmaktadır.

2002 yılı Mart ayında Telekomünikasyon Kurulu kararıyla 91/396/EEC sayılı Karar doğrultusunda 112 kodu Ulusal Acil Erişim Kodu olarak, 92/264/EEC sayılı Karar doğrultusunda 00 kodu ise Uluslararası Erişim Kodu olarak belirlenmiştir.

Numaralandırma rejimine yönelik olarak, halihazırda kullanılmakta olan numaralandırma planı, ses iletiminde tam serbestleşmenin sağlanmasıyla piyasaya yeni girecek işletmeciler ile numara tahsisi gerektirecek yeni hizmetler değerlendirilerek

gözden geçirilmektedir. Milli numaralandırma planının hazırlanmasında adil, şeffaf ve ayrımcı olmayan kriterlere dayalı olarak numara tahsisinin yapılması, numaranın etkin rekabeti destekleyecek şekilde kullanımının temini ve denetiminin sağlanması hedeflenmektedir.

Milli Numaralandırma Planı, numaranın yapılması, bölümleri ve ilgili olduğu hizmet kategorilerini kapsayacaktır. Numaralandırma düzenlemesi ise söz konusu plan dahilinde numara tahsisi ve kullanımına ilişkin usul ve esaslar ile numara kullanımının denetlenmesi ve uygulanacak cezai müeyyideleri kapsayacaktır.

96/19/EC sayılı Tam Rekabet Direktifine uyum çerçevesinde geçiş hakkı konusunda ve 97/33/EC sayılı Direktife uyum kapsamında, tesis paylaşımı ve ortak yerleşim konularında da düzenleme yapılması planlanmaktadır.

Radyo ve telekomünikasyon terminal ekipmanları ve bunların uygunluğunun karşılıklı tanınması konusundaki 99/5/EC sayılı AB Direktifine uyumlu yönetmelik hazırlanmasına ilişkin çalışmalar tamamlanmış olup, söz konusu yönetmeliğin en kısa zamanda yayımlanması planlanmaktadır.

Telekomünikasyon sektörü ile ilgili mevzuatta sektörde rekabetin sağlanması ve korunması açısından Telekomünikasyon Kurumunun Rekabet Kurumuyla işbirliği yapması öngörülmüştür. Bu bağlamda iki kurum arasında protokol oluşturulması çalışmaları başlatılmış olup, bahse konu protokol yakın gelecekte tamamlanarak yürürlüğe girecektir.

Sektörün ihtiyaçlarını doğru ve zamanında tespit edip, karşılamak amacıyla kurulması düşünülen Ulusal Telekomünikasyon Stratejileri Araştırma ve Geliştirme Vakfının kuruluş işlemleri yakın zamanda tamamlanacaktır. Ulusal Telekomünikasyon Danışma Konseyi sektörün tüm aktörlerini içerecek şekilde bu yapının içerisinde oluşturulacaktır. Bu çerçevede kurulacak çalışma grupları şeffaflık ve işbirliği içinde sürecin gelişimine katkıda bulunacaklardır.

97/33/EC Direktifi çerçevesinde Etkin Piyasa Gücüne Sahip İşletmecilerin Belirlenmesine İlişkin Tebliğin hazırlık çalışmaları devam etmektedir. Tebliğ mevcut Tarife Yönetmeliğini ve hazırlanacak Arabağlantı, Taşıyıcı Seçimi ile Taşıyıcı Ön Seçimi konularındaki düzenlemelerin uygulanmasını sağlamak amacıyla hazırlanmaktadır. AB müktesebatındaki değişmelere göre Tebliğ konusunda yapılan çalışmalar revize edilecektir.

Sektördeki tüketici haklarının ihlaline dair şikayet ve taleplerin Telekomünikasyon Kurumuna sağlıklı bir şekilde ulaşması ve etkili bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla Tüketici Şikayetleri Değerlendirme Merkezi kurulması çalışmalarına başlanmış olup, 2002 yılının ikinci yarısından itibaren bahse konu merkez 199 nolu telefondan şikayetleri kabul etmeye başlamıştır.

2002 yılı Türkiye-AB Mali İşbirliği Programı kapsamında Telekomünikasyon Kurumunun kurumsal kapasitesinin artırılması amacıyla 2,3 milyon euro tutarında bir projenin desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Projenin 40 bin euro tutarındaki kısmı Türkiye tarafından karşılanacaktır.

4.6.6. Çevre

Türkiye'nin çevre politikasında insan sağlığını, ekolojik dengeyi, kültürel, tarihi ve estetik değerleri korumak suretiyle ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak esastır. Çevre ile ilgili yasal düzenlemeler başta Anayasa ve çerçeve niteliğindeki

Çevre Kanunu olmak üzere geniş bir mevzuatı oluşturmaktadır. 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu kirleten öder ilkesi ve kusursuz sorumluluk kavramını temel almaktadır. Söz konusu Kanunda, başta kurumlar arası koordinasyonun daha da güçlendirilmesi ve bilgiye erişimde AB uygulamalarını dikkate alan düzenlemeleri kapsayan değişiklik Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur. Ayrıca Çevre Bakanlığının kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesini ve çevreye yönelik suçlarda cezaların etkinliğini artırıcı uygulamaları öngören değişiklik Tasarısı da TBMM gündeminde bulunmaktadır.

Çevre politikalarının uygulanmasında temel yönetim vasıtası olarak ekonomik araçların daha etkin kullanımı hedeflenmiştir. Diğer taraftan, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla, farklı konulardaki eylem planlarının katılımcı süreçlerde hazırlanması ve takip edilmesi temel stratejiler arasındadır.

Çevre konusunda öncelikli alanlar;

- kent altyapısının (içme suyu ve kanalizasyon) tamamlanması,
- katı atık bertaraf sisteminin tamamlanması,
- çevreye ilişkin bir veri tabanının oluşturulması,
- biyolojik çeşitliliğin korunması,
- hava kalitesinin korunması ve iklim değişikliğidir.

Ülkemiz bu konulardaki çalışmalarını iç finansmanın yanısıra dış kaynaklı kredi ve fonlardan sağladığı destekle sürdürmektedir.

Çevre alanındaki yatırımların öncelikler doğrultusunda tamamlanması hedefine koşut olarak, mevcut mevzuatın sürekli bir şekilde gözden geçirilmesi ve aksaklıkların giderilerek, AB normlarına uygun yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi çalışmaları da devam etmektedir. Bu kapsamda, Çevre Etki Değerlendirme (ÇED) mekanizması geliştirilerek ilgili Yönetmelik yeniden düzenlenmiştir. Nesli Tehlike Altında Olan Türlerin Uluslararası Ticaretine Dair Sözleşmenin (CITES) Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin yanısıra, AB'ye uyum kapsamında, Toprak Kirliliğinin Kontrolü, Sulak Alanların Korunması ve Çevre Denetim Yönetmelikleri yürürlüğe girmiştir. Çevre alanında çeşitli kurum ve kuruluşların faaliyetini etkin bir şekilde koordine etmek ve denetimi sağlamak amacıyla Çevre Bakanlığınca 81 ilimizde Çevre İl Müdürlükleri kurulmuştur.

Ayrıca, Su Çerçeve ve ÇED direktiflerinin uygulanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Çevre başlığı altında tanımlanabilecek değişik konulara yönelik farklı kurum ve kuruluşlar tarafından birçok veri tabanı projesi yürütülmektedir. Söz konusu veri tabanlarını birbirine entegre ederek tek bir çatıda toplamak ve güncel, güvenilir ve bilimsel ölçütlere uygun olarak paylaşımına sunmak üzere Ulusal Çevre Veri Tabanı Projesi 1999 yılında başlatılmış olup, hazırlanacak fizibilite ile yaygın ve etkin kullanım için gereken yatırım ihtiyacı belirlenecektir. Diğer taraftan AB çevre veri tabanlarına entegrasyonu sağlayacak olan Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağına ülkemizin katılımına ilişkin anlaşma metni imzalanmış olup, onaylanmak üzere TBMM'ye sunulmuştur.

Halen ülkemizde 16'sı büyükşehir belediyesi olmak üzere 3.227 belediye bulunmaktadır. Kent nüfusu toplam nüfusun yüzde 66'sına ulaşmıştır. Ülkemizde kanalizasyon şebekesinden yararlanan nüfus oranı yüzde 83, atıksu arıtma tesisinden

yararlanan nüfus oranı ise yüzde 52'dir. Diğer taraftan, bütün belediyelerdeki ortalama kaçak su oranı yüzde 32'dir.

2002 yılında içmesuyu yatırımlarına 390 milyon dolar (DSİ, İller Bankası Genel Müdürlüğü ve dış kredili belediye projeleri dahil), kanalizasyon yatırımlarına ise 480 milyon dolar (İller Bankası Genel Müdürlüğü ve dış kredili belediye projeleri dahil) ayrılmıştır. İçmesuyu projelerine 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 400, 405, 425 milyon dolar kaynak sağlanması öngörülmektedir. Kanalizasyon yatırımları için ise, aynı yıllar için sırasıyla 490, 505 ve 510 milyon dolar kaynak ayrılması planlanmaktadır. Önümüzdeki dönemde sağlanacak ilave dış kaynaklar, bu sektörde yapılacak yatırımların hızlandırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde evsel nitelikli katı atıklar için yatırım ve işletme maliyetleri daha yüksek olan ve işletilmesi özel teknoloji ve bilgi gerektiren kompost, yakma gibi yöntemler yerine ülke şartlarına en uygun katı atık bertaraf teknolojisi olan düzenli depolama yöntemi tercih edilmektedir.

Halihazırda ülkemizde üretilen çöp miktarının sadece yüzde 15'i düzenli depolama alanlarında bertaraf edilmektedir. Kompost tesislerinin ülkemizdeki uygulamaları yüksek işletme maliyetleri nedeniyle sınırlıdır. Türkiye'de Kocaeli ilinde 35.000 ton/yıl kapasiteli bir adet tehlikeli atık bertaraf tesisi bulunmakta olup, tesis bölgesel niteliklidir.

İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün katı atık konusunda verdiği hizmete ilişkin teknik ve mali desteğin artırılması hedeflenmektedir.

Yatırım Programında yeralan katı atık projeleri için 2002 yılında 40 milyon dolar ayrılmıştır. 2003-2005 döneminde ise 120 milyon dolar kaynak sağlanması öngörülmektedir. Bu meblağın 390 milyon dolara çıkması durumunda düzenli depolama tesisi ile katı atıkları bertaraf hizmetinden yararlanan ülke nüfusu oranı yüzde 27'ye ulaşabilecektir.

Diğer taraftan, MEDA Fonu kapsamında Çevre Bakanlığı koordinasyonunda Türk ve AB çevre mevzuatı arasındaki farklılıklar analiz edilerek mevcut çevre mevzuatının Avrupa mevzuatı ile uyumu gözden geçirilmiş ve yatırım alanları itibarıyla ihtiyaçlar belirlenmiştir.

LIFE programı kapsamında yürütülen çeşitli projeler ile ülkemizin çevre alanında proje hazırlama kapasitesinin artırılması öngörülmektedir.

Sınaileşme ve kentleşmeye bağlı olarak artan hava kirliliğinin izlenmesi ve kirliliğin önlenmesi konusunda tüm sektörlerde emisyon faktörleri belirlenerek, envanterlerinin çıkarılması hedeflenmektedir. Ülke genelinde hava kalitesinin etkin bir şekilde izlenebilmesi için kurulması gereken ölçüm ve izleme sisteminin nitelik ve niceliğinin belirlenerek, bu sistemin maliyet analizinin yapılması amacıyla Hava Kirliliği Ölçümü ve İzleme Sistemleri Projesi başlatılmıştır.

Enerji-çevre ilişkileri hava kalitesinin korunması açısından üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Bilindiği üzere, sera gazı salınımlarını belli bir miktarda tutma ya da belirlenen bir yıla kadar istenen oranda azaltmak amacıyla, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü oluşturulmuştur.

Ülkemiz, bu Sözleşme kapsamında hem OECD ve pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerle EK-I listesinde, hem de OECD ülkeleri ile birlikte EK-II listesinde yer almıştır. EK-I ülkelerine özellikle enerji ile ilişkili CO2 ve diğer sera

gazlarında önemli oranda indirim yükümlülükleri getirilmekte, EK-II ülkelerinin ise gelişme yolundaki ülkelere mali ve teknolojik yardım yapmaları gerekmektedir.

Ülkemiz bugüne kadar sınaileşmesini tamamlamadığı ve bu yükümlülükleri yerine getiremeyeceği gerekçesiyle sözleşmeye taraf olamamıştır. Buna rağmen sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik doğal çevrenin korunması ve enerji tasarrufu gibi dolaylı yasal düzenleme ve önlemler almayı sürdürmektedir.

Ülkemizin Sözleşmeye taraf olabilmesi amacıyla 6. Taraflar Konferansında Türkiye'nin uygun şartlardan yararlanması kaydıyla, isminin Ek-II'den silinerek, Ek-I'de yer verilmesi doğrultusundaki önerisi, Kasım 2001'de Marakeş'te yapılan 7. Taraflar Konferansında (COP-7) kabul görmüştür. Sözleşme TBMM'ye sunulmuştur.

Ülkemizin taraf olduğu BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin uygulanarak biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı amacıyla hazırlanan Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planının (UBÇSEP) yürürlüğe konulması hedeflenmektedir.

Stratejinin hedefleri;

- biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanması,
- ekosistem ve doğal kaynak yönetimi için bilgi düzeyinin yükseltilmesi,
- biyolojik çeşitlilik ve sürdürülebilir kullanımı yönünde bilinç düzeyinin yükseltilmesi, yasal düzenlemeler yapılması ve teşvik sisteminin oluşturulması,
- biyolojik çeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve genetik kaynakların kullanımından sağlanan faydaların eşit bir biçimde paylaşılması için ulusal ve uluslararası işbirliklerinin oluşturulmasıdır.

4.6.7. Enerji

Türkiye'de kişi başına düşen elektrik tüketimi dünya ortalamasının altındadır. Sürekli yüksek oranda artan elektrik talebini güvenli ve ekonomik bir şekilde, dalgalanmaların en az olduğu bir sistem çerçevesinde karşılayabilmek ve elektrik enerjisinde özel sektörün daha aktif bir rol oynamasını sağlayabilmek için, Türkiye'de elektrik enerjisi piyasasının serbestleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Şeffaf kurallara sahip, yatırımcılara güven verecek şekilde açık olan ve tamamen bağımsız bir Düzenleme Kurumu tarafından düzenlenecek olan bir piyasanın oluşturulması amacıyla, Mart 2001 tarihinde Elektrik Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede, sektörün rekabete açılmasını sağlayarak, özel kesimin serbestçe faaliyet gösterebileceği bir yapının tesis edilmesi ve böylece kamu finansman imkânlarındaki yetersizliklerin özel kesim kaynaklarının sektöre yönlendirilmesiyle açılacağı güvenilir ve istikrarlı bir piyasanın oluşturulması hedeflenmektedir.

Elektrik Piyasası Kanununda hedeflenen piyasa yapısının oluşması için bir hazırlık dönemi öngörülmektedir. Bu süreç, kurumsal ve hukuki düzenlemelerin katılımcı bir yaklaşımla hazırlanmasını ve teknik altyapının oluşturulmasını kapsamaktadır. İkincil Mevzuatın tamamlanması çalışmalarının piyasa açılım tarihi olan Eylül 2002 tarihine kadar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Elektrik Piyasası Kanununa paralel olarak TEAŞ üç yeni kamu iktisadi teşekkülü olarak teşkilatlandırılmıştır. Bunlar; kamuya ait iletim hatlarını devralarak, iletim tesislerini işletmek ve yenilerini kurmak üzere Türkiye Elektrik İletim A.Ş., TEAŞ'a ait üretim tesislerinin mülkiyetlerini devralmak ve yenilerini kurmak üzere Elektrik Üretim A.Ş. ve mevcut elektrik alış ve elektrik satış anlaşmalarını TEAŞ ve TEDAŞ'tan devralarak bu anlaşmaları yürütmek üzere Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş.'dir (TETTAŞ).

Elektrik Üretim A.Ş. ile TEDAŞ'ın sahip olduğu tesislerin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından satış veya devir yoluyla özelleştirilmesi çalışmalarına, Kanunla ilgili yönetmeliklerin hazırlanma sürecine paralel olarak devam edilecektir. Bu çerçevede, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bünyesinde elektrik sektöründe yapılacak özelleştirme çalışmalarını yürütmek üzere bir proje grubu oluşturulmuş ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından tespit edilecek üretim ve dağıtım tesislerinin Mart 2003 tarihine kadar özelleştirme kapsamına alınması planlanmıştır. Daha sonraki süreçte, özelleştirme programına alınan elektrik üretim ve dağıtım tesislerinin özelleştirilmesi işlemlerinin 18 aylık bir sürede sonuçlandırılması hedeflenmektedir.

Elektrik enerjisi üretiminde Türkiye'de halihazırda çok önemli bir paya sahip olan, önümüzdeki yıllarda payının daha da artması beklenen doğal gaz sektörü için de bir düzenleme yapılmıştır. Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanununun temel amacı, kamuya ait doğal gaz şirketlerinin özelleştirilerek tekelleri yapının kırılmasını ve rekabetin hakim olduğu bir piyasa düzenine dönüşümü sağlamaktır.

Söz konusu Kanunla birlikte BOTAŞ'ın doğal gazın ithalatı, iletimi, alım-satımı ve depolanması faaliyetleri üzerindeki tekeli sona ermiştir. Böylece, özel şirketler Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan lisans almak kaydıyla, doğal gazla ilgili faaliyetlerde bulunabilecek ve aralarında ortaklıklar kurabileceklerdir. Piyasada rekabetin tesisi amacıyla, BOTAŞ da dahil olmak üzere piyasada faaliyet gösterecek olan hiçbir ithalatçı ve toptan satıcının piyasadaki ticari payı ülke genelindeki doğal gaz tüketim tahmininin yüzde 20'sini aşamayacaktır.

Diğer taraftan, petrol ürünleri sektöründe mevcut kamu tesislerinin özelleştirilmesine çalışılmakta ve kamunun yeni yatırım yapmaması öngörülmektedir. Enerji arzının güvenilir bir şekilde sağlanması çerçevesinde, petrol piyasasında ihtiyaç duyulan yeni yatırımların yapılabilmesi ve rekabetçi bir işleyişin sağlanması için kurumsallaşmış bir piyasanın oluşturulması amacıyla hazırlanan Petrol Piyasası Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

Tasarının kabulüyle petrol piyasası, Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile paralellik oluşturacak şekilde, faaliyet alanlarına göre sınıflandırılacak ve piyasa faaliyetlerinde lisans uygulamasına geçilecektir. Tasarı ile getirilen önemli bir başka değişiklik de, elektrik ve doğal gaz piyasalarını düzenleyen Enerji Piyasası Düzenleme Kurumuna petrol piyasalarını da düzenleme görevi verilmesidir.

Elektrik ve doğal gaz sektörlerinde hayata geçirilen düzenlemelerle, enerji alanında önemli bir yeniden yapılanma süreci başlatılmış bulunmaktadır. Yapılması planlanan çalışmalar neticesinde Türkiye enerji alanında önemli bir reform sürecini tamamlamış olacaktır.

Yukarıda belirtilen reform programının uygulanması kapsamında ihtiyaç duyulan finansman için Mart 2002 tarihinde Dünya Bankasından 20 milyon dolar

kaynak sağlanmış ve bunun 5 milyon doları daha sonra öngörülemeyen bir finansman ihtiyacının ortaya çıkması halinde kullanılmak üzere ayrılmıştır. Kalan 15 milyon doların, 8,3 milyon dolar tutarındaki bölümünün Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından kullanılması planlanmıştır. 6,7 milyon dolarlık bölümün ise, TEDAŞ, TETAŞ ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından kullanılması öngörülmüştür.

Bu krediyle finanse edilecek temel alanlar;

- Program koordinasyon biriminin kurulması,
- dağıtımın yeniden yapılandırılması,
- ticaret şirketinin yeniden yapılandırılması,
- dağıtım ve üretim şirketlerinin özelleştirme için gruplandırılması,
- düzenleyici kurum bilgi sisteminin oluşturulması,
- eğitim faaliyetleri,
- gerekli yönetmeliklerin hazırlanması, düzenlemeler çerçevesinin uygulanması, muhasebe standartları ile piyasa el kitabının oluşturulması,
- piyasa yönetim sistemi tasarımı,
- özelleştirme öncesi gereken işlerin tamamlanmasıdır.

Yukarıda belirtilen faaliyetlerin 2005 yılının ortalarına kadar tamamlanması beklenmektedir.

Ayrıca, enerji konusundaki mevzuatın uygulanması, yeni yönetmeliklerin ve uygulamaların AB standartlarına paralel olarak geliştirilmesi için Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun kapasitesinin artırılması konusunda 1,1 milyon euroluk bir proje 2002 yılı Mali Programına alınmıştır.

EK TABLOLAR

Tablo:1-Büyüme ve İlgili Göstergeler

Yüzde (Aksi Belirtilmemiş İse)	ESA Kodu	2001	2002	2003	2004	2005
1. GSYİH büyümesi, sabit fiyatlarla (14+15+16)	B 1 g	-7,4	3,9	4,9	5,0	5,1
2. GSYİH, cari fiyatlarla (Katrilyon TL)	B 1 g	181,4	284,9	379,3	452,2	519,9
3. GSYİH deflatörü artışı		57,2	51,1	26,9	13,6	9,4
4. TÜFE artışı (Yıllık Ortalamalar)		54,4	47,1	28,6	14,4	9,8
5. İstihdam artışı*		-1,0	-0,0	3,9	3,2	3,6
6. Emek verimliliği artışı**		-6,4	3,8	1,0	1,7	1,5
7. Yatırım harcamaları (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde)		15,7	19,3	20,4	21,5	22,5
Büyümenin kaynakları: sabit fiyatlarla yüzde değişmeler						
8. Özel kesim tüketim harcamaları	P3	-9,0	4,0	3,2	3,7	4,4
9. Kamu kesimi tüketim harcamaları	P3	-8,6	3,2	5,2	6,1	5,5
10. Toplam sabit sermaye oluşumu	P51	-31,7	1,8	19,2	14,2	9,5
11. Stok değişmesi (GSYİH İçindeki Pay, Yüzde)***	P52+P53	-4,0	3,5	-1,1	-0,6	-0,0
12. Mal ve hizmet ihracatı	P6	7,4	6,2	6,8	6,9	6,0
13. Mal ve hizmet ithalatı	P7	-24,8	15,8	8,8	8,5	7,9
GSYİH büyümesine katkı oranları						
14. Yurtiçi nihai talep		-15,7	3,4	6,7	6,5	5,8
15. Stok değişmesi		-4,0	3,5	-1,1	-0,6	-0,0
16. Toplam mal ve hizmet dengesi		12,3	-2,8	-0,6	-0,5	-0,6
Toplam Katma Değer Artışı						
17. Tarım		-6,1	3,2	1,9	1,0	1,0
18. Sanayi		-7,5	5,2	5,3	5,5	5,7
19. İnşaat		-5,9	2,4	5,3	5,5	5,6
20. Hizmetler		-7,7	3,4	5,4	5,7	5,8

* Çalışan kişi sayısı, yerel, milli hesaplar tanımlamalarına göre

** İstihdam edilen kişi başına, sabit fiyatlarla GSYİH artışı

*** Büyümeye katkı

Tablo:2-İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	2001	2002	2003	2004	2005
1.Nüfus (Bin Kişi -Yıl Ortası)	68.610	69.749	70.877	71.994	73.101
2.Nüfus Artış Oranı (Yüzde)	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4
3.Çalışma Çağı Nüfusu (Bin Kişi)*	45.702	46.659	47.619	48.575	49.530
4.İşgücüne Katılım Oranı (Yüzde)*	48,7	48,0	48,6	49,0	49,5
5.İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)*	20.367	20.380	20.176	21.850	22.633
6.İstihdam Artış Oranı (Yüzde)	-1,0	0,0	3,9	3,2	3,6
7.İşsizlik Oranı (ILO tanımına göre) (Yüzde)	8,5	9,0	8,5	8,2	7,7
8.Ortalama Reel Ücret Artış Oranı (Yüzde)	-10,9	0,0	0,0	0,0	0,0

* +15 yaş

Tablo:3-Ödemeler Dengesi

Milyon Dolar (Aksi Belirtilmemiş İse)	2001	2002	2003	2004	2005
1. Cari İşlemler Dengesi (GSYİH içindeki pay, Yüzde)	2,3	-0,8	-0,9	-0,8	-0,8
2. Mal İhracatı (Fob)	35.258	37.437	41.059	44.859	48.865
3. Mal İthalatı (Fob)	39.748	44.157	49.040	53.955	58.944
4. Ticaret Dengesi	-4.490	-6.720	-7.980	-9.096	-10.079
5. Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	17.936	16.086	19.163	21.526	23.083
6. Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	13.853	14.354	17.413	19.093	20.116
7. Diğer Mal ve Hizmet Dengesi	4.083	1.732	1.750	2.433	2.967
8. Net Dış Faiz Gelirleri	-4.381	-5.125	-6.348	-6.337	-5.653
9. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	-1.528	-2.429	-2.999	-2.492	-1.628
10. Cari Transferler	1.017	899	1.030	1.049	1.125
11. Cari Transferler, AB'den	-	-	-	-	-
12. Cari İşlemler Dengesi	3.396	-1.459	-1.851	-1.818	-1.865
13. Doğrudan Yatırımlar (Net)	2.769	654	1.288	1.574	1.934
14. Resmi Rezervler	18.787	21.233	22.740	25.945	23.487
15. Dış Borç Stoku (Toplam)	115.084	118.700	120.870	123.297	119.721
16.a. Kamu Dış Borç Stoku	69.914	78.052	79.287	79.752	73.470
16.b. IMF	13.540	21.479	22.076	21.321	13.321
17. Kamu Dış Borç Stoku, Yabancı Para Cinsinden	69.914	78.052	79.287	79.752	73.470
18. Dış Borç Ödemesi	8.450	12.227	8.138	8.173	14.369
19. Nominal Döviz Kuru (TL/EURO), yıl sonu	1.268.115	1.595.405	1.722.348	1.920.325	2.032.310
20. Ortalama Döviz Kuru (TL/EURO)	1.093.683	1.350.409	1.627.591	1.795.610	1.980.050
21. Dış Tasarruf (GSYİH içindeki pay, Yüzde)*	2,2	-1,8	-1,7	-1,9	-2,4
22. Özel Tasarruf (GSYİH içindeki pay, Yüzde)*	27,9	27,0	20,3	18,1	16,2
23. Özel Yatırım (GSYİH içindeki pay, Yüzde)*	11,7	12,7	14,5	16,1	16,8
24. Kamu Tasarrufu (GSYİH içindeki pay, Yüzde)*	-10,0	-9,5	-1,5	1,5	3,9
25. Kamu Yatırımı (GSYİH içindeki pay, Yüzde)*	5,2	5,1	5,3	5,4	5,6

* DIE tarafından açıklanan harcamalar yoluyla GSYİH baz alınmış ve yatırım-tasarruf dengesi bu çerçevede hesaplanmıştır. Tabloda verilen kamu yatırımları genel devletin yanında KİT yatırımlarını da kapsamaktadır.

Tablo:4-Kamu Maliyesi

GSYİH İçindeki Pay (Yüzde)	ESA	2001	2002	2003	2004	2005
Alt Kalemlere Göre Borçlanma Gereği						
1.Genel Devlet	S13	15,1	13,2	5,9	3,0	0,5
2.Konsolide Bütçe	S1311	14,1	10,8	4,1	1,2	-1,0
3.Fon	S1312	-0,8	0,0	-0,3	-0,4	-0,6
4.Mahalli İdareler	S1313	-0,5	0,1	0,3	0,4	0,3
5.Sosyal Güvenlik	S1314	3,1	3,1	2,9	2,7	2,6
6.Döner Sermaye		0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,1
7.İşsizlik Fonu		-0,8	-0,9	-1,0	-0,8	-0,7
Genel Devlet (S13)						
7.Toplam Gelir	ESA	42,1	39,8	40,6	40,0	40,1
8.Toplam Harcamalar	ESA	57,2	52,9	46,6	42,9	40,6
9.Faiz Ödemeleri	B9	23,7	21,1	14,4	10,8	8,3
10.Faiz Dışı Denge	D41	-8,6	-7,9	-8,5	-7,8	-7,8
Gelirler						
11.Vergiler	D2+D5	26,6	24,3	24,8	24,6	24,9
12.Sosyal Fonlar	D61	5,9	6,1	6,3	6,4	6,5
13.Diğer		9,6	9,4	9,5	9,0	8,8
14.Toplam Gelir	ESA	42,1	39,8	40,6	40,0	40,1
Giderler						
15.Toplam Tüketim	P32	17,5	16,7	16,3	16,2	16,2
16.Sosyal Güvenlik Harcamaları	P31	9,1	9,4	9,2	9,0	9,0
17.Faiz Ödemeleri	D41	23,7	21,1	14,4	10,8	8,3
18.Sübvansiyonlar(1)	D3	0,9	1,1	1,0	1,0	1,0
19.Yatırım	D51	4,2	3,8	4,2	4,2	4,3
20.Diğer		1,8	0,8	1,5	1,7	1,8
21.Toplam Harcamalar	ESA	57,2	52,9	46,6	42,9	40,6

(1) Tarımsal destekleme, KİT görev zararı, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunu kapsamaktadır.

Tablo:5-Kamu Borç İstatistikleri

	ESA Kodu	2001	2002	2003	2004	2005
GSYİH'ya Oran, Yüzde						
1. Toplam Brüt Borç Stoku		122,8	99,6	85,6	79,6	73,0
2. Toplam Borç Ödemesi		74,0	36,1	20,6	25,3	27,3
3. Borç Stokundaki Değişme		59,6	-24,1	-14,0	-6,0	-6,5
Toplam Borç Stokundaki Değişmenin Kaynakları						
4. Faiz Dışı Genel Devlet Dengesi	B9	-8,6	-7,9	-8,5	-7,8	-7,8
5. Faiz Ödemeleri	D41	23,7	21,1	14,4	10,8	8,3
6. Nominal GSYİH Artışı (Yüzde)	B1g	46,0	57,1	33,1	19,2	15,0
7. Diğer Etkenler: Kur Değişmeleri (yüzde değişme, “-“ değer kaybı)		95,6	27,3	20,5	10,3	10,3
8. Diğer Etkenler: Özelleştirme Gelirleri		0,9	0,3	1,4	1,3	1,6

Table:6-Önceki Güncellemeden Farklılıklar*

	2001	2002	2003	2004	2005
1.GSYİH Büyümesi (Yüzde Artış)					
Önceki Güncelleme					
Son Güncelleme	-7,4	3,9	4,9	5,0	5,1
Fark					
2.Cari İşlemler Dengesi (Euro mil.)					
Önceki Güncelleme					
Son Güncelleme	3 795	-1 677	-2 128	-2 090	-2 144
Fark					
3.Toplam Dış Borç Stoku (Euro mil.)					
Önceki Güncelleme					
Son Güncelleme	128 643	136 437	138 931	141 721	137 610
Fark					
4.Cari Bütçe Dengesi (GSYİH'ya Oran, Yüzde)					
Önceki Güncelleme					
Son Güncelleme	-15,1	-13,2	-5,9	-3,0	-0,5
Fark					
5.Genel Devlet Brüt Borç Stoku (GSYİH'ya Oran, Yüzde)					
Önceki Güncelleme					
Son Güncelleme	122,8	99,6	85,6	79,6	73,0
Fark					

* 2001 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programında yukarıdaki değişkenlerin çoğuna ilişkin sayısal değer verilmediğinden bir karşılaştırma yapılamamaktadır.

Tablo:7-2002 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı Hazırlıklarında Kullanılan Dış Ekonomik Gelişmelerle İlgili Varsayımlar

	2001	2002	2003	2004	2005
Faiz Oranları (Yüzde)					
Yurtiçi DİBS Faiz Oranları (Basit)	76,7	63,5	41,9	26,3	16,5
Euro Bölgesi: Kısa Dönem (3 aylık, para piyasası)	4,3	3,4	3,8		
Euro Bölgesi: Uzun Dönem (euro bölgesindeki en düşük 10 yıllık hazine bonosu faizi)	4,8	5,1	5,2		
ABD: Kısa Dönem (3 aylık, para piyasası)	3,8	2,2	3,1		
ABD: Uzun Dönem (10 yıllık hazine bonosu)	5,0	5,2	5,5		
Döviz Kurları					
Nominal (TL / €)	1 093 683	1 350 409	1 627 589	1 795 610	1 980 023
Yıllık Ortalama Yüzde Değişme (“-“ değer kaybı)	-95,6	-27,3	-20,5	-10,3	-10,3
Parite (\$ / €)	0,89	0,87	0,87	0,87	0,87
Reel Kur Yüzde Değişme (“+“ değer kaybı)	28,9	-11,6	-4,4	-1,7	2,3
GSYİH Artışı (Reel Yüzde)					
Dünya, AB Hariç	2,4	3,2	4,1		
ABD	1,2	2,7	3,1		
OECD	1,3	1,0	3,3	3,3	3,0
AB 15	1,7	1,5	2,9	2,5	2,5
Dünya İthalatı					
Gelişmekte Olan Ülkeler İthalatı (Yüzde Değişme)	3,5	6,4	7,7	8,6	8,6
Uluslararası Fiyatlar					
Dünya İthalat Fiyatları (Yüzde Değişme)	-2,5	0,5	0,9	1,0	1,0
Dünya İhracat Fiyatları (Yüzde Değişme)	-2,7	0,4	0,7	1,0	1,0
Petrol Fiyatları (\$/varil)	23,8	22,6	21,5	20,7	20,0